

మ హా సే నా ని

(చ రి త్రా త్త ర న వ ల)

ర చ న :

ప్ర కా శ కు ను :

వి ద్యా ధి ప బ్లి కే షన్స్

విద్యావిషయక ప్రచారకులు

2, లాల్ బహదూర్ శాస్త్రి నగర్, హైదరాబాద్ -1

విద్యార్థి ప్రచురణ
తృతీయ ముద్రణము
జూలై 1975

వెల రూ. 4-00

ముద్రణ :
విద్యార్థి ముద్రణాలయము,
మరిక్ పేట, హైదరాబాద్-24

అంకితము

జన్మనొసగి, వాత్సల్య మొలికి, మ మ్మారుగు రన్న
నమ్ములను, ఇద్దరప్పసెల్లెండ్రను పెంచి, పెట్టి
వారినిగా జేసిన నా జనక స్థానములోని
తల్లిదండ్రులు

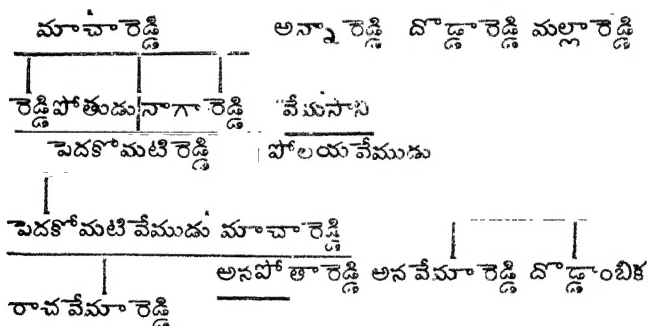
శ్రీ వారణాసి సత్యనారాయణ, శాపనమ్మ
దివ్య పాదారవిందములకు.

రెడ్డిరాజుల వంశవృక్షము

కామభూపతి

వేముడు (వంశకర్త)

పోలుడు

కుమారగిరి

దొడ్డాంబిక

అనపోతారెడ్డి

ఒకటి

అకసమున నల్లని నుబ్బు లావరించి యప్పుడప్పుడు చినుకుటయే కాని, కుంభీపాతముగ వర్షించుట లేదు. వాని ప్రయాణమున సంతయు నట్లే యున్నది. వారు కట్టించు కొనిన బండ్లు వాగులు, తోగులు, అడవులు, కొండలు చూచుచున్నవి. అప్పటికి వారు ప్రయాణము మొదలు పెట్టి రెండు దినములైనది. అచ్చటచ్చట భోజన నదుపయము కొర కాగుచుండిరి. వంటలు జేసికొని, తీసి, మరల బండ్లెక్కి- ప్రయాణము సాగించుచుండిరి.

ఆ ప్రయాణము చేయుచున్న జనసందోహములో కొందరు ప్రాంతీవారు, మఱి కొందఱు కొత్తవారు. ఆ బండ్లొక్కొక్క కార్యము లోయను యందును, అడవుల యందును, మిట్టపల్లములైన నీల యందును భోవు చుండెను. గారిలో కొండల మీద చెట్ల మిక్కిలి ఎత్తుగ పెరిగి యున్నవి. అట్లే చిగుల లోయ యందును చెట్లు దట్టముగ నుబ్బివి. ఏటు చూచినను త్యాముల వర్ణ మొక్కటే సృష్టిసంతను నేలుచున్నట్లున్నది.

అప్పుడప్పుడు బండ్ల వరసలకు ముందు నడచుచున్న ఆటవికులు, వారి వెనుక నున్న వందమంది భటులు, వారి వెనుక నున్న నెనిమిది గూడు వేసిన రెండెడ్ల బండ్లు పోవుచుండెను. అప్పుడప్పుడు ఆ బండ్ల నాపుచేసి, దారి కడ్డమైన క్రూరజంతువులను శబ్దములు జేసి తరుముచుండిరి. తరువాత

మరల బండ్లు సాగుచుండెను. వారు పోవు దారిలో అచ్చట
చ్చట అజగగములు దారి కడ్డముగ బండుకొని యుండెను.
ప్రయాణీకుల లోని పైనికులు ఈ టెంబులో పొడిచినప్పుడు
వానికి కొంత నొప్పి తిగిలి మెల్లక ప్రాణి, యవి వారికి బండ్లు
పోవుటకు దారి నిచ్చుచున్నవి.

ఆ యెనిమిది బండ్ల వెనుక ఏబదిమంది పైనికులును,
వారి వెనుక పదిజతల యెడ్లను పోలుకొని వచ్చుచున్న
వారిలో మాటలాడుకొనుచు, పడచుచున్న తప్పెటలవా
రుండిరి. వారి వెనుక కాగడాలు పట్టుకొనిపోవువా రుండిరి.
కాగడాలవారు ఆ ప్రయాణీకుల గుంపునకు ముందును, వెను
కను, ప్రక్కలను గూడ పడచుచుండిరి. అలాగ్తూర్ నీపం
గులు, చితుతలు, తోశేళ్లు, తప్పెటలవా రులు, కాగడా
నోళ్ళమై వరు వెత్తుచున్నవి.

ఇంతలో నొక పెద్ద బిలిజెనీక బలిజెనీకనిది. ఏచ్చట
యెడ్లబండ్లచ్చట నొగిపోయినది. ఆ బండ్లకు ముందు పడచు
చున్న వీరభటా... కొందరు ప్రక్కలనొచ్చి కాగడా
కాంతిలో వెనుకకు తొందరగా పరువెత్తుకొని వచ్చుచుండిరి.
వెనుకనున్న భటులలో గూడఁ గొందఁ అట్టి వారి కెదురు
పోయిరి, వారును వీరును గలసి వారికి ప్రక్కలనొచ్చి పెద్ద
మద్దిచెట్టుక్రింద నొక గడుసరి యెలుగుబంకిచేత పట్టుకొన
బడి యటచుచున్న రాచవారి బాపనయ్యను గాంచి తొందర
తొందరగా నొక బలిజెనీరును ప్రక్క వాని కాగడా పట్టు
కొని దాని కెదురేగెను. తన్ను ఘోరిని వచ్చుచున్న కాగడాను
జూచి భయపడి యది రాచవారి బాపన చెలికానిని విడిచి

పోరిపోయెను. బలిజెప్పిగులా కుసుమరగిరి వేడుక చెలికానిని
విశ్రాంతముగా బండ్డియొక కెక్కిరిచిరి.

బలిజెప్పిగులా: “సన్న బారికి పూరముగా వెలు
నొయితివీ?” అని యడిగెను. రాచవారి: “నీ నాదయ్య

“నీ నాదయ్య నొంగితివి. ఇది... అది... యెక్కడ
వెనుకనుండి వచ్చు... వచ్చు...” అని భయముతో బండ్డి
యందుండి దగ్గువ నిలచి యడుగుచున్న భటునకు చెప్పి
చుండగా మరికొని రేకొంగ వీగెలాచుటి బండ్డి వెనుకకువచ్చి
పనుచుండిరి.

బలిజెప్పిగులా: “నీ కింతను భయము పోలేదు. వలెకుచు
జెప్పచున్నావు ఎల గుబురు యెక్కుడో నన్ను విడిచిపో...
నది.”

రాచవారి చెలికాని: “అది వెన్నింతను పట్టకొని
నట్లే యున్నది.”

ఆ మాటలకు వారంగరును నవ్విరి

రా. చె: ఎందుకు నన్ను జరిహరించుచున్నాడు. ఇది
పిల్లికి చెలగాటము, ఎలుకకు ప్రాణహరితము

బలిజెప్పిగులా: నీ కిక్కడో ఎంతటమును కలంగలేదు.
సుఖముగ నున్నావు గదా

రా. చె: ఆ... సుఖముగ నున్నాగాని... ఇక మీరు
పోండు... మ... మిత్రుడు కొనుగట్టుకు మిత్ర మీ విష
యము చెప్పవలదు.

బలిజెప్పిగులా: ఆయన మమ్ముల నిక్కడే యడుగును.

రా. చె: అతడడుగుడు.

బ. వీ: ఆయన అడిగి తీరును. ఆయ్యతో బాటు ఆ నాలుగవ బండిలో కాటయ వేమారెడ్డిగా రున్నార గదా! ఒకవేళ కొమరయ్యదొర అడుగనినో కాటయ వేమయ్యదొర ప్రశ్నలువేసి నేము చెప్పకపోయినను మౌనంగా నుండి నిషయము రాబట్టగలరు. అప్పుడు..

రా. చె: అప్పుడిక నేమున్నది చెప్పివేయుము. సన్నాయన “నీవు దూర మేల పోయితివి?” అని ప్రశ్నించుచు. “పోగాలము దాపురించినది సామీ, నా చావు తప్పి కన్ను లొట్టపోయినది - మీరు నన్నిక మాటలతో భల్లూకపు పట్టు పట్టవద్దు” అని స్రాగేయపడుదును.

బ. వీ: అట్లయిన సరే కాని...ఈ దారులు నూ కలవాటు. నీవు రాచవారితో ఆ వేడుక చూడవలయునని నచ్చుచున్నావు. ఈ లోకం నే అన్యాయమైపోదునో ఆ వేడుక చూడలేవు సరికదా, నీ పెండ్లాము, బిడ్డలు నన్యాయమైపోదురు. నీ కేమి?

రా. చె: శివశివా! కాదు...కాదు...వారి! హా! చచ్చిపోవు వానికి...హూ... పెండ్లాము...బిడ్డలు వారికో ఏమిపని! ఒకవేళ నేను చచ్చినప్పటికిని వారి బాధ్యత నా కున్నదందువేని రేపు చూపుల నా మిత్రుడు కుమారగిరి క్రుభువు సింహాసన మెక్కవలయునే కాని అప్పుడు నా పెండ్లాము బిడ్డలకు ‘వృత్తి’ చెల్లింపగలదు.

బ. వీ: కొమరయ్య దొరయు, కాటయ వేమయ్య దొరయు వైష్ణవులు గనుక ‘శివశివా!’ అనవలసిన వాడవు ‘హరి హరీ’ యనుచున్నావు.

రా. చె: అబ్బే! కాదు, నే నెప్పటినుండియో వైష్ణవుడను. శ్రీమాన్ చక్రవర్తుల మత్స్య కూర్మ వరాహ వామన నారసింహ రామత్రయ బుద్ధ కల్యాణతృకప్పలా చార్లయ్య వారలు గాగు నాకు చక్రాగీతములు వేసిని గురువులు.

బండ్లన్నయు నింతవఱకు నాగిపోయి, కదలుకుండుటచే కుమారగిరి యువకుడు గాని కాటయ వేమలకు వలదన్ననా, వినక చాలమంది చేరిన యీ బండి దగ్గరకు రాగా, నాయన రాక గుర్తించి, తత్తరపడి, అచ్చటచేరి, నారాయణయ్యతో ముచ్చటగా మాటలాడుచున్న వణిజులు, నిలిశె వీరులు ప్రక్కకు తప్పుకొనిరి. అట్లు ముందుపోవు బండ్లనుండి దిగి వచ్చుచు కుమారగిరి తన చెలికాడు నారాయణయ్య అతని గురువు దీర్ఘనామమును జదువుటచే నవ్వుకొనుచు నతనిని సమీపించి, “మిత్రమా! నీవు వైష్ణవుడవు; అందుచు భాగవతోత్తముడవు. సరే. ఈ భాగవతమేమి? మన ప్రయాణము సాగ నక్కరలేదా?” అనెను. అది విని నారాయణయ్య తొందరగ బండిదిగి కుమారగిరి చేతులు పట్టుకొని, “వీరు నన్ను ఎగతాళి చేయబోయిరి. నేను వెంటనే ఒక వైష్ణవ గురువు పేరు కల్పించి ఆశుధారగాఁ జెప్పివేసితిని.”

కుమా: అట్టి గురువు నీకు లేడుగదా, మిత్రమా! అబద్ధమేల ఆడవఁ యును?

నారా: అభిమానము పోవునప్పు డబద్ధమాడవచ్చు నయ్యా!

కుమారా: ఇది యే నీతిశాస్త్రములోని వాక్యము?

నా రా: క్షేపితకీయాం దుష్కరే.

అ. నీ. ౧. య. ౧. చు. ౧. అ. న. ౧. ౧.

కావ్యములకు కలుగు నీ గురువు అనతిదీనినను, ఇందు నీ సేవకు, ఏలగుబుట్టి నన్ను పట్టుకొనిన భయము నీ కలకను నో లేదు. అందుచేత నీవు పరమాత్మ నట్లు స్మరించుటవని నా అభిప్రాయము. బేనా?

నారా: నీవు హేతువైనవాడవు, రసజ్ఞుడవు, సర్వజ్ఞుడవు, విజ్ఞుడవు.

అనుచుండగా కుమారగిరి మధ్యలో అతనిని ఆసి "నీవు అజ్ఞుడవు, పాపము" అని అతనిని చేయి పట్టుకొని తనను కుర్చుండిన బండలోనికి లాగుకొనిపోవుచు 'బండ్లు కట్టేవుగా' అని బలిజెవిరులతో పిప్పెను. కొమరయ్యవారి తన చెలికాసుతో బండి యెక్కగనే బండ్లు కట్టినది.

ఆ బండ్లు రాత్రి పదిగంటలకు పట్టానికి సీమలోని కొల్లూరు చేరుకొన్నవి. అంతకు పూర్వమే అనపోతారెడ్డి కుమారు డగు కుమారగిరియు, ఆయనకు బావ యైన కంటయ వేమారెడ్డియు తిహయూరి మీదగా వ్రజపు గను లకు జూడి బోవుచు రను వార్త కొల్లూరు పల్లీయుల కందరికును తెలిసినది. అచ్చటివారికి అనపోతారెడ్డి కొండ పీఠ రాజ్యము నేలుచున్న కాలముడు కొల్లూరున బ్రాహ్మణులు 'పృత్తి' గైకొను సహాయ మొనర్చుటయే కాక, కొల్లూరు ప్రాంతపు రత్నాల గనులనుండి మోటుపల్లి వరకును బోవు సముద్ర వ్యాపార స్థల కందరికును పన్నుల భార

మును తగ్గించుటచే, ఆ ప్రాంత జనులకును వర్తకులకును అనపోతారెడ్డి కుమారుడును, ఆయన అల్లుడును తమ నెలవ్రసకు వచ్చుట సంతోషదాయక మయ్యెను. వారనేక విధముల ఆ బావ, బావచురులను శారవించి వింకులు జేసిరి. కుమారగిరియు, కాటయ వేనునము నెంత చలనన్నను వారా రాచవారికి మర్నాదలను జగవుట మానలేదు. వజ్రాల వర్తకులతో వచ్చుచుండుటచే తమకు బండ్లయొక్క దాహర వదార్థములు మున్నగునవి యన్నియు గలవని చెప్పినను వారు విసలేదు. కుమారగిరి యువకుడైనను వెనుక తన తండ్రి వారికి జేసిన యువకారముల చలంచుకొనియే, వార్షికో గొప్ప మర్నాదలు చేయుచున్నారని తెలిసికొనెను కాని, తాను కొండపీఠికి రాజగుట తగవులతో వచ్చినది. దినము, చారు ముఖముల క్రిందకు మరణించిన తన పినతండ్రుని, తాను దిన్న నాడగుటచే నింతవరకు రాజ్య సింహాసనము నధిష్ఠించి యేలిన ఆయన వేమారెడ్డిని, శారవించినట్లే శార వించిరి. తా నెంచులకు సిగ్గుపడినను హృదయమానకు సంతోషపడెను. కాటయ వేనునకుండ వారి భృశీశారవము లకు సంతసించి వారిని సమాచార భావముతో జూచెను. కొల్లూరు చుట్టుప్రక్కల నున్న గ్రామములలోని గ్రాహ్యు ణులు, కరణాలు, కాపులు, విశ్వగ్రాహ్యులు, ఇతరు ముందు చెడ్డ సైన్యమునందు దళాధిపతులగుచు, గండనా భులుగను ఉద్యోగములు చేసి, వయసుమీరి విశ్రాంతి కైకొనుచున్నవారును వచ్చి, నాటి రాత్రి మూడవ జామున జరిగిన రహస్య సమావేశములో కుమారగిరిని

సింహాసన మధిస్థింపఁ జేయుటకు యత్నము జేయుచున్న కాటయ వేమునితో మాటలాడి, ఆతఁడొపర్చు యత్నమునందు తామాయన పక్షము నహింతుమని చాద్దానము చేసిరి. అందుచేత కాటయవేమూరెడ్డి, వా రే యే విధముగ తనకు అండగా నుండగలరో చెప్పి, యాతని గాఢ్య తంత్ర జ్ఞానమును, నిశిత శక్తిని ప్రకటించెను. నా రాయన శక్తి యుక్తుల కలరి కాటయ వేముఁడును, కుమారగిరియు కొండ వీడునకు ఆరిగి వచ్చునరికి తాము రాజధానికి వచ్చి ఆయనను గలియగలమని గట్టిగ జెప్పిరి. తరుచాత కాటయవేమన రెండు గంటలు మాత్రము నిద్రపోయెను.

చుక్క వేసినవేళ కందరును లేచి, కాలశృత్సములను ముగించుకొని, యా రెండెడ్ల బండ్లలో నెక్కి తెలఁజెలవాగు చుండగ రత్నాల వర్తకులతోపాటు అందరును గదలిరి.

వారి బండ్లు కొల్లారునుండి తూర్పుగ వయని చినవి. ఒక రెండు క్రోసుల దూరము పోవునరి కా యడవిదారిలో బండ్లు పోవుచుండెను. ఆ యడవులు, అడవులలోని కొండలు మిక్కిలి రమణీయము, పరమ భయంకరమైన యా మార్గమునందు మఱికొంతమేగ నయమింపఁగా పులిచింతల పర్వతశ్రేణులు వచ్చినవి. అందు కొన్ని కొండలు మిక్కిలి కఠిన శిలామయములై, దట్టముగ చెట్లు పెరిగియున్నవి. కొన్ని కొండలు సూదిగట్లు; కొన్ని కొండలు బోడిగట్లు. ఆ వాలు గట్టులలో కొన్ని దొలచఁగా నెఱ్ఱని యిసుక పొరలు లేగి వచ్చుచున్నట్టి ఆ కొండలమీదనుండి యూదిశేషున కపరావతారములో యనిపించుచు వంపులుతిరుగుచు కొండల

యధిత్యకలనుండి యుత్యకా భాగములకును, అచ్చటనుండి
యడవిదారిని మైదానము కును జలజల ప్రవహించు కొండ
సెలయేటి మొత్తములజూచుచు కాటయవేమనయు, కొమర
గిరియు, తిప్పయసెట్టిలు, నతని బలగమును బాడ్లుదిగి బలిజె
పీరులు తోడురాగా, నా కొండల వైపుగాఁ నేగిరి. ఆ
వైశ్వ వర్తక సంస్థయందలి త్రవ్వకపు కూలివారును, పర్య
వేక్షణోద్యోగులును, భూగర్భ శాస్త్రజ్ఞులును, నా వర్తక
సంస్థ నిధిసేత యైన తిప్పయసెట్టియు, రాజభటులు ముందు
వెనక రాగా, కాటయవేమనయు కొమరగిరియు నేగిరి.
భూగర్భ శాస్త్ర వైదుష్య సంపన్నులగు విశ్వబ్రాహ్మణ
కులజులు కొండరాతి నచ్చటచ్చట తను దగ్గరనున్న పరికర
ములతో గొట్ల ఆ శబ్దమును బరిశీలనగా వినుటయు, మరి
కొన్ని తావులందు కొండశిలల పైకట్ల కొంచెము త్రవ్వించి
కొండలో, శిలకును, శిలకును మధ్యనున్న మట్టిని త్రవ్వించి
తమ దగ్గరనున్న సూక్ష్మ పరికరములతో నా యెఱ్ఱమట్టిని
పరీక్షించుచు గొట్లయనందలి క్రొత్తవారికి వింతగనున్నది.

అట్లు పరీక్షించుచు రెండు కొండలు దాటి పోయి
ముండవకొండనిగువభాగమున త్రవ్వకపుఁబని మొదలుపెట్టిం
చిరి. కూలివారు కొందరు రాతిని, శ్రమించి పెద్దపెద్దనుత్తులు,
సేనములతో బగులగొట్టించు చుండిరి. కొంద రిసుకను
త్రవ్వించుచుండిరి, మరికొందరు త్రవ్విన యిసుకను ప్రోవులు
వెట్టించి, యా ప్రోవులను సెలయేటి నీటిలో జలైడలు
వేయుచుచు డిరి. అట్లు నీట జలైడలుపట్టగా మిగిలిన యిసు
కను దేపించుచుండిరి. అందు కొందరు తడిమి వెలగలరాళ్ళను

గాలించి నీసి, జల్లెడల కొక ప్రక్క గానికండి గత్తములు, మాణిక్యములు, వజ్రములును కొంగులు వెలికి నీయించుడిరి, వారిని పర్యవేక్షకులు రెప్పవేయగ నూనుచును, ఆ పనియు దశ్రద్ధగ నున్నవారిని హెచ్చరించుచుండిరి. ఇట్లు కూలీలు పర్యవేక్షకులు, పరిశీలకులు, అధికారులు నైపు విభాగములుగా నై రాతిని కుద్దాలించుట కొనిరగిరికిరి, కాటయ వేమునకును అనందజనకముగ నున్నది. నైపు శిష్యాముని యగు తిప్పయసెట్టి వారిరువురకును వచ్చి హెచ్చరించుచుండి యా పని యంగలి విశేష విషయములను దెలుపగ ముండెను.

నాటి మధ్యాహ్నము భోజనము వేళ వనకును కొల్లూరునుండి యొప్పుడును వచ్చి శ్రవ్యగళు బలిచేయు కూలివారు - స్వయముగా తిక్కయ్యచ్చియ్య, కాటయ కుమారగిరులును వచ్చుటచే నక్కడ శ్రద్ధగ బలిచేసిరి. వారు భోజనమునకు విగానుము దెలుపగనే నందఱి కనిక నొకరు కారుగ నిలుబడిరి. పర్యవేక్షకులైన యుద్వోగులు, కార్మికు లందరును గత్తము లేమైన దాచుకొన్నారేమో యని యెడలు తడవి చూచినారు. అనుమానము లేనివారిని వెంటనే భోజనమునను బంపివేసిరి. పర్యవేక్షకులను గూడ కనిపెట్టి యుండు వారి పై యుద్వోగులగు పరిశీలకులును అనుమానించిన కార్మికుల నొక ప్రక్కకు గీసికొనిపోయిరి. ఆ కార్మికులు కట్టు పుట్టముల నూడదీసికొనిరి. పరిశీలకులు వారి వస్త్రములను దులిపించి అనుమానము గీరిన వైనక వారిని తిరిగి వస్త్రములు గట్టుకొనిచ్చిరి. తరువాత పర్యవేక్ష కులను బిలిచి వారినికూడ తడవి చూచి పరిశీలకులు, అంద

గరు భోజనమునకు బొమ్మని చెప్పిరి. ఈ గని పనివారి కిది యలవృత్తైన వివరము. సూర్యమునండి యిది యంతయు పనిశీలించుచున్న నీ మూరగిని కి యింతవ్యాముగా దోచుచుంది.

కుమారా! నీవు దేవయసెట్టిగారికంటె గట్టివాడివు. కార్మికులు వ్రజములను రత్నములను దాచుకొందు రేమో యని పరిశీలింతువు, బానా!

తిప్ప: అవునయ్యో. ఒక్క రత్నమును గాని ఒక్క పెద్ద వ్రజమును గాని వారొక్కసారి దీసికొనిపోయినచో నాకు వ్యాపారమందు ప్రభమురాదు అది అలవాటయ్యే నేని నేను మునిగిపోవుచును నీనా! అట్లుగనెడి మా కొండ పీఠివారికి నేనీ కొండలను నీవు దీసికొనిన దానికి వేసిన పెద్దమొత్తము నన్ను పొడ చెల్లింపలేదు. సామీ! అప్పుడు బండ్లు ఓడలు, ఓడలు బండ్లు వగును. నా తండ్రికంటె నేను గట్టివాడి నుండితిని. మనలో మనమాలి. మనమిద్దరమును స్నేహితులము గనక ఈ మాట లనుచున్నాను. నాకీ వ్యాపారవృద్ధియు, దానితో నైశ్వర్యమును లేనిచో నన్నె వరు శారవింతును.

కుమారా: (నవ్వుచు) నేను శారవింతును.

తిప్ప: దేవమనుకూలించి నీవు కొండపీఠికి క్రభువు శానలయునని కోరుకొనుచున్నాను. నా వ్యాపారమునందు నష్టమును జూపి మీకు కట్టవలసివచ్చు చెల్లింపను. అప్పుడు నీ యాద్యామును జూడగలను.

కుమారా: నిన్నున్నడు భాండాగారాధ్యక్షుని గావింతును.

తిప్ప: అది నాకు నమ్మకము లేదు.

ఇంతవరకును స్నేహితుల సంభాషణములను వినుచున్న కాటయ వేమున నవ్వి “భవిష్యత్తులోని కిరువురను తొంగిచూచి పగటి కల: గనుచున్నట్లున్నది” అనెను.

తిప్ప: అదికాదు స్వామీ! మీవ టి రాజ్యత్యక్త దురింధగులు బాసటగా నీలిచిన యదృష్టవంతుడు నా స్నేహితుడు. మీ రిరువురకును బాంధవ్యమున్నది సరే, కరస్పరము గణనీయమైన స్నేహ మున్నది గదా!

కాట: నీకు లేదా!

తిప్ప: చిత్తము. నాకును కొమరయ్య దొర యసిన సంతే. మీ వంటి శత్రువీర భయంకరుని యండతో నీయన సింహాసన మధిష్ఠింపగలడు గాని, నా వంటి వాని స్నేహ మేమి జేయును?

కాట: తిప్పయో! నే నొక్కడను కొమరయ్య కత్తి ముండి యేమగును. మీ పరక సంస్థలయొక్క వీర భటులను మన సంస్థ భటులతో పాటు సేనను మీ వశము జేయింతును. మీ పైస్వమున కద తోడగును. ఔనుగాని, వారసత్వ యుద్ధము తప్పదా?

కాట: పెదకోమటి వేముడు తనకే సింహాసనము రావలయుననియు, అదియే న్యాయమునయు జెప్పుచున్నాడట! మామిడి సింగనాదులందఱును ఆయన పక్షము వహించిరి. వారందరును పాశుపత శైవశాఖవారట. నేనును కొమరయ్యయు వైష్ణవలమట. ప్రోలయ వేముని కాలమునుండి అద్దంకి, కొండవీడు రాజ్యము శైవ క్రథవులే దేలిరట.

అందుచేతికొని తనే రాజు కావలయునని బలమును సమీకరించుకొనుచున్నాడు. నీవును షట్కల శివార్చనా తత్పరుడవు గదా! మాకు నీ యూత యుండును? యని...

తిప్ప : (మాలవంగుళాని) ఔను. నేనును శైవుడనుకాని, పెదకొనుటి వేమూడు రాజ్య సింహాసన విషయమునకును, స్వక్తిగతి విషయమై, కైవల్య సంపద గూర్చు పద్ధతి యగు మతిమునకును ముడి పెట్టుట బోధితలగును బొట్టనప్రేలికిని పుట్టివెట్టినట్లగును. మతియు శైవమో, వైష్ణవమో యరి యితరమో దానితో పనిలేదు. అది పాదతొకిత విషయముగాని, తొకిత విషయముగాని. తొకిత విషయముల యందును తొకిత విషయముండవలయును గదా.

కాట : తిప్పయో! నీ మూలము నాకు ఆనందముగలిగించుచున్నవి. నీవు కాలమును దాటిన దృష్టి కలవాడవు. నీవు వాగ్దానము చేసినచో చిత్తశుద్ధితో శ్మశానము మిత్రుని సింహాసన మెక్కించినవాడవుగదావు; నేను వాగ్దానమరిగని సింహాసన మెక్కించిన వాడవుగదావు, నాకంటే నీవీ కీర్తి కక్కిరిచు కొనము. అది చెప్పుము?

తిప్ప : నేను వాగ్దానముచేయుచున్నాను. పెదకొనుటి వేమూడు, నాయక పోదరులు మరియెవరు మతి ప్రసేయముగా జూచినను వ్యాయము అనపోతారెడ్డిగారి అమూల్యుడగు కోమరగిరి యందే యున్నది గాన, ఆయనకు కానటగా నిలుతును. సగయే !

కాట : ఆ...నీవును శ్మశాన పాత్రుడవు శిష్టాకి

తగిన ఫుత్రుడవు. నా మనస్సులో ఈ చింతయే గున్నది. ఇప్పుడు నా యశమాసమును దాడిచివేసితివి.

తిప్ప : నామీ! ఈ విషయమును దేబ్బుకొలుకగా, మీరు నాతో నెవరికిని చెలియకుండు వచ్చినది? గనుక అని రత్నాలను నేకరించు పద్ధతులను జూడవలయునంటిది. నిజమే యనుకొంటిని! మీ కెంత గౌరభీర్యమున్నది!

కాట : అది నిజమే. నీ మనస్సులోని గుణరత్నాలను, గనులనుండి వెలుపలకు దీయించితివి. ఆ కాలము కిప్పు దానందించితివి.

తిప్ప : సరియే, కానిండు. మనము తిరిగి యింటికి బోయిన వెనుక రహస్యముగనే గలిసికొనుచుండవలయును.

కాట : బోనా అట్లే చేయుదము.

ఇంతవరక వారు మావ్వురును దప్ప నచ్చట నొరుల స్వరునులేరు ఇంతలో నాతడు పూర్వము త్రవ్విన గనులను జూచి వచ్చిన నారాయణయ్య, “అయ్యా, ఆకలి గుగుచున్నది. కడుపులో నెలుకలుదూరి పాడవుడి చేయుచున్నవి. ఇక భోజనము చేయవలయును రండు” అనెను. కాటయ వేముడు నవ్వుచు “బ్రాహ్మణో భోజన స్త్రియః” అనెను. దానికి నారాయణయ్య ‘క్షత్రియో రణప్రియః’ అని తల పడించెను. ఆ తరువాత వారందరును అడవి విడిదికి బోయి భోజనములు జేసి విశ్రాంతి నొందిరి, మఱునాడు ఉదయమే తేచి కాల్యములను నిర్వహించుకొని కాటయ వేముడును, కుమారిగిరియు సనచితిప్పయసెట్టి రాక కెదురుచూచిరి. తిప్పయసెట్టి కొల్లారు గని పనులున్నతోడోగల

మహా కేనాని

కొప్పగించి బండ్లు గట్టించి మరల ప్రయాణమున కన్నియు ఆయత్తపరచి వారి దగ్గరకు వచ్చెను. ఆ దొర లిద్దఱును, తిప్పయ సెట్టియు నొక బండియందే గూర్చుండిరి. నారాయణయ్యను వారి వెనుక బండిలో నెక్కించిరి.

అచ్చటచ్చట నాగుచు వారు మూడు దినముల ప్రయాణము చేసిరి. నాలుగవ గాటి యుడయము తొమ్మిది గంటలకు వారు అహోబిలము పర్వతశ్రేణులలో వెనుకనున్న కొండలదగ్గరనాన్న యడవులో బండ్ల నాపిరి. ముందేతిప్పయ సెట్టి వచ్చుచున్నవార్త అచ్చటి చిన్నచిన్న పల్లెలవారికిని, యడవులోని భిల్లులకును దెలియనంపుటచే వారచ్చటకు వచ్చి తిప్పయసెట్టిని గలిసికొనిరి. దిన వెంటనే బండ్లను నిలిపి యూటవికులును మురిగిడుకొని యూ దుర్లమాకణ్ణములతో జొరబడిరి. ఆ ప్రదేశముందలి కొండలమీది యడవనూరు, దిగువ లోయల కెదుగునున్న వనీస్థలులను అతి క్రూర మృగ సంచార భూములు. యూటవికులును, వీరభిక్షులును, వారి వెనుక భద్రతల యెడ్లను తోలుకొని వచ్చువాగును, ఆ వెనుక నాయుధ హస్తాలైన బలిశె షీరులును గారు. ఇప్పుడు వారికి తప్పటలు వేయువారు సైక్లయందు బోవుచుండిరి. ఎన్నో జంతువులు కనిపించుచు తప్పటల ధ్వనులకు వైదొలగు చుండెను. వారు దారిలో క్రూర మృగములను దప్పించుకొనుటయే గాక, యుగక్షణమును భీకర కుభీనసములను గూడ తప్పించుకోవలసి వచ్చుచుండెను. దారి కంటకమయమై కొంత బాధాయుతముగా నున్నను బ్రకృతి రామణీయకత్వము వారికి శ్రమాపనోదన

మొసడి. కాటయ వేమనయు, కుమారగిరియు వారి నెనుక నారాయణయ్యయు, ముందున్న వీరభద్రుల నెనుక అనచి తిప్పయసెట్టియు బోవుచుండఁగి అట్లు కొంతమాత్ర ముడవి నడ్డముగా దాటిరి. కార్మికులతో సంత ను నడుచున రెండు కొండల యెదుట నాగిరి.

ఆ రెండుకొండలలో నొకటి మిక్కిలియెత్తు. రెండవది దానికంటె కొంచెము తక్కువయెత్తు. ఆ రెండవను ఘోర్తిగా విడిగా నున్నవిగాని యొకదానికొకటి మిక్కిలి దగ్గరగా నున్నవి. ఆ మిక్కిలి యెత్తయిన కొండ నెక్కుటకు దారి, గిరిపైనున్న చెల్లెలదొనల మధ్య భాగమురాగ ప్రకాశితమై కనబడుచున్నది. ఆ కొండ దిగువ భాగమును చేరుకొనుటయు సంత కష్టముగా గానూపించుటలేదు. రెండవ కొండ నెత్తము విశాలముగా నున్నట్లు తోచుచున్నది. చెల్లెల, పొదల, అల్లిబిల్లిగ చెల్లెల నల్లుకొనిన అనేకమూలమున తీగలును గలిగి భయావహముగా నున్నది. అది సమీపించుటకు వీలులేనిది. ఆ కొండగుమలను నీటికయ్యల, ఆ విశాలమైన కయ్యలో నొడ్డున నడవి పదులు, అడవిదున్నలు నడుచుచున్నవి. ఆ కొండ కుదురు నరకును నెదుట నెన్నియో పడియలు, గుంటలు వానిలో నిండ నీరు, ఒత్తుగ నెదిగి తుంగయు గెదు. అందుచేత నది దుర్గమముగా నున్నది. కొండ దిగువ భాగ ముల యందుగూడ క్షణక్షణమనకును స్వేచ్ఛగా నట్టివైపులను నెన్నియో రకములయిన విషవర్ష సంఘాతమును గనబడుచున్నది. మానవు లధిరోహించుటకు వీలులేని దా కొండ.

చాచు నీనుకొని వచ్చిన ఈ సతల ఎడ్లను ముందా పెద్దకొండమీదికి తోలుకొని పోయిరి. ఆ వెనుక పొడవైన శీను చెక్కలగు బిగించిన యినుపచక్రము లొక వైపునగ, మరియొకవైపు పెద్దపులులవంటి నోళ్ళుగా చెక్కలతో బిగించిన యంత్రమును నలుగురు మనుష్యులు భుజములమీద పెట్టుకొని పోయిరి. ఆ వెనుక నలుగురు బలిష్ఠులయిన మనుజుల చేతులలో పొడవును, వెడల్పును బాగుగా కానవచ్చునట్టి పిడులుగల కత్తులను గీసికొనిపోయిరి. ఆ కొండ ఎత్తయిన దయినను ఎక్కుటగు శక్తముగ లేదా అందరును ఆ యెక్కుకొని నెత్తమున కెక్కిరి. దాని ప్రక్కనున్నదే వజ్రాకొండ. అది వీరెక్కని కొండకంటె యెత్తు తక్కువ అందగును. ఆ కొండ నెత్తమున ఉన్నది. అప్పుడే ఉదయము నడకొందుగుంటలు చాటివది. ఎండు చెక్కగ కాయుచున్నది. ఆ నెత్తము నెవు చూచుచో కొన్ని కోణములలో గగర్ధగా యిత కొ తిలంజములు నెత్తమున ప్రకాశింక జేయుచున్నవి. అది చిత్రముగ నున్నది.

ఎడ్లను పిగెక్కిన కొండపై నిలిపినారు. కత్తులు చేత పట్టిన వారికి ముగ్గుల నొసగగనే వారు శీఘ్రముగ నొక్కొక్క ప్రేమిని కొక్కొక్క యెద్దను ఉండకుండములుగ చేర్చుచు ఆ చీల్చిన మూల ఉండములను నెత్తురోడి కలు గట్టుచున్నను తిగుగుచున్న ఆ యంత్రములపై నున్న పెద్ద చతురప్రమయన గొట్టములో వేయుచుండిరి. అవితిగుగుచున్న చక్రముల కెదురువైపున యంత్రమం దమర్చబడిన చెక్కల నోరులుగుండా అతివేగముగ చెదరు చెదరుగ

వజ్రాగిరి నెత్తమునను, నెత్తపు సమీపము ప్రదేశముల
యందును బడుచుండెను. వాయువు శీఘ్రప్రచారము చేయు
చున్నది. అచ్చట పడిన పచ్చిమాంసము, నెత్తురుతో కలిసి
గుప్పన చుట్టుప్రక్కల యడవిలోని చెట్లపై ప్రసరించినది.
రాబందులు, జేగలు, గ్రద్దలు, గాలి వీచినంత యోదరలో
కొండ నెత్తమున వ్రాలుచున్నవి. తమ స్థావరముమీదకు
దండయాత్రగా వచ్చిన రాబందులను, పెద్ద జేగలను, గ్రద్ద
లను జూచి కోపించి రక్త పెంజరలు, నాగుగాములు, గోధుమ
త్రాచులు, జెట్టిగొడ్డులు, కొండచిలువలు నెత్తమున కన్ని
వైపులనుండి వందలగా వచ్చుచుండుటచే ఉష్ణాహారమును
కోల్పోవలసి వచ్చునని పక్షులు జడియుచు, యోగలమీద
లేచి మ్రోగునట్టి పాములను దప్పించుకొని యెగురుచు
మాంసము ముక్కలు తాకక నిలువున నెగిరి పాములు వ్యే
త్తున నేలకు బారగా నెఱచి నోట గరచుకొని తమతమ నెల
వుల కెగిరిపోవుచుండెను. ఆ మాంసపు ముక్కలు యంత్రము
నుండి చెల్లాచెడ్డ యా నెత్తైన పడగా రత్నములా
జిగురయిన మాంసపు ముక్కల కంటుకొనుచుండెను. ఆ
పక్షు లా మాంసమును నోట గరచుకొని తమతమ కులా
యములున్న వృక్షశాఖలపై నిలచి, పొడిచి తినునప్పుడు
రత్నములు జలజల చెట్లక్రింద పడుచుండెను. అలవాటుగా
వాని నెలవులు తెలిసిన యాటవికులు తిప్పయసెట్టి యొక్క
టతైపు జీతగాండ్రు గనుక వాని నేరి తెచ్చి పర్యవేక్షకుల
ద్వారమున పరిశీలకుల దగ్గర రాతి వోయిచుండిరి.

మహానేనాని

ఈ విచిత్ర ప్రకృతి దృశ్యమును బరికించిన కుమార
సిగియు, కానియ వేమనయ నాశ్చర్యచకితు లయిరి.

కుమార! కివా! ఈ కొండమీదికి మానవు డడుగు
పెట్టుట సాధ్యము కాని పనిగదా! ఎంత కాల మాలోచించి
మననారు ఈ యుపాయమును బస్మిరో తెలియదు కాని,
మానవు డాలొచనతో జేయరాని పనిలేదు.

కాని: నిజము. అచ్చటి కొల్లూరు దగ్గరనున్న
నిత్తూలగనులు, ఇచ్చట ఈ యహోలిల శ్రేణిలోనున్న ఈ
శిఖరము ప్రసాదించు వజ్రాల రాసులు మన కొండవీటికి
కాడ్య రత్న భండారిములు మానవుడు పట్టి యుద్రేకముల
దారిని పోవుట తనకు కీడు మూఁపనట్లు చేసికొనుట, ఆలో
చనా పూర్వక క్రియాకలాప; డయినచో నీ లోకమున సుఖ
ములు బడయుట.

అట్లు వాగు వజ్రనేకరణమును కెండు దినములు
జూచిన వెనుక తిరుగు ప్రయాణములో నహోలిల సృసింహ
స్వామి నర్పించి, అచ్చటి మొదటి రెడ్డిరాజు ప్రోలయ
వేముడు కట్టించిన దేవాలయ సోపానములను దిలకించి
కొండవీటికి నయనించిరి.

రెండవ

అనవేమారెడ్డి మరణించి యప్పటికి రెండునెలలైనది.
ఆయన రెడ్డిరాజ్యమును వరిపాలించిన రాజులలో మూడవ
వాడు విక్కిలి కరాకమకాలి; ధర్మకేలి; లలితకళా సర

స్వతీ చరణ లాక్షారసమును నొసల నద్దుకొని యు యరుణా
 గుణకాంతులను సలుచెనల క్రవగించిన పుణ్యమూర్తి. ఆయన
 పరిపాలనా కాలమున కొండవీటి రాజ్యము మూడు ఘోరప్రళా
 నాగు కాయలుగా విలసిల్లినది ఆయన మహావీరుడై కష్ట
 రాజ్యమును, కొండవీడు రాజధానిగా శ్రీశైలము మొదలగు
 గోదావరి మండలములోని పీఠకాపురమొవరికును జయించెను,
 అటు వెనుక సింహాచలము వరకును రాజ్యమును వ్యాప్తము
 గావించెను. ఆయన అగ్రజాడయిన అనబోతారెడ్డి మరణా
 నంతర మాయన కుమారుడగు కుమారిగిరి చిన్నవాడగు
 టచే కొండవీటి రాజవంశము దొరిలూ, సామంతుల,
 ముస్లిములు, దండనాథులును సభజేసి కరుణ గండయాత్రల
 నొండి దేశమును గట్టించి వ్యాపింజ జేయగల నాయకుడన
 వేమారెడ్డి యొక్కచే యని యేకగ్రీవముగ నిర్ణయించుటచే
 నాయన 'రాజ్యశ్రీ రమారమణీ స్వయంవర వతి' యై
 యామె నిల్లాలింగా చేరినవాడు. ఆయన గొప్పదాత యగు
 టచే ధర్మాన్న వేమారెడ్డి యని పిల్పాతి నొందెను. ఆయన
 పకు పురుషసగణానము లేదు.

అనవేమారెడ్డి కరమపటించు నప్పటికి కొమరిగిరి
 ముప్పది రెండేడ్లవాడు. కొమరిగిరియే యనవేమారెడ్డి
 కుత్తరక్రియలు జేసెను. ఆ నిమయామున గా వన్నెండు రోజు
 లును నానావిషయాగతు లయిన రాజబంధువులను సింహా
 సన మెవ రధిష్ఠి పవలె నను విషయమునుగూర్చి వారివారి
 యాప్తబంధువులతో జర్పించుకొనుచుండిరి.

కర్మ నిర్వర్తించుచున్న కుమారగిరి యేమియు బట్టించుకొననట్లే యుండెను. తన విధి నిర్వర్తించవలయును గాన, పినతండ్రీ పుత్రరక్రియ లొనర్చెనుగాని తాను వార కర్మపు హక్కును గట్టి పరమకొనియు జేయలేదు. కాని పెదకోమటి వేముడు ధనదలరము (చాచనోలు) నుండి అన వేముని ఉత్తరక్రియ కై ఎచ్చినవాడీ ప్రస్తావన దచ్చెను. దానితో రాచకూటముల మధ్య కల్లోలము వుట్టెను.

రెడ్డిరాజ్యస్థాపకు శకు ప్రోలను వేమారెడ్డి సోమగు లుడుగుడు, చారితో మాచారెడ్డి పెద్దవాడు. ఎవని తన తమ్ముడు మహామూఢుడను, రాజనీతి సిఱరగుడు నగుట చేత ఆ యన్న యగు మాచారెడ్డియు సతని తమ్ముయిన అన్నారెడ్డి, దొడ్డారెడ్డి, మల్లారెడ్డి యను ఏరులు నాశిడు రెడ్డిరాజ్యమును స్థాపించుట కాధారభూతు లయిరి. అందు మాచారెడ్డి పుత్రులు ముగ్గురు రెడ్డిపోతులు, పెదకోమటి, న గారెడ్డి యునువాగు. చారితో పెదకోమటిరెడ్డి కీరువురు కుమారులు. చారీ పెదకోమటి వేమారెడ్డి, మాచారెడ్డి యనువారలు ప్రోలనుజేముడు మాచారెడ్డికి కృష్ణానదికి దక్షిణమున నున్న చూదనోలు రాజ్య పుచ్చెను ఆ చంద వోలు రాజ్యమున వారు పాలించుకొనుచుండిరి. అందుచే పెదకోమటి వేమూడు తనకు రాజ్యము సంక్రమింపవలసి యున్నదని కొంత యా జడి లేవదీసెను. కొందరు బందుగు లతని పక్షమున నుండు అనవేమారెడ్డి మరణించి రెండవ నా గడినకుండు రాజధానియం గున్న సామంతు లోను,

మంత్రులలోను, శ్రాహ్మణులలోను, గౌడనాథులలోను
 పాతకములను సంపాదించిరి కనుక కిరియ, ఆయన సోనరి
 యగు పుష్కలవీణ, శిర్డీయగు కాటయ వేములను కిరియ
 నొకటి బెరిసికొనిరి. కుమారగిరితో కలయవేముడు మారి
 బి.దుగులతో సింహాసనాధికారి పవయ మెవ్వరితోడను
 బలుకరించినను మాటలాడనలదని చెప్పెను. తనకంటె పెద్ద
 నాడు, రాజనీతిజ్ఞుడు, నైన తన బి.వ చెప్పిన ప్రకారమే
 యాతడు ప్రవర్తించెను.

చందవోలు రాజ్యభారమును మంత్రుల కొప్పగించి
 పెదకోమటి వేముడు రాజధానియందే యుండి తనవలె శైవ
 మంత్రాభిమానులై, శైవాచారపరులై, పిజ్జలైన మామిడి
 పెద్దన్న మంత్రుని ఆయన సోదరుడును, మహా మేధావియు,
 ముండియిడు నగు మామిడి సింగన్నను దస పక్షి మూనునట్లు
 జేసికొనెను. ఆనవేమునకు ప్రధానియై రాచకొమ్మల పంతు
 నెఱుఁగు తీర్చిదిద్దిన మహామేధావియు, నియోగి పంతుమణియు
 నైన మామిడి పెద్దన్నవంటి పెద్దలే పెదకోమటి వేముని
 పక్షమునైకొని యాతనికే సింహాసనము రావలయునని
 రహస్యప్రచార మొనర్చిరి. దానితో సామంతులలో వెలు
 గోటి రాయప నాయకుడును, గజరావు తిప్పా యకుడును
 గూడ పెదకోమటి పక్షమే వహించిరి

సామంతులలో చాలమందికిని, వెలుగోటి వారికిని
 గూడ కుమారగిరిపై ఈర్ష్యాద్వేషములు లేకపోవచ్చును
 గాని, మహావీరుడు, రాజనీతి విశారదుడు, మంత్రాంగ
 దక్షుడు నగు కాటయ వేము డనిన పెదకోమటి వేమున

కెంత కష్టమో వారికి సంత ఈర్ష్యాసూయలున్నవి. దీనికి తోడు వైష్ణవుడై, కుమారగిరినిగూడ వైష్ణవ మతావలంబిగా నొనర్చిననియు గోపమున్నది. పెదకోమటి వేముడు మరియుక ప్రచారము గూడజేసిరి. కీర్తి శేషుడగు అనవేశూరెడ్డి త్రిపురాంతకమందు వేంచేసియున్న శివదేవునిచ్చినదే రెడ్డి రాజ్యమని యెప్పుడును జెప్పెననియు, సందుచేత నా రాజులు మతాంతరులైన రాజ్య శ్రేయస్సునకే ముక్కు వాటిల్లుననియు, నిప్పుకంటి సామి యలిగినచో ప్రజలకు ముప్పు తప్పదనియు శైవాచారకులలో గొండలూరి పాధారణులచేత గూడ పట్టణములో ప్రచారము సాగించెను. వైష్ణవ గురువులగు చక్రవర్తుల శ్రీనివాసుల దాసులును, క.దాడై అయ్యవారలు శిష్యులును నగు వైష్ణవు లందఱును కుమారగిరియే నిలహాసన మిక్కడలె ననియు, '... విష్ణుః పృథివీపతిః' అను శ్రుతి వాక్యము గూడ విష్ణుంశము లేనివాడు రాజగుట తగదని, చెప్పుచున్న దని వ్యాఖ్యించుచు పోషణకర్త యంశమే ప్రభువు కావలయును గాని వాశనికర్త యంశము ప్రభుత్వ పదవికి నర్హము గాదనియు, పెదకోమటి వేముడుగూడ కాటయ వేమునివలె సంస్కృతమును జదువుకొనినను, సంగీత శాస్త్రము నభ్యసించినను సునిశిత బుద్ధిశాలిగాదనియు, అందును రెడ్డిరాజ్య వ్యవస్థాపకుడైన ప్రోలయ వేముని మనుమనికి రాజ్యము భుక్తము గావలయును కాని ఆయన యన్న మనుమనికి గాదనియు సనేక విధముల వైష్ణవ మతస్థులు గూడ గొండవీటిలో బహుళ ప్రచారము గావించిరి. ఈ ప్రచారములయం దిటుపక్షముల వారును

రాజకీయములను బూర్జువా విడిచి, మన కున్నదేకముగాను ప్రదర్శించుకొని చు సాహిత్యమును గలహించుకొనుచుండిరి. ఇది సాధారణము ప్రచారము క్రిందవీటిలో బలుకుబడి గలిగిన అప్పనపెట్టి ముద్ర, రాయని బంచడు మొదలగు విద్యావంతులెందఱో సుమారగిరి పక్షము వహించి రాజనీతి శాస్త్రము ప్రకారము రాజ్యస్వస్థాపకుని మనుమడే రాజు కాన యునని యుకావచ్చు లెన్నియో చెప్పుచుండిరి.

కానియే మేమును బహుమన్న రథిని సుతని కెలిసి కొనుచు గాని రాజకీయ ప్రచారములు బాహ్యముగా నేయక నిరసముగా కేంద్రప్రభుత్వము నుండి కవితనగ్రహణము, సంప్రదించును, రాయములను, దళాధిపతులను, తన పక్షమున యున్న దండనాథును, రాత్రియందు దన మేడలకు రప్పించుకొని యాలోచనను జేయుచుండెను.

ఒకనాడు తన కా తరంగిణి విశ్రాంతి, రాజ్యసంబంధమైన కేంద్రప్రభుత్వ ఆదాయవ్యయ వివరములను గుదిట్టము నగు రాయని బాగసితో మూలబాధించుచుండగా నాతడు స్వదేశ విదేశ వాణిజ్య సంస్థల వారితో కేవలము వైశ్వసంస్థల యజమానులను, (బలిజ) బలూచక్ర వ్యాపార స్థల సంస్థల యధిపతులను గూడ తమ పక్షము వహించునట్లు చేసికొనవలసిని దనియు, వారి సరుకుల రవాణాలో చోరులు, దొంగులు నగు వారివలన దారులలో బాధలు వారయకుండ పరిపాషించుకొను, వీర బలూచక్ర భుతాండములు, అంతగృధ్రమే తప్పనిచో సహాయకునట్లు

చేసికొనవలసిన దగ్గయు జెప్పెను. అందును నక్షత్రభారత వణిక్కిభ్రామణులలో శ్రేష్ఠుడగు అవచి దేవయస్సెట్టి కుమారుడు తిప్పయ సెట్టి తమ పక్షము వహించిన యెడల శ్రేయస్కరమని యతడు చెప్పెను. కాటయ వేముడు దానికి నల్లయనెను.

చిన్నతనము నుండియు కుమారగిరియు, తిప్పయ సెట్టియు, సన్మోన్యము మైత్రిగలవారు. అందుచేత అతనికి తన పక్షమునకు శ్రీపద్మకొను యత్నము చేయవలయును. అతడు తన దగ్గరకు పచ్చినను, ఆనా నారి నర్తకపు గళెరికి పోయినగా ప్రమాదము. అందుచేత నతనికి గణాస్య విర్తమానమగునని యతడు కోల్పాడు గణాస్యము, అచట నుండి యతడు తిప్పయకును బోవ నెంచుటయు తెలిసికొని, యతనితో రహస్య క్రమము జేసెను. అవచి తిప్పయ సెట్టి తన సాక్షులలోని వా గెవరుగా కాటయ వేముడును, కుమారగిరియు నమితో ప్రయాణించుచున్నట్లు వరు తెలుగ కుండ జేసెను.

ఆ విధముగ కాటయ వేముడును, కుమారగిరియు నవచి తిప్పయ సెట్టి చేత బాస చేయుచుకొని యతనికంటె ముందే కొండవీటికి చేరుకొనిరి.

పదకోమటి వేమునకును నతని తమ్ముడు మాచారెడ్డి కిని యంతర రాజబంధువులగున వారెచ్చటి కేగిరో తెలియక గింజాలాడుకొనిరి.

అనవేమారెడ్డి యంత్యక్రియల యందును, గాజ్య వారసత్వ విషయమున నునుండితమైన యభిప్రాయములు

గల రెడ్డిదొరలలో కొందరు సీంహాసనాధిశాసకులు కొమర గిరిదా, పెదకోమటి వేమునిదా యుని ఉద్దేశముగా బయలు కొనినచో రాజబంధువులైన రెడ్డి భక్తువాగులు వారై యుద్ధమునకు సిద్ధకడినచో రెడ్డి రాజ్య చులెరి చులుకు తమ చేతులతో దాము దోహద మొనర్చినవాని మగుడ మనుకొనిరి. తమకు శత్రువైన విద్యానగర రాజునకును, రాచకొండ, దేవరకొండల వెలమదొరలకును కొండవీటి దొరలు హట్టు చేతి కందిచ్చినవా రగుదురని గూడ భావించిరి ఇప్పటికే త్రిపురాంతకము, శ్రీశైల ప్రాంతము, ఉదయగిరి దుర్గము లను విద్యానగర రాజు స్వాధీనము జేసికొనగా నాయనను శ్రీశైల త్రిపురా తక విషయముల నుండి తరిమికొట్టుట జరిగినది కాని, ఉదయగిరి దుర్గము, విద్యానగరము వారికి పూర్తిగ స్వాధీనపడి వారి యధీనమునల దుండెను. పెదకోమటి వేముడు కుమారగిరి కంటె చిన్నవాడగుటచే నాతనికి గూడ నచ్చజెప్పి యంతర్యుద్ధము జరుగకుండ జూడ నెంచిరి. దీనికోసం చూవేశము జరిపి రాజబంధువుల యందు ముఖ్యులగు వారిని మామిడి పెద్దన్న, సూమిడి సింగన్న, వెలుగోటి రాయపనాయకుడు, గజరాయతిప్పా నాయకుడు, రాయని బాచడు, అప్పనపెద్ది, రాజమహేంద్రనర సీమ నుండి వచ్చియున్న బంగారుగులగు అల్లాడ రెడ్డిని బిలిపించి వృద్ధులగు రెడ్డిదొరలు రహస్య సమావేశము జరిపిరి.

ఆ సభకు పెదకోమటి వేముడును, ఆయన తమ్ముడగు మాచారెడ్డియును గూడ బిలిపింపబడిరి కుమారగిరియు, కాటయవేముడును గూడ రావింఘడిరి రెండు

మహా నేనాని

పక్షముల కొక ప్రక్కగా నున్న విశాలమగు అట్ట ప్రదేశము పొలి గచ్చు చేయబడి యున్నది. దానికి ముందొక నేత్ర కుటుము తోటగా నమర్చబడి యున్నది. ఆ పన్నసే చుట్టురంగుతో ప్రకాశించు చున్న తెర వెనుక నిలుందు వగులలో ముందా వేమనాని కూర్చుండి యుండెను. ఆమె తల్లి, నిన్న మొన్నటి నరకులు రాజైన అనవేమా రెడ్డిని చిన్నతనము నుండియు బెంచుటయే కాక, అనవోతా రెడ్డి తరువాత అనవేముని సింహాసన మెక్కించుటకు ప్రధానకారకుడు అంజయకాక ఆమె స్వయము సంస్కృత మున మిక్కిలి పిదపించె. ఆమె ఋషిప్రవర్తన, మధుర మైన వాగ్విలాసము, భర్తృసేవా పరామిత్యము, ఆచార సంపద మున్నగు గుణము లామె కొక ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వమును నమకూర్చినవి. గాఢస్త్రీలందరును ఆమె నెక్కువ గౌరవముగా జూతురు; ఆమె సద్గుణములచేత అనవేముడు తన తోబుట్టువు గంట నెక్కువగా జూచుకొని ఆమెచే నెన్నియో దానధర్మములు చేయించి శాసనములు వేయించెను. అందుచేత రాజకుటుంబమునకే కాక రాజబంధుగులైన మగవారందరకునుగూడ గౌరవనీయురాలై యుండెను. తగునాతి అల్లాడ రెడ్డి ధర్మకట్నము నామె ప్రక్క కూర్చుండెను. ఆ వెనుక నరసరాజు నొకచోట కుమారగిరి యక్కయ్య, గాటయవేముని యల్లాలు నైన దొడ్డారంగియు, ఆమె ప్రక్కనే కుమారగిరి భార్యయైన మల్లికార్జునయ్య గూర్చుండిరి అనురావణి పురాధికారుడైన గన్న భూపాలుని కుమార్తెయు, పెదకోమటి వేముని భార్యయు నగు

సూర్యునిక, పెరిగిపోయిన వేమాని తవ్వని భార్య మొదలగు వారాచేమలై యుండిరి. ఇట్టి స రాజులు భుజి భుజి లన్ని చనుసాజులను పొందుచుండి యుండిరి. స రాజులను గురి గురిగొనిగా వారి మగవారు మూలమునకు పుట్టియముగా గూర్చియు సుభాషించు కొనుచుండిరి. ఇట్టి స రాజులను 'మీరు మూర్ఖులును, పొంగి ముందు మూర్ఖులును' అని నంతులు బోలుచుండిరి. అట్లునానినాని వారు ఎవరికొఱకు? యెదుగు చూచుచున్నట్లు ద్వారమునకు వచ్చిపోయియుండిరి. ఇంతలో ఆరడుగులు పొడవైనవాడు, చేతిలో బంగారు పొన్నుకట్టిన బట్టకొన్నవాడు, శొంఠియొగ్గట్లు పైబడి యున్నవాడు, ఆ వయసున గూడ మేలిబుగ్గలు ఛాయ ధరి ధరి లుడుగనివాడు వైన యున్నట్లుగాను కోరపాగ జుట్టు కొని జీయుచును పొడవైనట్టుకొని, పన్నుల యుత్తరీయములు వేసి గవ్వకొని, ఎడమ చేతి వేలున నీళ్లు పరభుని కి యుంగరము ప్రతి శింప పోలొకటి వచ్చెను. ఆయన ఇమ్మ డీంద్రుడు, అనవేమారెడ్డి కాలమున ప్రధాన సచివుడు ఏ విషయమునైనను నిష్పాక్షికిముగిసి, సాక్షిముగిసి బరిశీ లించి నిర్ణయింప గలవాడు. ఇట్టి స రాజు దొరలందఱును లేచి నిలబడి ఆయనను గౌరవించిరి. వారాయనను సభలో సగ్రహీతమున నానీకని గావించిరి. అతవరకును నొకవైపు మగవారి గునగునలును, మరియొకవంక రాచవనితల గునగు నలును ముమ్మరించియున్న సభ సద్దు మణిగినది.

అట్లు సనాధిశి యైన ఇమ్మడింద్రుడు స్వామిభక్తి పరాయణుడు, మామిడి పెద్దన్న కంటె వయస్సుచేత పెద్ద

వాడు. అనవేమా సకు కుడిభుజము, 'విద్యాగోష్ఠుల యందు విబుభాగణి'. ఆయన మల్లగలేచి 'సభాయై నమః' అని మాటలాడ మొదలిడెను. "అనవేమారెడ్డిగారు సరమపదించిరి. ఆయన కాలమున ఆయన అష్టకుమారుడగు కొమరయ్య యువరాజుగా నుండెను. పెదకోసుటి రెడ్డి కుమారుడగు వేమారెడ్డి చందవోలురాజ్యము నేలుచుండెను. ఆయన కూడ భద్రాన్న వేను భూపాలునకు సన్నిహిత బంధువు; పెదగొయన కుమారుడు. కొమరయ్య అనవేముని సహోదరుని కుమారుడు. ఇవి యన్నియు సభాసదస్యుల డెలియవని నేను వక్కాణించుట లేదు.

పెదకోమటి సేమయ్యగారు, కొమరయ్యయు యువకులు, చిన్నతిమనుండు రాజనీతి శాస్త్రము గాంత మెఱిగినవారు. అలంకార సంగీత వాట్వాది శాస్త్రము లభ్యసించినవారు. సంస్కృతమున పండితులు; ఉత్సాహవంతులు; వ్యాయామాది క్రీడార నియమములచేసి ఆబౌద్ధమున శరీరబలమును, మానసిక బలమును అభివృద్ధి చేసికొనినవారు. ఇద్దరును యుద్ధనీతి విశారదులు; ఇద్దరును మహా సరాక్రమవంతులు; సునిశిత బుద్ధులు; అనేక యుద్ధముల యంగు. వారి పినతండ్రి గారి కాలమున జిత్తూరిశీలరై యనుభవ మార్జించినవారు. ఉచితానుచితము లెఱిగినవారు. అట్టివారిద్దరును కొండవీడు గద్దె నెక్కట కిర్దులే కాని యనగ్గులు కారు; అనగ్గులగు మనయు డెవరును బలుకరు. కాని, ఒక గొలుసుయగు రెండు కత్తు లిముడవుగదా! వీరిద్దఱిలో నొక్కఁడు పింహానన

హధిస్థింబి. ఈ రెడ్డిరాజ్యమును వారినపహసే యున్నది. ఇద్దరును నావికై ఆయత్తహతువును. ఇంకిగుట్టు లంకకు చెలు ఇటు వారిను లిద్దలు. తగవులు కొనుట రెడ్డి రాజ్యమున కే ముప్పు గల్పించును. ఈ కొండపీడునినే ప్రజలలో ఇటువారుల వారిను వాగుద్ధము నొనర్చుట, అప్పుడప్పుడు వీధులలో ముష్టి యుద్ధములు జేయుట ప్రారంభమైనది. ఇది కూడని పని. ఇది యింతటితో నాగక, ఈ రాజధానియందే కాక ప్రతి కలైయందు నన్న ప్రభుత్వపు టాస్తిని, అనగా రైతులు కప్పముగా పంటకాలమున నొసగిన ధాన్యములు సేవయ్యచిన ధాన్యగారమునను, కచేరీలను ప్రజలు స్వంతము చేయదురు. అరాజకము గట్జెట్టి తొండవించును. ప్రజలు తమ తమ కిష్టమైన పక్షమునే వహించుట యెటుగుదురు కాని, కొఱవితో దల నొకకొనుచున్నామని చెలిసికోకరు. ఉద్రేకించినప్పుడు ప్రజాసందోహ మున్నతము. బట్టికల్లోలములకును, రెడ్డిరాజ్యమృతికిని రెడ్లై కారకులగుదురు. ఆలోచనాపరులై కార్యచరణ మొనర్చువారు నట్టియుద్రేకములకు తాపీయరు. ఆత్మ మర్యాదలను గాపాడుకొందురు. మహదాలోచనా నిర్యాతమైన నిర్ణయమును సుఖదాయకముగా నమలు పరువుకొందురు ఇది యిటు వారుల వారికిని శ్రేయము. కొమరయ్యయు, వేమయ్యయు నాకు సదా అభిమానపాత్రులు. అది ముందే చెప్పితిని. అనవేముని కండగా నిలిచి శ్రీరైలము మొదలు సింహాచలము వరకును ఈ రాజ్యము విస్తరిల్లనట్లు మంత్రాంగమును బచరించిన నేనును, నావలె పెద్దవాడై మిక్కిలి

శ్రమించి నాతో సమానముగా కష్టించిన మంత్రిపుంగవుడును, ఈ సభయం దిప్పుడున్న వాడును నగు మామిడి పెద్దన గారును, జూచుచుండగనే మన యీ మాతృదేశము ఛిన్నాభిన్న మగుట మాకు దుఃఖమును కలిగించును. రాజబంధువులలో పెద్ద లీ విషయమై యొక నిర్ణయము జేసి యమలుపఱప వలయు నని గోరుచు గాన్నాను. ఇప్పుడు మామిడి పెద్దన్నగారిని చూట్లాడనఁ జేసినది గోరుచున్నాను” అని కూర్చుండెను. వెంటనే మామిడి పెద్దన్న తన స్థానము నుండి లేచి నిలచి “ఇమ్మడింద్రుల కొక మనవి తాము చెప్పవలసినది చెప్పిరి. నే నొక పక్షము వహించితి నని యీ పట్టణమున ప్రచారము జరుగుచున్నట్లు కొందఱ అచుకొనుచున్నారు. వారి రెడ్లలో పెద్దలు మాటాడిన బాగుగ నుండును” అని చెప్పి కూర్చుండెను. అప్పు డా సభలో గొంత కల్లోలము బుట్టినది. కాటయవేముడు మున్నగు కుమారగిరి పక్షము వారికి పెద్దన్న మాటలాడుట ఇష్టము లేదు. వా రాయన మాటలాడుకూడటయే మంచిది యనుకొనుచుండిరి. పెదకోమటి వేముడు మున్నగువా రాయన మాటలాడవలయు ననుకొనుచుండిరి. పెదకోమటి వేముని తమ్ముడు మాచారెడ్డి “మీరు మాటలాడవలయు” ననెను. వారి పక్షమువా రందరును మాటలాడుమని బిగ్గరగ ననిరి. అల్లాడరెడ్డియు సప్పనపెద్దియు గాటయవేముడును పెదకోమటి వేముని పక్షము వారి యుద్రేకాలాపములను వినుచుండిరి. కాని యేమియు బలుకరైరి. అట్లుదేశముగ భటుకరాదని వారు ముందే నిర్ణయించుకొని సభకు వచ్చిరి.

ఆ సిద్ధయమును గార్యాచరణశీలి యైన కాటమివేముడే చేసెను. వారు దాని కంగీకరించిరి కుమారగిరి శక్తమువారు గుసగుస లాడుకొనుటయే కాని, యెరిపివక్షము వారినలె సభ కంతకును దెలియునట్లు మాటలాడుట లేదు.

మరల నూచారెడ్డి “సూమిడి పెద్ద : మాత్యులు మాటలాడవలయును” అనెను.

ఇకవిధిలేక పెద్దన లేచి “నేను శైవుడను. నా తమ్ముడు సింగసయు శైవుడు. మేము అది కాదనుకోలేదు, కాని మత విషయమునకై, మత విశ్వాసమునకై, మత సముద్ధరణమునకై రాజ్య విచ్ఛిన్నతను గోరవని నన్ని దెలిసిన వారందఱకును దెలియు ననుకొందాము. ఇక ముక్కువిషయము: మన రాజ్యమునకు దక్షిణమున నున్న విన్యాసగరమువారు విజృంభించి ఉదయగిరి నాక్రమించిరి. శ్రీశైల, సీమ, త్రిపురాంతక విషయములమీద వారు కన్న వేసి యున్నారు. ఇది కూర్చు రాజ్యమైన రాజమహేంద్రవరము నుండి కొవ్వలవారి నీతికాఘరము షరకే మన రాజ్యముగా నున్నది. ఆ పైని రాజ్యములనా అనవేమ ప్రభువు కూడ జయించినను నది స్థిరపడలేదు. రాచకొండ, దేవరకొండ: నేలుచున్న ఇద్దనాయకులు మన కెవ్వడును ప్రక్కలోని బల్లెములుగా నున్నారు. ఇమ్మడిగ్రదులు చెప్పినట్లు అంతః కలహములే చలరేగినచో అలాగగుదుము. ఇది యాలోచించుకొని యిచ్చట చేరిన రెడ్డిదొరలు దక్షుడగు వాని నొక్కని సహాసన మెక్కించవలయును. ఇది నా అభిప్రాయము” అని కూర్చుండబోవు చుండగా నప్పనపెద్ది లేచెను.

అప్పు పె: సభాధ్యక్షుడైన ఇమ్మశీండ్రులు, తరువాత నిష్పాదు మాటలాడిన మావిడి పెద్దన్న మంత్రినత్తములు గూడ, నే నిర్ణయమును వా రొనర్చుకో తెలియకుండ భాషించిారు.

మా. పె: ఆ నిర్ణయమును దొరలే చేయవలయును. మేము కాదు చేయునది.

అప్పు. పె: అదియూ, మీ అభిప్రాయము.

ఇమ్మ: ఇచ్చట మన మొకరినొక రనుకొనుటకు జేరలేదు.

అప్పుడు నెలుగోటి గాయప నాయకుడు లేచెను, సభ మరల విశృంభమైనది.

కె. రా: శారవసీయులగు ఇమ్మశీండ్రు మహామంత్రి చెప్పినట్లు ఇరువురకును సింహాసనాధిష్ఠానమునకు అర్హతలున్నవి. అనకోశారెడ్డి తరువాత ఆయన కుమారుడు కొమరయ్య గార అనవేమారెడ్డి సింహాసన మెక్కిరి. అట్లే, ఈ పర్యాయ మాయన పెదతాతగారి మనుమడైన పెదకోమటి వేమయ్య గద్దె నెక్కినచో వారి వంశములో పెద్దలను గూడ గౌరవించినవా రగుదురు. నే నొక పక్షము నహించితి ననుకొన వలదు. ఈ తగవులు లేకుండ నొకసారి ప్రోలుయ వేమారెడ్డిగారి యన్న మాచారెడ్డిగారి కుటుంబమునకును ఆ గౌరవము జూపినవార మగుదుము.

అల్లాడరెడ్డి: (లేచి) ఇప్పుడు సభవారు గుంటూరు సీమకు దొరలైన పద్మనాభాయకుల మాటలు విన్నారు మన మీ రాజవంశజులలో ఒక కుటుంబమున కొకసారి, మరి

యొక కుటుంబమున కొకసారి చేతివేళ్ళ యుగరమును ఒక వ్రేలి నుండి మరియొక వ్రేలికి పోచక మూర్ఛకొనినట్లు గార్లవమును బదిలీచేయుట కిచ్చట చేరలేదు. నిష్కర్షగా రాజ్య శ్రేయస్సును పృష్టియః దుంచుకొని ఏ రిసప్రురిలో నొక్కరికి పట్టము గట్టవలయు నని జేరితిమి

అని యనగానే ఇన్సుక్రిందడు గజరావు అప్పనాయకుని జూచి “మీ నిర్ణయమేమో చెప్పుడు” అనెను. అప్పుడు, నారాయణయ్య లేచి—

నారా: వారి నిర్ణయము దెలియని దేమున్నది. వాడును పద్మనాయకులే కదా? అది అట్లే యుండును.

మాచారెడ్డి: నీ అభిప్రాయము నీ మిత్రుని పట్టున నున్నట్లే—

నారా: జూను, నా అభిప్రాయము జగద్విదితము. అట్లే మీ అభిప్రాయమును గదా! కాని యొక్క మాట. మీరు మీరు దొరలు. నేను గుడ్డిగుట్టము వంటివాడను. గుడ్డిగుట్టము కన్న మూసినను, తెరిచినను నొక్కటే ప్రయోజనము.

మాచా: (వ్యంగ్యముగా) నీవు గుడ్డి గుట్ట మనుకొనుటయే తప్పు, నారాయణయ్యా! నీకు చూపలే రెండు నేత్రములుండుటయే కాక, మఱి రెండు నేత్రములు మెదడులో నున్నవి.

(మెదడులో నున్న రెండు నేత్రములను కుమారగిరి, క్షాటయనేములుగా ననుచున్నట్లు తెలిసికొని, దానిని వ్రాచ్యము చేయకయే మాచారెడ్డి వైపు తిరిగి)

మహాసేనాని

రాయ. బా! అయ్యా! వారాయణయ్య తలలోనున్న
రెండు సేత్రములు సాధారణముగ మూసికొని యుండును.
రెండును రెట్టింపు నిప్పు, రెట్టింపు కాంతి. మీ రన్నది నిడమే.

మాచా. రే! (అతడు తన న్యంగ్యమును దెలిసికొ
న్నట్లు గమనించి) ఓహో! అబ్బలనా! అప్పుడు పుష్కలావ
ర్తపు మబ్బు లెడతెగక నిండించి యా వాన
నిప్పును, గాలిని గప్పివేయును. అప్పుడు?

అల్లాడరెడ్డి: అప్పుడు ప్రళయము సంభవించును.

పెదకోమ. వే! (వీరమునుండి లేచి) ఈ ప్రళయము
నకు జడియువారు లేరు.

ఈమారగిరి: ఇచ్చట భయపడు వారునులేరు. (అని
మెత్తగ బలికెను)

పెదకోమ. వే! మా యందును భయపడువారు లేరు.
మీకు ప్రళయ తాండవమే వలసినచో దాని కభ్యంతరము
లేదు. (అని గూర్చుండెను) అప్పుడు నీర్ఘనక్షము, గులాబి
రంగుగల ముస్తీవము, ముంజేతుల బంగారు మురుగులు, పొలు
పైన పొడవుమీసములు, నొసటికు చూర్ణప్రకాశము, ఆరడు
గులబిమించిన పొడవుగల మేనితీవి, దీర్ఘబాహువులు, చెవులకు
పూర్ణచంద్రాకారముగ నున్న పోగులు, ముప్పాతిక మేర
చేతులు గలిగి మల్లెపూల వర్ణముతో మేళవించిన బంగారు,
జరీ యల్లకములుగల కంచుకము దొడిగినవా డొకడు ఎత్తైన
కర్ణాటము లేచినట్లు లేచెను. అతడు కాటయవేముడు.

అంతివరకును మాటకు మాట తెగులు, నీటికి నాచు

తెగులు నన్నట్లు జరుగుచున్న సభలో కుమారగిరి పక్షము పూర్తిగ నిశ్శబ్దముగ నుండి, పెదకోమటి వేముని పక్షము నుండినవారు మాత్రము చెవులు కొఱుకుకొనుచుండిరి. అతడు అట్లే నిలబడి సభను గలియజూచెను. కాని మాటలాడలేదు. అతనిని పరిశీలించు వారికి సముద్రము లోతున, ఆకాశమును అంచులవరకును నొక్కసారి తిలకించినట్లునిపించినది. అత డెట్లు భాషించునో యని వారు నిరీక్షించుచుండిరి. తెర వెనుక గూర్చుండిన రాజశేఖరులు మాటలగాని రెప్పల నప్పళించి జూచుచుండిరి.

కాటయవే: ఇచ్చట మన మొకరినొకరు అలంకారముగా మాటలాడుకొనుటకు చేరలేదు. మన మిప్పుడు శార్యవాదులము, ఖడ్గవాదులము గాదు. మనము ఖడ్గవాదులమే యగుచో నిచ్చట చేకవలసిన పనిలేదు. ఒకరినొకరు సర్భర్తనవు మాట వినుకొనియు బ్రయోజనము లేదు. పూజనీయులగు ఇమ్మడిండ్రి మహామత్రీ భాషించిరి. మాయందు వారి భావ మెట్లున్నను గౌరవనీయులు, విదుషాంవరులు, శార్వజ్ఞులు. అనుభవ కరిపాకమూర్తి యగు మామిడి పెద్దనామాశ్వు. వారి యభిప్రాయమును స్పష్టముగా జెప్పకయే చెప్పిరి. (అని యాగెను)

మామిడి పెద్దన్న: (లేచి) కాటయవేముడు సంస్కృత భాషలో దిట్ట. సంస్కృత మహా కావ్యములను, నాటకములను చాచిమంది కంటె శ్రద్ధగా జదివినవాడు. విశేషించి కాళిదాస కవి శ్రుతి నాటకత్రయమును బహు వారములు పఠించి తదంతర్గర్భిత మహర్థములను వ్యాఖ్యానింపగలవాడు.

నాకంటె అతడు చాలా చిన్నవాడు గనుక, అవి యూతడు
చెప్పుచుండగా విని యతని నూత్య బుద్ధి శక్తినిబట్టిని.
నా కాతనిమీద వేతాక యభిప్రాయము లేదు, అతడు
నుహించుటని, రాజనీతిజ్ఞుడని నా భావము. అతడివల్ల నట్లును
కొనుచున్నందునకు విచారించుచుంటిని. అదినాదురదృష్టము ..

కాట. వే: నన్నుగూర్చి యిప్పుడన్న మాటల నాశీ
ర్వాదముగా భావింతును. అది నిజము. నేను వైష్ణవముతావ
లంబి, శైవుడను గాను. నా భావమరియు సంతే. అయి
నను, వేము శైవమును ద్వేషించు వారముని తాము భావిం
చుచో నది మి దురదృష్టము గాని, మి దుదృష్టము
గాదు. మిగు పెద్దలు. అట్లనవలదు. ఇక ప్రకృత విష
యము మా శ్వశురులకు సవనోతారెడ్డిగాను కైవల్యపద
మొందుటకు పూర్వమే కొనురయ్య 12 సంవత్సరముల
ప్రాయమువా డగుటచేత మన రాజ్యమునకు తూర్పునను,
పడమరను, గక్కిణమునను గూడ శత్రువు లందుటచే దక్షు
లైన అనవేమారెడ్డిగారిని రాజ్యపదవియందు నిలిపిరి. అన
వేములు ధర్మమూర్తి, పరాక్రమశాలి అందుచేత రాజ్య
మును విస్తరించి నిష్కంటకముగ పాలించి మన యుగలి
గౌరవమునకు బాత్రులైరి వారు కొనురయ్యను ప్రత
నిర్వీశేషులుగు వాత్స్యముతో జూచిరి. యనరాజ కట్టము
గట్టిరి. తన తరువాత కొనురయ్యను సింహాసన మెక్కింతు
నని తన యన్నకు జేసిన వాగ్దానమును గూర్చి యున్నుకీం
ద్రులకును, మామిడి పెద్దన్నగారికిని తెప్పిరి. ఆ విషయ మా

నాటి రాజపుత్రుడు లండరకును తెలియును అప్పుడు పెద్దగాడు
 తొయగు శాశ్వత్తు మున్నగువా రిది క్షోణుడుమరు. అస
 కేములు తన పొలిపోయేగా నభిమాని చు గానలించి పు
 నుతిరెడ్డి యిల్లాలు వేచుననియు నిచ్చుచే యున్నాడి.
 ఆ పూజనీయురాలికి అసవేముల భావము దెలిసిపడత మఱి
 యెఱికిని తెలియదు గదా! వారిని గూడ నడిగి తెలిసి
 కొనుడు. ఇచట నన్నవారిలో పెదకోమటి వేముని తరు
 వాతన నేను కొమరయ్యకు నన్నిహిత బంధువగుదును. అతని
 కంటె నేను కొమరయ్యకు చేరువుగ కొండవీటియాదే
 యుండుటచేతను, పెదకోమటి వేముడు చండవోలున దూర
 ముగ నుండుట చేతను, వేము నన్నిహితముగ నుంటిమి.
 అతని భగినికి నేను భర్తను; అతనికి శావన; న్నేహితుడను.
 నారిద్దరి కంటెను పెద్దవాడను. ఇందు పెదకోమటి వేముడు
 దోషముగను, ద్వేషముగను భావించినచో నేను జెప్పగలిగి
 నది లేదు (అని యాగెను)

పెద. వే: (లేచి) నేను మిమ్ములను ద్వేషముగ
 భావింపలేదు. కాని... శుమారగిరి స్వతంత్రముగా నుండవల
 యును. అట్లనుకొనుట మా దోషముకూడ గాదనుకొందును.

కాట. వే: ఆయన స్వతంత్రముగ నుండునట్లు జేసి
 కొనుము. నేను కాదనను. అతడేమియు పనివాడు గాడు.
 నీ వతె విద్యా వైద్యములు గలవాడే కదా! నా మాట
 వినుచున్నాడని నీకు కోపము. నీకు నాపైగల కోపము
 నతనిపై జూపుట ధర్మముగా దనుకొందును. అసవేము

లనిన నీకును శౌరవము ఆయన భావమును నీ వేల పాటింప రాదు.

పె. వే: ఆయన మాట పాటిగిడుటకు, నేను కొండ వీటి సింహానన మెక్కవలయు నగుకొనుటకు సంబంధము లేదు.

కాట. వే: ఎందుకు లేదు? ఉన్నది.

పెదకో. వే: లేదు. ముమ్మాటికి లేదు.

కా. వే: ముమ్మాటికి నున్నది.

ఇట్లు వారిద్దఱకును ఘర్షణ జరుగుచున్నది. సభలోని వారు వారిద్దరిని జూచుచు నవ్వుడువ్వుడు మెల్లగా మాట లాడుచున్నారు. ఎవరు నెవరినో జూచి కాటయవేముడు పెదకోమని వేముడు గూర్చుండిరి.

క్రీస్తుని ప్రత్యేకించిన స్థానమును గూర్చుండిన వేము పాప మెల్లగ తరవెనుక లేచి నిలుచితిని. రాజుగారు గూర్చుండిన యెత్తయిన స్థలము ఇమ్మడింద్రునిది. నీవు నున్నది. అందుచే ఆమె లేచి నిలుచిన సంగతి యూర్పిద్ద ముగ్రహిణి దెలియలేదు. అల్లాడకొట్టి యామె యేడియూ చెప్పబోవునట్లున్నది. ఇమ్మడింద్రునకు జెప్పెను. ఆయన వెనుకకు దిరిగిచూచి “దొరసాని వేరుసాని రేదో భావించ నలచినారా?” యనెను. “ఔను” అని ఆమె తిరగ నంప మొనర్చినది. అప్పుడు ఇమ్మడింద్రుడు నభాముఖముగ నిలిచి “దొరసాని రేదో చెప్పబోవునున్నారు. నిశ్శబ్దముగ నుండు” డనెను.

వేసా: ఇందలు ప్రాజ్ఞలు, సనుభవజ్ఞలు, రాజ

సీతీజ్ఞులు నున్న ఈ రాచవారి సమక్షమున (స్త్రీ) నైన నేను మాటలాడవలసి వచ్చినది. మీ యంగరి యాజ్ఞతో నాకు ఉచితమని తోచిన మాటలు తోన్ని చెప్పెదను. ఇంతవరకు భాషించిన వారు సభా మర్యాదలకు లోబడు గాకుండు మాటలాడిరి. దానికి నేను కృతజ్ఞురాలను అనవేసుకూపాలుకు వారు బ్రతికియుండగ నా తండ్రిని, నా భర్తను, నన్ను ఎంతో మర్యాదగ నభిమానించుట మీకు తెలిసిన విషయము. అందుచేతనే మీరు నన్ను మిక్కిలి ప్రీతిపాత్రముగా జూచుచున్నారు. ఆ ధర్మమూర్తి నన్ను 'సోగరీ' యని యెవ్వడు నోరాన పిలుచుట పలుకుచున్నచో నేను మొకే తల్లి బిడ్డలము గాకపోయినను, నాకపోట చిన్నదనకుండు పెరుగుటయు తత్ఫల్య ముగిసింది, నా ప్రాణములునులు సోలి నట్లగును. అట్టి యన్నను బోగొట్టుకొనిన చాగ్గగ్యురాలను. (ఆమె కన్నుల బొట బొట కన్నీడు కారెను) ఆయన త్రిపురాంతిక స్వామికి భార్య. ఆ దేవదేవుని ధూప దీపనైవేద్య కళ్యాణోత్సవములు జరుపుటకు భూదానము లొనర్చెను. గ్రాహ్మణుల కగ్రహణ దానములు చేసెను. కవి కుడిత పోషణ మొనర్చెను. మా తండ్రిగారైన అన్నయరెడ్డిగారు అనవేముని తండ్రికి తమ్ముడుగదా! ఐనను "స్వసుః ఘణ్ణార్థ" అనియు "తస్యాన్న వేమచంద్రస్య లక్ష్మీరివ సహోదరీ... వేమసానీతి విఖ్యాతా" యని యని పించుకొంటిని. ధన్యరాలనేమో యనుకొందును. అట్టి యన్న ఇవ్వడు లేడు. నా మాట లెవరు విందురు.

ఆమె దుఃఖించుచు మాటలాడి గద్దడ కంగి యై తన అశక్తతను వెల్లించుచున్నది.

పెదకోమః అత్తా! మీరు శాధపడవలదు నా పలుకు లిప్పు డెవరు విందు గనుకొనవలదు. మీవంటి పుణ్యశీలురైన స్త్రీలు మాట తెవరు వినకుండురు (అనుచు లేచి యుద్రేకముగ బలికి తలవంచుకొని కూర్చుండెను.)

కుమాః అత్తా! నే నింతవరకును మాడలాడలేదు. మాయవతరము వారి సంభాషణలు మీవంటి పెద్దలకు క్షంతివల్లములు. మా శాపయును, పెదకోమటి వేముడును గలహించిరి. అందు మా తప్పున్నది. మీకు తోచిన నిర్ణయము జేయును, దానికి నేను బద్ధుడగుదు నని వాగ్దానము చేయుచున్నాను.

వే. నాః మీ రెడ్డిరాజుల కులదేవతయు, జగజ్జననియు సగు మూల గూరమ్మ సాక్షిగ వాగ్దానము చేయవలయును. అట్లు బద్ధులగుదురా? అని గంభీరము బలికెను. ఆ పలుకు ప్రతికేబ్బి మీనెను, కుమారగిరియు, పెదకోమటి వేముడును నట్లే వాగ్దానము చేయుచునునిరి. వారిద్దరకును ఆ కంఠస్వరము విచిత్రముగా తోచినది అప్పుడామె “ఇక సభ చాలింపుడు. కుమారగిరియు, పెదకోమటి వేముడును నాతో గావలయును, బండ్లు కట్టింపుడు. ఒక్క విషయమున్నది. అది చెప్పవలయును. కుమారగిరి రాజగుట యనవేమి భూసాలుని యభిప్రాయము. ఆయన చాల మారులు నాతో చెప్పెను. పెదకోమటి వేముడు కుమారగిరికంటె నారేండ్లుచిన్నవాడుగనుక కుమారగిరియే ప్రభువు కావలయు

నః చెప్పెను. పెదకోమటి వేముడు నీన యంతరము చందవోలు రాజ్యమును కొండవీటి రాజ్యమునకు భంగము వాటిల్లనంతవరకు స్వతంత్రముగ బాలించుకోవలయు ననెను. కొమరగిరికి సంతానము గలుగని యెడల కుమార గిరి యంతరము పెదకోమటి వేముడు రాజు కావలయునని ఆయన కోరెను. మీ రట్లు చేయవలయును. ఇదియే రాజ్య ప్రళయస్సన కగు మార్గము" అని అంతవరకును తన పైట చెరగు చెంగులలో దాచియుంచిన అనవేముని శాసన పత్రమును సభకు జూపించి యొక సేవకురాలిని బిలిచి దానిని నృన్ధాదయిన యిమ్మడింద్ర మహానాగ్రికి బంపించెను. అందఱును నిష్కృతితోయిరి. ఆమె చెప్పిన ఆ విషయములను బంగాగు వర్ణముగల కాగితముపై స్వహస్తముతో అనవేను ప్రభువు వ్రాసిన దాని నిమ్మడింద్రుడు సభవారికి వినిపించెను. సభాసదు లందఱు నన్ని వైపులనుండియు - బాగున్నది, అట్లే జరుగవలయును. ఈ యువకు లిద్దఱును పెరుగులాడు కొందురని దూరప్రీతిగల యా ప్రభు వెఱిగి ముందే నిర్ణయము జేసి నచకొనిరి.

ఇమ్మడింద్రుడు, చూమిడి పెద్దన్న, రాయుని బావకు, అక్కునపెద్ది మున్నగువారి నోట నొక్క పలుకైన వెలువడలేదు. ఇమ్మడింద్రుడు సభ చాలించి వెడలిపోవుచు, ఆ సువర్ణ శాసనమును అనవేముని సేవకులలో నొక్కడై రాజమహేంద్రవర నీచు యందున్న అల్లాడరెడ్డి చేతికిచ్చి పోయెను. ఆ పత్రము నాయనదగ్గరనుండి తీసికొని దొరలందఱును ఉత్సుకులై చదివి తిరిగి వానికిచ్చిరి. ఆయన పెద

కోకుటి వేరున కీచ్చెను. ఆయన చూచి నిన్ను మొగము జేరికొని నానిః తానే స్వయముగా కుమారగరి కీచ్చి పెడలి పోయెను. కుమారగరి యాచారవత్త్వ ప్రతీకను నాని నిజా నొచ్చి నూచి కాటయవేయించి కీచ్చెను. ఆయన దానిని పరిశీలించి నిగ్గనినయచొని యేదయో ఆలోచించుచు నిలుచి పోయెను.

ఆట్ర ప్రదేశమున శేర వెనుక పూట్టుండిన స్త్రీలందరు సంతకు పూర్వమే పెడలిపోయిరి. సభాన వచ్చిన రాచవారి బంధుగు తెల్లరు గుంపులు గుంపులుగ బోవుచు కవిశ్రవణిత యగు వేనుసాని యంతకాలము వారన త్త్వ ప్రతీకను ప్రకటింపకుండుట కాశ్చర్యపడిరి.

మరునాటి యునయమున కొండవీటి కోటలో రాజుల మేడల ముందు రెండు బండ్లు నిలచినవి. అవి గూడులు కట్టిన రెండెడ్లబండ్లు ఆ గూడులకు పైకి జక్కఁ యాకుపచ్చరంగు గల వస్త్రములు నంటునట్లు గప్పి గట్టిగ కుట్టిరి. ఆ వస్త్రములనిండ ఆణిముత్యాల పువ్వుల అల్లకము పుతనము రమణీయముగ నున్నది బండ్ల నొగలివైపును, చివరను బంగారు జరీ యల్లికల యంచు లలంకరింపబడినవి. ఆ యంతకుల నూడి మాణిక్యతోరములు దిగువకు వ్రేలాడుచుండెను. గూడుబండ్లలో నచిగ వర్ణములుగల వస్త్రములుగూ కలుపు ముచ్చటడినవి. గౌరవర్ణములు, నరుణ వర్ణములుగూ బండ్లు కలుపులమీద నుంచబడినవి అందొక గూడు బండి శుద్ధాంతముల వేపునకుబోయి తిరిగి వచ్చినది. ఆ

బండికి ముందు వెనుకల ఆశర్వ జేయమైన రంగువస్త్రములు తెరలుగా గట్టబడినవి పెద్దచక్రములతో, చక్రలతో అవనాత వర్ణములై ప్రకాశించునున్న రెండవ బండిమైన పిన్నియెడ్లతో పెద్ద పిద్ద రథములవలె నున్నవి.

ఇంతలో రాచనగరులో నున్న యీ గొండు బండ్లి దగ్గరికు మఱియొక బండి వచ్చినది. అది పెదకోట వేముడును, అతని సోదరుడగు మాచారెడ్డియు నొక్కరి. రాచనగరులో నాడువారి మేడలనుండి వచ్చిన రెండెడ్ల గూడుబండిలో వేమసానియు, కుమారగిరి భార్యయగు మల్లికాంబయు, పెనకోమఱి వేమని భార్యయగు సూరాంబికయు నొక్కరి. మల్లికాంబకుచు, సూరాంబకును వేమసాని యనిన మిక్కిలి గౌరవభావము గలదు. సంప్రదాయమైన కుటుంబమునందు బుట్టి స్త్రీలలో బతికీలయై, నానా వ్రత దీక్షలతో, దానశర్మములతో, నిత్యము భగవదారాధన నల్పుచు, పౌరాణికులను, వేదపారిగులైన బ్రాహ్మణులను, బీదలను, సాధులను, ఆనందితో జూచు చుండుటచే ఆమె పేరు చెప్పినంత మంత్రమున పాపములు దొలగునని వారి విశ్వాసము. వారికేగాని రాజ్యమున గల స్త్రీల కందఱకు గూడ నామె మిక్కిలి గౌరవనీయురాలుగా నుండెను.

కుమారగిరియు, కాటయవేముడును గూడ వారి లోగిండ్లనుండి వచ్చిరి. అప్పుడా బండ్లు కదలినవి. ఆ మూడు బండ్లును కోట దారుగనే మరి రెండు గూడు బండ్లు వారిని గలిసికొన్నవి. అందు వంటలవారు పాత్రలు, భోజన సదుపాయమునకు గావలసిన సరకులన్నియు, బంగారు తీగల

బియ్యముతో గూడ నొక బండియం దున్నవి. రెండవ బండిలో నలుగురు దానీజులు, ఇద్దఱు నాట్యకత్తెలైన వేళ్ళలు, మేళ బాళిములవారు నుండిరి. ఆ బండ్లకు ముందు కతికయ వరివారము నడచెను. వారందఱు నట్లు శ్రవణము సాగించి రెండురోజులకు అమీనా బాదు గ్రామము చేరుకొనిరి. అది కలనాటిసీమలో నత్తైన పల్లి మున్నగు పల్లెలు దాటిన వెనుక నున్నది. అది యొక పల్లెటూరు. రాజకుటుంబము వారిరాకను గూర్చి గుర్రపురాతు నొక్కనితో ముందే వార్త పంపటచేత అమీనాబాదు గ్రామపెద్దలు రాచవారికి వసతు లేర్పాటు చేసిరి. వారు పంటచెరకు, ఘృతము, పాలు, పెరుగుమున్నగు నవరస పదార్థములను కిరింది యుంచిరి.

రాజకుటుంబము వారు అచ్చట మూడవ దినమున సుదయము తొమ్మిదగంటలకు జేరుకొనిరి. గ్రామముందలి పెద్దలు వారిని సమర్థాదగా సన్నాయి మేళముతో దా మేర్పాటు జేసిన వసతిగృహముల యందు జేర్చిరి. మగ వారి కొక లోగిలియు, రాచస్త్రీల కొక గృహమును కేటాయింపబడినవి.

మూలగూరమ్మ దేవాలయ పూజారులు రాచవారి రాకను గూర్చి తెలిసినవా రగుటచే, అమ్మవారి యాలయములోని కిత్తిరు లెవరును రాకుండజేసి, యుదయము నుండియు శ్రద్ధాభివృత్తి యా జగజ్జనని కల కారములు జేయుచుండిరి. గిరిరాజతనయ యైన మూలగూరమ్మ తన

‘ఇలవేల్పుగుటచే మొహాని రెడ్డి ప్రభువగు ప్రోలయవేము
 డని, ఆయన కుమారుడగు అనకోతారెడ్డియే నా లోక
 మొత్తం పరిపాలనకు భారములు తెలుపిరి. అదికాక
 ఇంద్రవీలములు, కృష్ణరాగములు, వివాహోత్సవాలు వచ్చును.
 పుగల రాళ్ళపూజలు, పూర్ణి అంకితములు అందును.
 అందున నాకు కానుకలు పెట్టెయ్యరాడరి. అంతేమారెడ్డి పూర్వు
 నాటి వండుకాంతలు బూర్తి చేసికొనికొ కనుక దిరిగినచ్చి
 యొ పంక్తిశ్లేశం నిల్లకొక భక్తితో ఆమె ‘యంగరంగ
 వైభవములకై’ కోటభూమి యందున్న పడివరము,
 మునిగూరు, అమృత పల్కూరు అను మూడు గ్రామము
 లను భారం పోను. అమృత రేఖాంతం యగు నా శివ
 కాకుని దయ కా రాజులు పోతి శరీరులయిరి. నాటి కా
 యమ్మ సరితై శ్వేదములు నోసెను.

కాటయవేముడు, కుమారగిరి, పెడకోమటి వేముడు,
 మంచారెడ్డి యొకవంతు- వేమసాని, మల్లికాంబ, దొడ్డాం
 బి, సూరాంబిక మొదలగువారు మరియొకవైపుగను దేవా
 యమందు బ్రవేశించిరి.

నారా యంబ, నవలొకించుచుండగనే పులికిత గిరిరు
 యొ వీడికోళ్ళర్పించిరి. సర్వలోకజనని సాందర్యము నిహద
 మగ నపారము. ఏదడుగుల నల్లరాతి విగ్రహము, గర్భాల
 యములోని తిల్లికలకాంతిలో మెరియుచున్నది. ఆమె కను
 లింద్రవీల సదృశ కాంతులు వెల్లార్చుచున్నవి. కనుబొమలు
 శివధనశ్శింజనీ కుటీరములు. ఫలభాగ మందలి కుంకుమము
 నర్రేమై యడయభాను ప్రభాసన్నిభముగ నున్నది. మధ్య

పాపట ఆ యమ్మ ఋజుతను చెలువుచున్నదో యస
నొప్పారుచున్నది. కబరీభర మొక కోటితుమ్మెదలు విచ్చిన
రెక్కలతో శిరసున ఆనుకొన్నట్లు నొక్కులు నొక్కులై
వెనుక దిమ్మ చుట్టుకొని నిగనిగలాడుచున్నది. ఆ దిమ్మపై
నడిమి భాగమున రాళ్లబిళ్ళలోని పద్మరాగాల కాంతి తల
మీదకు ప్రసరించుచున్నది. ఆమె నాసాధరణములో
బొదిగిన చిలుక రవ్వల తళితళలును, కర్ణాధరణము లైన
పెద దుడులలోని వజ్రాల కాంతుల జలజలలును గూడి
నుస్మిత ముఖభోదము ను ముకొని దిగుర్చి హృదయ
యనిపించుచున్నవి. నల్లని కంఠమాన నల్లపూసల పేరును,
దిగువ కట్టి కాసులపేరును, దానిపైని స్త్రీగాఢోత్పదము
పట్టెడయు, కాసులపేరును ధగ ధగయుత కాంతిల ముమ్మ
రించుచున్నవి. సర్వ సారీజన సౌందర్య మూ ప్రకృతి
యైన జనని వక్షోదము ప్రోన్నతిములై యా గ్రీహభాగ
ముల గాల్పింప జేయుచున్నట్లున్నవి. దండసిడియముల
స్వర్ణ కాంతుల జల్లలుగానై భాసిల్లుచున్నవి. ముంజేతుల
కనక కళిణము నాలుగు జతలు బాజుతుగా నున్నను చతు
ర్భుజములందు పాశాంకుశభిక్ష్వాగ శతినత్రముల ధరింప
టచే కోపించినచో కళినాత్మ యని చేప్పకయే చెప్పుచున్నవి.
అస్తి నాస్తి విచికిత్సకు తా వొనగకయు నొనగినట్లున్న కటి
ప్రదేశమున కాంచీదామము కనక ఘంటల ఘోడను, పుత్తడి
చేరులతోడను విరాజిల్లుచు రత్నాలు, వజ్రాలు తొట్టించే
కుసుపు విజిగిన తెలి కాంతుల నీచుచున్నది. ఆ నుదన మార్దను
నిల్లాలి పాదములు రత్న మండీర సంయుతములై యలరారు

చున్నవి. ఎడమ పాదమున మట్టెలు గిలుకు గిల్కు-మను; ఘ్లున్నవి.

వారు అమ్మవారి సౌందర్యమును సఖిశిఖి పర్యంః మును దర్శించి జల్లరించిన శరీరములతో కనులు కేంద్రీకరించి పాద యుగళి దిలకించి ప్రశాంత మనస్కులైరి.

తరువాత వేమసాని యా యభవుని యర్థాంగ లక్ష్మి యగు మూలగూరమ్మకు సహస్రనామ పూజ చేయించినది. భోగము జరిపించినది. కుమారగిరిని, పెదకోమటి వేముని దగ్గరకు బిలిచినది. వారిద్దఱు యమ్మవారి యెదుట దగ్గరగ నిలిచిరి. వారి వ్రక్కగ దాన ధర్మ వ్రత ప్రకాశని యైన యా సిద్ధివన్నెల కేసనత్త నిలిచి ప్రమాణములు జేయించినది. వారు తాము అమ్మవారి పై యొట్టు వేసిరి.

కమా: కొండవీటి రాజ్యమునకు గజ్జము గలిగింప నంతవఱకు పెదకోమటి వేముడు చందనోలు రాజ్యమును స్వతంత్రముగ జాలించుకొనుట కంగీకరించుచున్నాను. నాకు సంతానము లేనిచో నా తరువాత నాతడు కొండవీటి సింహాసనాధిపతగా వచ్చునని మూలగూరంబికా పాదములసాక్షిగా వక్కాణించుచున్నాను.

పెదకో. వే: నాకు రాజ్య సింహాసనార్హత యున్నను మా పిననాయన ధర్మాన్న వేముని వారసత్వ పత్రిక ప్రకారము రాజ్య సింహాసనమున కుమారగిరి ప్రతిష్ఠాపితు డగుట కంగీకరించుచున్నాను. అతడు సక్రమముగ జాలించుకొను వఱకు నే నాతని రాజ్యమును గాంక్షింపక...

వేమసా: (మాటలు వింటున్నాను గంభీరముగ) వేమసాని
యనుచున్నావు?

పెదకో. వే: అత్తా, నే నేమియు ననుటలేదు. నా
రాజ్యమును నేను స్వేచ్ఛగ బాలించుకొందును.

వేమసా: నీవు చిత్తశుద్ధితోడనే ప్రమాణము
చేయుట లేదా?

పెదకో. వే: నేను చిత్తశుద్ధితోడనే ప్రమాణము
చేయుచున్నాను.

వేమసా: అట్లయిన మరియొక లాగున బలుక నేల?

కాట. వే: ఆతని నెట్లయిన పలుకఁజుము.

వేమ. వే: రాజ్యము నీతిడు దక్షతతో పాలింపనిచో
ముప్పగుటిల్లునుగదా యని యట్లనబోయితిని. నీ పట్లనవల
పంటివి, సరే.

కాట. వే: నీ కంటె కుమారగిరిదక్షతయందు దీసిపోడు.

కాట. వే: ఔను, మీ వంటి సమర్థు లున్నాగు
గనుక...

కాట. వే: అది తప్ప. అతడు నీ కంటె నెట్లు సమ
ర్థుడుకాడో చెప్పగలిగినచో నీ మాటలకు నే సంగీకరింతును.
ఎవరిని గూర్చి వారు తా మెక్కువ సమర్థు లనుకొనుట
లోకమున జరుగు విషయము.

పెదకో. వే: మీ కంటె ఆరితేరిన మంత్రాంగ
బుద్ధియు, నేనాపతియు కొండవీటి రాజ్యమందు లేడు గదా!
మీ యండగల కుమార...

కాట. వే: అది యెవ రనినమాట.

పెదకో. వే: రాజ్యక్రమం చూచున్నాను. ఇంకా కన్నాను గనుక నే ననుచున్నాను.

కాట. వే: అది ని యిది కల్లు. మోతలేదా? ఎవను, ఇచ్చట కుమారగిరి విషయము గానా, మాటలాడుచున్నది. నే నొక మాట చెప్పెదను. నీవు కుమారగిరియు ఖడ్గ యుద్ధము చేయుడు. అందెవరు జయము నొందుదురో వాడు రాజ్యార్హులు, సరియేనా? అప్పు డెవరి పురుషత యెట్టిదో తెల్పుకొనవచ్చును.

పెదకో. వే: అతడు నా వంటి సుశిక్షితు డైన యోధుడు కాడని నే ననుటలేదు, అతడును నా వలె యుద్ధ విద్య లభ్యసించిన వాడు, కాని...

కాట. వే: నా మైత్రి వలన సత్యం చెడగలదా?

పెదకో. వే: చెడునని కాదు.

కాట. వే: నే నాతని పాడు చేయుదునని.

పెదకో. వే: అది యశ్వవారికే తెలియవలయును.

కుమార. తా. ఈతని మాటలు నాకు కోప కారణముగా నున్నవి ఇంతవరకును ప్రమాణము చేయుచు దురుసుగ మాటలాడుచున్నాను. నేను మీకిచ్చిన మాట వొక్కన సాహసము చేయలేక ఊరుకొనుచున్నాను. లేనిచో నీతని నిచ్చట తెగటార్చియుందును.

పెదకో. వే: ఆ, తెగటార్చుము. అని కత్తి నొర నుండి చయ్యన పైకి లాగెను. కుమారగిరియు కత్తిని దీసి కొనెను. మాచారెడ్డి యూరక చూచుచుండెను. కాటయ వేముడు కుమారగిరిని తలవడుమని చెప్పెను. ఇద్దరును కొంత

నేవు క్షత్రియుద్ధము చేయుచుండిరి. వేమసానియు, మిగిలిన
అడువారును నిర్వీరపోయి చూచుచుండిరి. ఇంతలో కుమార
గిరి పెదకోమటి వేముని చేతులాని కత్తి నొక్క- విసురువ
నెగురగొట్టి, తనచేత నున్న కత్తిని వెనుకకు ద్రిప్పి పెద
కోమటి వేముని వక్షస్థలమున గొట్టి గట్టిగ నెత్తెను. అతడు
ప్రక్కకుబడి పంటనే లేచెను. అప్పుడు కుమారగిరి “శిష్టము
లేనివాడవు. నిన్నిచ్చుటకీ విడుచుచున్నా” ననెను. ఇక పెద
కోమటి వేముడు మాటలాడలేక పోయెను. మాచారెడ్డి
కుమారగిరిపై లంఘింప నెంచెను గాని, కాటయ వేముడు
హుంకరింపగా భయపడి యాగెను.

వేమ. పా: ఇప్పుడై నను జ్ఞానముగల్గి ప్రవర్తింపుము.

కుమారి: ఇతనికి ఈర్ష్య పోదు; జ్ఞానము గలుగదు.

పెదకో. వే: నీ కున్నవాటి జ్ఞానము నాకు లేకపో

లేదు.

కాట. వే: అట్లయిన నింత వేసితి వేల?

వేమసా: ప్రమాణము పూర్తి చేయుము.

పెదకో. వే: అతడు సక్రమముగ కాలించు వరకును,

నే నాతని రాజ్యమును కాంక్షింపను. ఇతడు పాలించు
చుండగ ముప్పు ఘటిల్లినచో నేను గల్పించుకొందును, గాని
లేనిచో జోక్యము జేసికొనను.

వేమసా: సరే. ఇక నిన్ను బలుకరించి ప్రయోజనము
లేదు. ఇకపై గాథను కాటయవేముడు జూచుకోగలడు.

పెదకో. వే: అగ్నే, కానిండు. నీ విప్పుడు మీ కిచ్చిన
మాటను దప్పలేదు.

ఆ తరువాత నెవరును నొకరితో నొకరు బలుకుకొన లేదు. వారు కత్తులు మాసి ఖడ్గయుద్ధము ప్రారంభించి పప్పుడు భయపడి పూజారు లిద్దఱును గుడి విడిచి పగ్గుకెత్తరి. కాటయ వేముడు మరల వారిని పిలిపించి, మూలకూరమ్మకు నైవేద్యమును బెట్టించెను. పూజారు అందరకును ప్రసాదము లొసగిరి. వేమనాని పూజారుల కిరువదేసి దీక్షాగ్రుంకాల నొసగెను.

అటు వెనుక వారు వనతిగృహముల కేగి భోజనములు పూర్తి చేసికొని తిరిగి కొండవీటికి ప్రయాణమై వెడలిరి.

మూ డు

కుమారగిరి పట్టాభిషేకమహోత్సవమునకు కాటయ వేముడు సర్వసన్నాహములను పది దినములలో పూర్తి చేసెను. కొండవీటి నీమలయందే కాక, రాజమహేంద్రవర నీమల యందును గూడ నన్ని కట్టణములలోను, దనపడమర లలోను ప్రజలు వేడుకలు జరుపుకొనునట్లు కాటయవేముడు ఆజ్ఞా పత్రములను పంపెను. రాజమహేంద్రవర నీమలలో అల్లాడరెడ్డి కుమారులగు అల్లయవేమారెడ్డి, దొడ్డారెడ్డి, అన్నారెడ్డి యనువారు కుమారగిరి పట్టాభిషేకోత్సవములకు అన్ని యేర్పాటులను జేసిరి. అల్లాడరెడ్డి తన పెద్ద కుమారుడగు అల్లయ వేమారెడ్డికిని, రెండవవాడగు వీరభద్రునకు కోనారసీమ నుండియు, వానారసీమ నుండియు వేదవిదులైన బ్రాహ్మణోత్తముల నొక నూర్వరును వెంటబెట్టుకొని

పట్టాభిషేకోత్సవములకు రావలసివచ్చెను. వారై పంపెను. పలనాటి, వెలనాటి, పాకనాటిసీమల నుండిగూడ ననేకులు వైదికాచారపరులైన వుండితులు, తర్కజ్యోతిష పూర్వోత్తరమీమాంసా శాస్త్రుల పండితులు వచ్చిరి. రెడ్డిరాజ్యమునందన్ని మూలలనుండియు సామంతులు, శ్రీమంతులు, దండనాయకులు నందరును కొండవీటికి జేరిరి. రాజబంధువు లందరితో ఆ కొండవీటి పట్టణమందలి రాచనగరులు కలకలలాడుచుండెను. వ్రతవిధియు నిల్లును గూడ తోరణమాలికలతో సలంకరింపబడినవి. జనపదముల నుండియు మహాోత్సవములలో బాల్గొనుటకును, వారివారి ప్రత్యేక విద్యలను బ్రదర్శించి రాచవారి మెప్పు పొందవలయు నను కోరికతోడను- నటకులు, గాయకులు, మల్లుకు, ఇంద్రజాలికులు, మేజువాణీలుకట్టు బోగపుస్త్రీలు, దొమ్మరులు, తోలుబొమ్మలాటలు విధిభాగవతములు వెఱపు పిచ్చుకుంటులవారు మున్నగువారెందఱో వచ్చిరి. వారందఱికిని ప్రదర్శన సదుపాయములు జేయుటకును, దగిన విధముగ వారిని సత్కరించుటకును గాటయవేముడు భాస్కరమంత్రి కుమారుడగు రాయని బాచని ద్వారా పేర్పాటులు జేసియుండెను. తనను మిక్కిలి సన్నిహిత మిత్రుడును విజ్ఞానఖనియు నగు అప్పన పెద్దిని సామంత దండనాథునికు విడుదల నేర్పాటు జేసి వారి సౌకర్యముల జూచుట కాజ్ఞాపించెను. శ్రీ సల్లాన్ చక్రవర్తుల శ్రీనివాసాది వైష్ణవపండితులకును, శ్రీరామ దీక్షితాది స్మార్త పండితులకును జెప్పి వైష్ణవైష్ణవాగమ విద్వాంసు

లను, వేగవిప్రులను, నానాదేశాగతులగు వారి మర్యాదలను నేటి సేనాని జేయించెను. విక్రమిని పెద్దవిషయము ముదిరి అతిసూక్ష్మ విషయము నామను సేనురక రాజును పాండ్రవర రాష్ట్రాధిపతియైన అల్లాడి రెడ్డి నివాసమునకు సత్రో కాటయావేముడు జాగ్రత్తగ సర్వమును సన్నద్ధపఱచెను.

ఒకనాటి శుభముహూర్తమున సర్వాలంకారశోభితమున సభామంటవమందు పేమమయగత్తు సింహాసనమున కుమారిగిరి శాస్త్రుడృష్ట కథాకముగా గద్దె నధిష్ఠింపజేసి, గోదావరి, కృష్ణ, పిన కిని, కుండ్లగోడ మున్నగు రెడ్డి రాజ్యములలో కన్యిత సదీతోయముతో సమంజెముగా కట్టాభిషిక్తుని గావించిరి. బ్రాహ్మణులు, మంత్రులు, సామంతులు, దండన ధులు సందరులు కుమారిగిరి భూపాలునిపై ఆశిషాక్షతల జల్లిరి.

కట్టాభిషేకోత్సవమునకు సర్వవస్తు సంభారమును గూర్చిన కుమారిగిరి విశ్రుడు, దేవయసెట్టి కమారుడునైన అనెడితప్పయ సెట్టియు, నాయన యనజన్మలగు తిరుమల నాథుడు, చామిసెట్టియు సింహాసనము దగ్గరకు బోయి తమ సుహృత్తు క్రభువగుటకు సంతోషించుచు “అక్షీసత్రుడవై నిష్కంటకిముగ రాజ్యమేలు” మని సర్వము కుమారిగిరి శీర్షమున సక్షతలంచిరి. ఆ క్రభువు ఆర్ద్రహృదయుడై హసన్నవ ముఖారివిడచుడై “తిక్కయా! యేదో చెప్పదలచితిని” అని యాగెను. “పాము, మీరు చెప్పదలచినది, గూటిలో ౧౦డి పోయిన గువ్వపిట్ట యైనది కాబోలు. అందుకే

యాగియుండవలయును.” అని అపహాస్యముజేసినట్లు మెల్లగ ననెను. “అరె! నీవును రసజ్ఞముగా మాటలాడగలవు!” అని కుమారగిరి హాస్యము చేసెను. దానికి తిప్పయసెట్టి “పరాక్రమోపేతుడగు మా ప్రభువు రసజ్ఞతాఖని యైన వృండు మాబోటివారు గూడ సంతియ!” అని బదులు పలికెను. ఆ మిత్రులు సరసముగ మాట్లాడుకొనుట దూరము నుండి గురుతించిన కాటయవేముడు మందహాసుడై సంతోష సూచకముగా తల పంకించెను. ఈ వ్యవస్థమును చంద్రోలు ప్రభువగు పెదకోమటి వేముడును, కందుకూరు చొరయగు పినకోమటి మాచారెడ్డియు గమనించిరి. వాణిజ్య సంస్థల కూటమున కధ్యక్షుడును, షట్కూల శివార్చనాపరుడు, కోటి శ్వరుడు నైన తిప్పయసెట్టికి తమకు గిట్టని కుమారగిరితో నింతన్నేహ ముండుట తలకంటకముగా చోచెను. పెదకోమటి వేముడు తన ప్రక్క - కీతముపై కూర్చుండిన పినకోమటి మాచారెడ్డితో “అనృష్టవంతుల కన్ని పరిస్థితులు నమనూ లించును” అనెను. పినకోమటి మాచడు పట్టలేక “నాక నృష్టవంతుల నన్ని పరిస్థితులు ధిక్కరించి నిలచుననికూడ మన మనుకొనవలదా?” యనెను.

పెదకో. వే: మొదటి భావమందు రెండవది ఇబుడిగేయిన్నది.

పినకో. వే: ఏ భావ మే భావమం విమిషియున్నను మన భావము కుమారగిరితో నిముడదు.

పెదకో. వే: ఔను. అ ట్లిముడకపోవుటకు కాటయ వేముడే ఆటంకము.

పినకో. వే: ఆ యాటంకము తొలగించుటకు ముగ్ధ శక్తి చాలదు.

పెదకో. వే: అది చాలునో, చాలదో! ఇప్పుడెట్లు తెలియును? ముందున్నది ముసళ్ళ పండుగ.

పినకో. వే: ఇప్పుడుమాత్ర మిది మన కెండగ!

పెదకో. వే: నీవు చెప్పినది నిజము. మనమిది భరించనే వలయు. మరియొకసంగతి గమనింపుము. కాటయవేముడనిన మనకెంత గిట్టకపోయినను మనమాయన రణకౌశలమునకును, రాజనీతిజ్ఞతకును గ్రుడ్డివారము కారాదు అట్లుగా మన గొయ్యి పానము త్రవ్వకొన్నవార మగుచుము.

పినకో. మా: వారికి మనము గోయి త్రవ్వలేమా!

ఇట్లు పెదకోమఱి వేములను కందుకూర్చు రెడ్డిరాజు వంశమువాడును, పినకోమఱిరెడ్డి కుమారుడు నగు నూచారెడ్డియు చెవిదగ్గర చెవి బెల్లము మెల్లగా మాట్లాడుచున్నప్పుడు కుమారగిరిచే కాటయవేమును, నానాదేశములనుండి వచ్చిన వేద విప్రులకును శాస్త్ర పండితులకును ముఖముత్యాల యల్లకపుటందులుగల గుళ్ళాలువ లిప్పించి దోసిళ్ళతో వారివారి యర్హతలనుబట్టి బంగారు టంకములను దక్షిణలు వెట్టించుచుండెను. కాటయవేము చొక కంటితో బ్రాహ్మణులను గనిపెట్టినట్లే పరులను గూడ కనిపెట్టియే యుండెను. వారేమి మాట్లాడుకొనుచుండిరో ఆతనికి స్పష్టముగ తెలియకపోయినను నది యీర్ష్యాసూయలతో గూడిన సాధావణమని తేలికగ దెలిసికొని పండిత సత్కారమంతయు నడిపెను.

ఆ తరువాత ప్రభువునకు సామూతులు, మంత్రిలు, దండనాథులు, అవచితిప్పయసెట్టి, బలాంజ్య వ్యాపార సంస్థలవారు, మాల్య, మహారాష్ట్ర వర్తక కుల సంస్థల వారుగూడా వెలగల భూషణాంబరాదులను, సుగంధ ద్రవ్యములను, రత్నములను, సువర్ణమును కానుకలు బెట్టి దండ ప్రణామము లాచరించి ప్రక్కకు మసలిరి. “పసిడి ఘంటముతో సువర్ణాక్షరములను” వ్రాయు రాయసమైన రాయని కాచడువారందరు నొసగిన కానుకలను బట్టిగా వ్రాసికొనెను.

ఆ తరువాత సభలోని వారందరు సంతకు పూర్వము వలె నెవరి స్థానములలో వారు గూర్చుండిరి.

కుమారగిరి ప్రభువు రత్నఖచితమైన సింహాసనము నుండి ప్రాద్విశయందు నవోదితుడైన చంద్రునివలె లేచెను. అంతలో సంతవరకు మాటలాడుకొనుచున్నవా రందరును నిశ్శబ్దముగ నుండిరి. శుభామంటపమున నన్నివైపులను బరిశీలించి కుమారగిరి మేదిసీపతి చిటునవ్వు వెలయుచుచు, “రాష్ట్రపతులారా! దుర్గాధిపతులారా! మండలేశ్వరులారా! విషయాధిపతులారా! మంత్రులారా! సామంతులారా! మా పితామహులగు ప్రోలయ వేమారెడ్డియును మా పితరులగు ననపోతారెడ్డియు అనవేములును మిమ్మునురంజకముగా గాలించిరి. నే నీ రెడ్డి రాజ్యమునకు నొడయడనై మిమ్ము వారి యడుగుజాడలలో శుభాస్పదముగను సుఖాస్పదము గను బాలింతునని వాగ్దానము చేయుచున్నాను. వేదమత ప్రవర్తకులైన గ్రాహ్మణులను, ఆ ప్రభువులు మువ్వరును భూదాన, గోదాన, అగ్రహారాది దానములతో దనియించిరి.

తులా పురుషాది దానములు జేసిరి. వాని నన్నింటిని గాపాడుదును. రాష్ట్ర దుర్గ సీమాధికారులును, సామంతులును, దండనాథులు నెప్పటియట్లు వారివారి నెలపులయం దుందురు. దక్షిణమున విద్వానగర రాజు రెండవ హరిహరరాయలు, శ్రీశైల ప్రాంతముల నాక్రమించెను. అతనిపై దాడివెడలి నీమను తిరిగి మన రాజ్యములోనికి దెత్తును. బహమనీ రాజును; రాజుకొండ, దేవరకొండల నెలనుదొరలను నిర్జించి పటమటను, ఉత్తరమునను మన రాజ్యము నిష్కంఠకమొనర్చును. తూర్పున కళింగము వరకును రెడ్డిరాజ్యములు విస్తరిల్లజేసి దానిని దృఢపరచెదను. ఇది నా శివభము.

ఈ సంతోష సమయమున విదేశ సావికా వ్యాపార సంస్థలు మా తండ్రి చునపోతారెడ్డి మోటుపల్లి రేవుకడ అనుమతించి వేయించిన శాసనము ప్రకారమే పన్నులను గైకొందునని ప్రకటించుచున్నాను. మన సముద్రవ్యాపార మభివృద్ధి జెందవలయును. మన సలపద పెరుగవలయును. భూవ్యాపార సంస్థల కందరగులు వెనుకటివలెనే ఏమియు మార్చక పన్నులువేయుట, వసతులు గల్పించుట చేయుదును.

ఇమ్మడింద్రామాత్యులు వయోవృద్ధులు, మామిడి పెద్దన్న మంత్రియు వయస్సు మీరినవారు; పెద్దన్నగారి సోదరులు మామిడి సింగనామాత్యులు మంత్రిపదవియం దుండుట కంగీకరింపరైరి. అది వారి యిష్టము. అందుచేత “సంగ్రామ పార్థ” డగు కాటయవేమారెడ్డిగారిని ప్రధాన మంత్రిగా నియమించుచున్నాము. శూరాగ్రణియు, రాజనీతి శాస్త్రవేత్తయు నగు అప్పన పెద్దిగారు వారికి సహాయ

నచివులు భాస్కరమంత్రి కుమారుడగు రాయని బాచన్న గారు ఈ రాజ్యమునకు ముఖ్య రాయసము పదవి స్వీకరింతుడు పెద్దలగు ఆల్లాడరెడ్డిగారు మంత్రిపుంగవులు; వారి కుమారులలో పెద్దవా రిరువురును రాజమహేంద్రవర నీమయ గు దండనాయకులనుగా నుండగోరుచున్నాము. మా పినతాతగారి మనుమలును, కందుకూరి నీమ కేలికలు నగు పినకోమటి మాచారెడ్డి, మా పెదతాతగారి మనుమలగు పెదకోమటి నేమారెడ్డిగారును, ముఖ్య సామంతులు; పెదకోమటి నేమారెడ్డి కొండవీటి రాజ్యక్షేమమున కంతరాయము కలుగవంతవరకు స్వతంత్రముగ కృష్ణవేణి తరంగిణి దక్షిణమున నున్న చందవోలు రాజ్యము నేలుకోవచ్చును.

మరియొక విషయము: అనవేముల పాలనాకాలమున నెట్లో యెట్లే కవి గాయక, నట నటీ శిల్ప కళానిధుల పోషణము జరిపింతుము. కొండవీటి రాజ్యమందు ప్రధాన మతములైన వైష్ణవ వైష్ణవ మతములను మా రెండు నేత్రములుగా భావించి పోషించుదుము. ఆ రెండు మతములవారును తమ స్పర్ధల నిగ్మరించి కొండవీటిరాజ్య ధార్మికాభివృద్ధికి దోహదము చేయగలరని యాశించుచున్నాము” అని గంభీరముగ బలికి సింహాసనమున నాసీనుడయ్యెను. సభయంతయు నా ప్రకటన కానందముతో పర్వమునాటి సముద్రమువలె పొంగినది. సభయందు హర్ష ధ్వానములు జెలరేగెను.

ఆ ప్రకటనకు గొంత సంతోషించినను పెదకోమటి వేముడు, పినకోమటి మాచారెడ్డియు పూర్తిగా సంతోషింపలేదు. మీదుమిక్కిలి కంటయవేముని, కుమారగిరి ప్రధాన

మంత్రునిగ నియమించుట వారికి వ్యాజ్యకారణ మయ్యెను. అందుచేత వారిరువురును, నారి లెదుటి పరుసలొనొన్న ఆసనమున గూర్చుండిన పెదకోమటి వేముని తమ్ముడు మాచారెడ్డియు తరువాత కార్యక్రమమున దిలకించకగో వెడలిపోయిరి.

ప్రధానియైన కాటయవేమారెడ్డి, నారి గిట్టనితనము నెఱిగినవాడై వారిపై యా మహోత్సవములో గూడ నొక కన్నువేసి యుంచినవా డగుటచేత, వా రసంగీకార సూచకముగ నేగుట గమనించి యూరకుండెను. వారి పోకను అవ్వసపెద్దియు, దాయని బాచడను, అల్లాడరెడ్డియుగూడ దెలిసికొనిరి.

అవ్వడు సభాస్థారు లెల్లరు చూడ నువ్విట్లారు చున్న ఘట్టము మొదలుపెట్టబడెను. కుమారగిరి సింహాసనమునకు దగ్గరగా చెటియొక్కవైపున నొక యపనికను బట్టుకొని యిద్దరు వేషానివారు ప్రవేశించిరి. తొందరగ ప్రభుని సమీపమునకు వచ్చు ఆ తేర చెనుకగా దాచితోగూడకాళ్ళి గడ్డెల రవళి మనోహరముగను, గమన లయా సమస్వి తముగను వెలించుచు నొక యుచ్చరవంటి మచ్చెక్కంటి వచ్చెను. ఆమెకు కుడి యెడమల రెండు బారులుగా రెండు వన్నెండులుగా రంగురింగుల పాపడలు ధరించి, వానికి నప్పిన ఓణీలు వేసికొని మోముల మొగలి పుప్పొడి నలదుకొని వివిధములైన తిరుచూర్ణములు నొసలవెలయ బంగారు సొమ్ములు తగుమాత్రముగ మేన నలంకరించుకొని, కఠినకుచోపరిభాగము వలైవాటుగనున్న చీనాంబరపు వైటలు

జారగా నాయారపు రాయలవల నడలతో యువతీమణులు పాల్గొడలిని దేవదానవులు ద్రచ్చునాటి లక్ష్మీనమేతలయిన యప్పరంగనలవలె వచ్చిరి.

ప్రభుని గద్దెకు సమీపముగా వచ్చినది. తెఱ విచ్చినది. సన్నని సుషిర మేళము, కాంస్యతాళము, మర్దళ నాదము చెవులకు పండువయ్యెను. ఆ యింత ముప్పురంగు పరికిణి ధరించినది. ముదురు గొజ్జగిపూ వన్నె రైక తొడిగినది. తళతళలాడు అంచుల జరీపైట నవరించినది. కట్టిన పరికిణి బంగారు జరీయంచుల వింపు తీవల యల్లిక మిఱు మిట్లు గొలుపుచున్నది. కనుబొమలు మదనుని జోడు విండ్లు, చూపులు తీయవిలుకాని పంచ బాణములు, పదివేల బాణములై నదస్యల మాయల సరస్సులో ముంచున ట్లున్నది. ప్రోన్నత స్తనములు పొలుపారు జోడుదబ్బలై నిబ్బరముగ కంచుకమునంటి దోబూచులాడుచున్నవి. మొగ ముదయ కాలపు ప్రొద్దుతిరుగుడు పూవోయనునట్లు శాంతిల్లుచున్నది. ఆమె లకుమాదేవి. కుడికాలి గజ్జె కదలించిన మధుర నాదము నభకా కొండపీటి నాట్వరీళా సంస్వతీ హృదయావిరాభవ భావనాదమో యనిపించెను ఆమె త్రోధంగిగా నిలచినది. అది యాలోకించిన స్రుభువు మేను జద్దరించినది. ఆయన మొగము శతపత్రమై వికసించినది. అప్పుడాయన యుపేం ద్రుడయ్యెను. ఒక వరుసలోని సతీమణులు సూర్యగీత ప్రబంధము లాలపించుచుండగా, రెండవ వరుసలోనివారు తాళములు వేసిరి. మధ్యనున్న యా సుందరాంగి లకుమాదేవి,

సభాసదులు విశ్వజనీనానంద కల్లోలినిలో జేలియాడిరి. ఆమె నాట్యమాపినది.

తరువాత నటు పన్నెండుగురు నిటు పన్నెండుగురు నామెను మధ్యస్థగా నునిచి కుండలినీనృత్య మొనర్చిరి. అటు వెనుక కొందరు గొండ్లి నలిపిరి. పిమ్మట లకుమాడేవి యొక నాట్యభంగిమలో నిలిచి చూచుచుండగ మిగిలిన నాట్యాంగ నలు కంఠకక్రీడా నాట్యమును నెఱయించిరి; ఒక పన్నెండు గురు హల్లీనక నృత్యమును మనోహరముగ ప్రదర్శించిరి. అంత లకుమాడేవి వారందరితో గలిసి మండలాకార నాట్యవిధానముల నన్నింటిని కలిపి ప్రదర్శించి సభాసదుల హర్ష ధ్యానము లందినది. తున కామె యొక్కరితయే జిక్కి, చిందులను బరపినది.

తరువాత వారందరూని దోసిళ్ళతో నుగభిళ పుష్పముల దీసికొని యెదుటికి నంగి యొకరిచేతుక నొక రభినయ శీలురై యారాలముగ నేగి యూటి శేషుడు నారాయణునకు నమస్కరించిన ట్లా ప్రభువు పాదాల, దోసిళ్ళలోని పుష్పములుంచి నమస్కరించి నాట్యము ముగించిరి.

ప్రభువు నైకుంతమునండి భూమికి దిగిన నారాయణుడై వీరమునండి లేచి సొబడగ నే, నేవకులు పెద్ద నెండ్లి పళ్ళెరమాలలో దెచ్చి యుచ్చిన చీనిచీకెంబరములను, ముత్యములను రత్నములను నిష్కములను కస్తూరీ చంద నాగురు ఫలతాంబూలాదుల నొసగి వారిని సమ్మానించి పంపెను.

లకుమాడేవి నాట్యముతో ప్రారంభమై కొండవీటి

పురము నంతటను పది దినములు పట్టాభిషేకోత్సవముగా
వీధిభాగవతములు, తోలుబొమ్మలాటలు, ఇంద్రజాల బ్రద
ర్శనములు, మల్లయుద్ధ ప్రదర్శనములు, దేశివృత్తి ప్రదర్శ
నము, మున్నగు వినోద వైజ్ఞానిక ప్రదర్శనము లెన్నియో
జరిగెను. దినదినము ప్రజలు ముస్తాబులు జేసికొని పగలును
రాత్రియు గుంపులు గుంపులుగ నూరంతయు దిరిగి యన్ని
టిని దర్శించుచు హేలగ కాలము గడపిరి.

ఒక సంవత్సరము గడచినది. ప్రధానమంత్రి మైన
కాటయవేము డనేక శాసనములను జేసి ప్రజల వ్యవసాయ
మాన క్రొత్తకర్ణతులను బ్రవేశపెట్టి పంటభూములపై ఫల
సాయమును రైతు లెక్కన పొందునట్లు చేసెను. బ్రాహ్మణు
లగ్రహారములందు వేదములను వేదాంగములను పూర్వో
త్తర మీమాంసాది వడ్డర్శనములను బ్రహ్మచారులైన
విద్యార్థులచే నధ్యయనము జేయించుటయు, కఠోరనియమము
లతో మాత్రమే సాధ్యపడున గగుటచే శాస్త్రవిద్యలను
సంప్రదాయముగా జెప్పకొనుటకు ప్రశాంతస్థితి గల్పిం
చెను. అప్పున పిద్దితో జర్పించి రాజ్యమునగును పల్లెలందున్న
ప్రభుత్వపు చెలువుల నన్నింటిని త్రవ్వించి బాగుచేయిం
చెను. చాకలివారికిని, మంగలి కులజాలకును దేవదాసీలై
నాట్య సంగీతాది కళలకు జీవితము లంకితము జేసిన బోగపు
శ్రీులకును నొనగబడిన యినాము భూములును, వృత్తులును
జక్కగ జెల్లుచుండునట్లునర్చెను. కుమ్మరము, కమ్మరము

నడంగము మొదలగు- నృత్తి విద్యలకు జక్కని దోహదము గల్పించుటకై యూరూరి నుండు కరణములు మున్నగు రాజోద్యోగులచే ధనవంతులను, దొరలగు సంపన్నులను, సుత్సహపరచి పెట్టుబడి పెట్టించి నూతన వద్దతులలో దై నందినావసర వస్తువులను జేయించి వానిని సంతలయందును విడివిడిగను బ్రదర్శనల నేర్పాటు చేయించి తగిన షే కు క్రయ విక్రయములు జరుగునట్లు జేసెను. ముఖ్యముగ ఊరూర గ్రామదేవతలకు జాతరులను, శివకేశవులకు ఓరు నాళ్ళును జరుగు దినములలో ఇత్రడి కంచు రాగి పె డి పాత్రల జానపద పరిశ్రమలన్నింటికని కట్టహాడి అప్పనపెద్ది మంత్రిపుంగవుడు ప్రోత్సాహము గల్పించెను. దీనితో లోవా పరిశ్రమలకు మిక్కిలి ప్రోద్బలముబిచ్చినది. అట్లే యప్పనపెద్ది సలహాలతో ముదుకవస్త్రములు, కావిగుడ్డలు, చెంగావులు మున్నగు వస్త్రములునేయు సాలెవారిని సన్న జరీ వస్త్రములను, చీని చీనాంబరములను దిగుమతి చేసికొను సాలెవారిని యుత్సాహపరచి వస్త్ర పరిశ్రమను వృద్ధిచేసి యుష్ణీపములకును, కంచుకములకును, స్త్రీల చీరలలో అద్ద కములు, జరీపువ్వుల సన్నవస్త్రములు, బంగారు వెండి జల తాగు అంచుల వెలగల వలువలు నుత్పత్తి చేయించి ప్రజలు రాజపురుషులు వారి వారి పదవులను బట్టి మోహ పడి కొనుగోలొనర్చునట్లు చేసెను. ప్రజల సంపద పెరుగు చుండుటచే రాజ్యమందలి బంగారు వెండి వస్తు సంభారము లను, భూషణములను నిర్మించు శిల్పిశిఖామణు లగు విశ్వ గ్రాహ్మణకులజాలు సన్నపోగారు చెక్కడపు సొమ్ములను

నూతన విమూలన నై ఖిరులూ తన శిల్పచాతుర్యమును
జూపి తయారుచేయుచుండిరి. రాజ్యము నందలి శ్రీమంతులు
రాజోద్యోగులగు ముగ్ధి సానుంతి నండనాథాదుల
కుటుంబములవారు నన సువర్ణ భూషణాంబరాదూనా ధర్మ,
చుటయు, స్వర్ణరజత పాత్రల నుపయోగించు కొనుటయు
గమనించిన సాధారణ ప్రజలు దారుపీతములను, తక్కువ
వేలగల నవలోహ పాత్రలను, వస్త్రముల ధరించుటయు,
దంతముతో, జింక కొమ్ములతో, అద్దపులిళ్ళలతో, పూస
లతో ఇత్రడి తగరము మాన్చుగు వానితో చేయబడిన
పూసల పేదలను, దండకడియములను, చెవులకమ్మలను,
కాళ్ళకడియాలను, మురుగులను ధరించుట మొదలిడిరి.
లక్ష్మీకటాక్షము గలవారి యిండ్లు నూత్న వస్తువులు వేసి
కై నను సాధారణుల యిండ్లు నకలు వస్తువులు వారివారిస్థితిని
బట్టి యేర్పర నుకొనుచుండటం ఆచారమైనది.

కాటయ వేమాశెడ్డి యాత్మసుఖమును లెక్కింపక
తాను సహస్ర క్షుడును, సహస్రశీర్షుడు నై తన ప్రాణ
వీపాంతర్వర్తి యగు శుమారగిరిని సింహాసనముమీద
గూర్చుండబెట్టి “ధర్మరాజును శ్రీకృష్ణదేవుడు వోతా”
రాజ్య మేలించుచుండెను. రాజపురుషులు నానాదేశాగతు
లైన వా రా మహామంత్రిని దర్శించి రాజ్యము సుభిక్షముగ
నున్నదని యప్పడవ్వు డనుచుండిరి. దండనాథులు వచ్చి,
యాతడు నర్వసేనాధిపతియై మహామూత్రియగుటచే పొరుగు
రాజ్యములవారు కొండవీటి రాజ్యముమీదికి దండెత్తి
వచ్చుటకు భయపడుచుండిరని బలికిరి. తన కావమరిది

యగు కొమరగిరి ప్రభునె పరోక్షముగ కాటయవేముని సామర్థ్యమును గొనియూడు. అడివల్లు తన కాలభర్యులగు నప్పనపెద్దెయ. ప్రధానరాయనమై తన శసనముల విలిఖించి యములు జరిపించు రాయనిబాపడును గూడ జెప్పిరి. వారు తన గుణగణముల నుగ్గడించి, ప్రభువు పెండ్లినినది చెప్పినను నాతిడు గర్వపడలేదు. కాటయవేముడు వారు చెప్పిన నానిని విని సమాధానముగా “కుమారగిరి ప్రభువు నకు నెల్లప్పుడును కృతజ్ఞుడనై యుందును. ఒకడు తాను శక్తినింతుడు కావచ్చును. అట్లని యుత్తనికే తెలియవచ్చును. కాని, లోకమున నెందఱో శక్తిసంపన్నులుందురు. ఒక్క శక్తియున్న చాలదు. పరిస్థితు లనుకూలించవలయును. అని యనుకూలపడుటకు శ్రీహరి కటాక్ష ముండవలయును. అట్లు శక్తియు, పరిస్థితులు ననుకూలించిన వాడే లోకమున భాసిల్లగలడు. ఆ కేండ్టిలో నే యొక్కటియో యున్నచో నట్టివాడు రాణింపడు అందుచే నిండేదియు నా ప్రజ్ఞకాదు. ఇది యా ప్రభువు కల్పించిన యవకాశము. దీనిని సద్వినియోగమొనర్చి ప్రజలు సర్వదా శాంతిసుఖము లతో నలరాగునట్లును, యువకుల శక్తి సోమరితనము పాలై రాజ్యము దుర్బలము గాకుండు నట్లును, ముందు జూపుంచి యత్నించుచున్నాను. అందుచేతనే శాల్యము గడచి కుమారదశయందును, యశావనదశయందు నున్న యువకులగు క్రమబద్ధముగ వ్యాయామశాలలో శరీర బలమును సంపాదించునట్లు శాసించితిని. పాతశాలల యదు మానసిక బలమును బంపొందించుకొనునట్లుజూపించితిని. వారట్లు చేయు.

దురో తమ యింటిని, తాము పుట్టిన మంటిని కాపాడుకొని దురు. కొండవీటి కాజ్యమున యువవీరు లంగఱును అల్లాడ కెడ్డి కుమారుల ఇలె పడునారు సంవత్సరములకే యుద్ధ విద్యలు నేర్వవలయును. వానితో శాస్త్రవిద్యలు నూడ నభ్యసించవలెను. అప్పుడు కష్టార్జితమైన స్వాతంత్ర్యము నిలుచును. అట్లు కానిచో స్వాతంత్ర్యము యుద్ధామారుతము వాతబడిన అల్పపదార్థమువలె నెరిగిపోవును" అను చుండెడివాడు.

ఒకనాడు కాటయవేముని మేడలకు అవచితప్రయ సెట్టి వచ్చెను. కాటయవేము దాయనకు మర్యాద నెఱసి కూర్చుండ నియమించెను.

అవ. తి: ప్రధాన సుంత్రు లేదో గాచకార్య మాలోచించుచున్నా గా?

కాట. వే: ఏమియు లేదు. ఇప్పుడొక వార్త వచ్చి నది. వేగులనారు క్రిభవునకు విన్నవించి నాకుక జెప్పి పోయిరి. విన్నకొండ దుర్గమును హరిహరరాయలు బట్టు కొనెను. త్రిపురాంతకము సంతకు పూర్వవే: వశపరచుకొన నట. మన సైనికదళముల నే దారిని దీనికొని పోవలయునా యని ఆలోచించుచున్నాను.

అవ. తి: నేను మాటలాడవచ్చునా?

కా. వే: నీవు మాట్లాడుట కెప్పుడు సభ్యంతర ముండదు.

అవ. తి: ఆ మధ్య నేను మాటుపల్లి రేవునకు సరకు దించుకొనుటకై పోయితిని. అక్కడకు చందవోలు నుండి

పెదకోమటి వేముడు, ఒక్కసారి, నన్ను అచ్చటకు వచ్చి
మాట్లాడి పోవలసినగని కబురంపెను.

కా. వే. (శద్ధగా) ఆ! నీవు వెళ్ళితివా?

అవ. తి: వెళ్ళితిని

కా. వే. ఎందుకొ కబురంపెను?

అవ. తి: అతినికి మీ కనిన... కాదు కాదు మిమ్ము
జూచిన గిట్టదు.

కా. వే. మిత్రుడా! అంగు క్రొత్త యేమున్నది?

అవ. తి: వీరి నేను మీ యిరువురి కష్టమూని
చెడుచున్నా నట! నేను శైవులకు - తానెను శైవుడట.
ఒక మతిమువారిదిని నొక్కటి కావలయునట. అన్య
మతస్థులను భరించుట నుంక మతిమువారు గట్టి విశ్వాస
మున్న వాడు చేయవలసిన పని యని తెప్పించి నా కలన తన
కపకారము జరుగించున్నది. యామికి సంకరాదులవలె,
నేనును దనపక్ష ముండవలెనట.

కాట. వే: అందుకే నీ వేమంటివి?

అవ. తి: ఏమంటాను! నేను శివభక్తుడను. అది
విజము ప్రధానమౌత్రి వైష్ణవుడు. అదియు నడచే. కాని,
మతమునుపటి యొక క్రమబద్ధత; ధార్మిక శద్ధతి. అది ఒక
వ్యక్తికిని భగవంతునకును సంబంధించినది. అందుచేత లోకపు
గుద్దులాటలకు న బంధించినదికాదు. మతము పేర కుత్తుకలు
కొయువారిని పరమేశ్వరుడు మెచ్చడు - అని మతిముకాదు -
మారణము - అంటిని.

“నీవు క్రొత్తనీతి చెప్పచున్నావు” అని యన్నాడు.

కా. వే: దాని కే మంటివి?

అవ. తి: జనలమధ్య సరిగనది సుఖసేది, పంపుసేది యొకనాటిది మఱియొకనాటికి మారవచ్చును. అట్లు మూడు ధర్మము అంటిని.

కా. వే: మంచి సమాధాన మిచ్చితివి. ఒక మతస్థుడనృహతస్థుడు ద్వేషించుట పూర్వపు కథ. మఱి నేను వైష్ణవుడనై నను, శైవులను బాధ పెట్టుట లేదుకదా!

అవ. తి: అది మీ రెండుకు చేయుకదా? అది యసంస్కారుల జని.

కా. వే: ఇంకను ఏమనెను?

అవ. తి: ‘మీ కుమారగిరి ప్రభువును, కయన ప్రధానియును శ్రీశైల సీమన విద్యాసంగము వారినుండి తిరిగి జయింపలేక పోయిరి’ అనెను. ‘అది వారికి తెలియవలసిన సంగతి’ యంటిని.

కా. వే: అది మా విషయమా... ఇతఁడే ప్రభువై నచో ఇప్పటికే వానిని తిరిగి తీసికొని యుండును కాబోలు! (అని సవ్వెను)

ఇంతలో అచ్చటకు నారాయణయ్య వచ్చెను.

కా. వే: ఏమి నారాయణయ్యా! కయనగారు లేనిచో ప్రభువున కొక్కక్షణమా తోచదు.

నారా: ఓహో! దిక్పయసెట్టిగారు కూడ నిచ్చటనే యున్నారే!

అవ. తి: ఏమయ్యా! నన్ను పొమ్మందువా? (అని నవ్వెను)

నారా: ఆయన శ్రుతపర్వత దుర్గము నుండి సైన్యముతో ఇచ్చటకు వచ్చినచో మన మందరము కొండపీడు విడిచి పోవలయును. ఆయన పెద్ద సేనను బహుమనీ సుల్తాను మీదికి బంపెను. ఆ బహుమనీ సుల్తాను, రాచకొండ, దేవరకొండ దొరలును గలసి మహాబూబునగర సీమలోని క్రొత్త కొండవద్ద... అబ్బో, యికేమన్నది! వాని సైన్యమును పెరుగన్నములో పచ్చడి సంజుకొన్నట్లు సంజుకొని, మిగిలిన సేనను తరిమి తరిమి కొట్టిరట్ట. వారు పోయి మొత్తుకొనుచు ఆయనకు జెప్పిరట్ట. ఆయన అ తమిది కోపము దు తమిది చూపించినట్లు స్వయముగ సేనతో వచ్చి మనమీద పడెను.

కా. వే: నీవు చెప్పచున్నది హాస్యమా? నిజమా? అనలు అతడెవరు? నీవు వట్టి సర్వనామములతో సతమత మవుచున్నావు (అని నవ్వెను)

నారా: హాస్యము మాత్రము కాదు స్వామి! కాట. వే: హు...

నారా: : జము. ఆ రెండవ హరిహరరాయలు స్వయముగా సినా సమేతుడై వచ్చి, లోగడ జయించిన శ్రీశైలమునకు తోడు అచ్చట మరి కొంత భూమి నాక్రమించి త్రిపురాంతకమును జయించి, విన్నకొండ కోటను బట్టుకొన్నాడు. ఇది వేగులవారు వచ్చి ప్రభువునకు నివేదించిరి. వారు నన్ను మీ దగ్గరకు బంపినారు.

కాట. వే: అది నాకు నూతనమున నచ్చి ముగ్ధుడే
చెప్పిపోయితి. ప్రభువేట చేయుచున్నది?

నారా. అ: లకుమండేవిని దేనికీలోనికి నిలిపించి...

అన. తి: విలిపించి గాట్ర ప్రయోగములు జరిపించు
చున్నారా? (యని నవ్వెను)

కాట. వే: సరే మంత్ర యర్చనపెట్టిగాని కచేకి
పోయి ఆయనతో సన్నిహిత్యము సద్ధము చేయుమని
చెప్పము. తొందరగ బొమ్ము.

అన. తి: హరిహరదాయ... పెద్ద పైశ్యముతో నచ్చి
యుండును. పర్వతసంస్థల వీరభటుల నూతన సన్నద్ధపరచు
మందురా?

కాట. వే: (నచ్చి) ఏమి మీ వీరభటులకు రేపేదా,
రాజధానిలో నేరలు చాలును.

అన. తి: అయిన నాకు సెలవొసంగును.

కాట. వే: ఆ... ఒకమూట. నేను తిరిగివచ్చు నర
కును మీరు కొండవీటి ముగ్ధాధిపత్యము వహింపవలయును.
మేము వచ్చులోకం రాచకొండ, దేవరకొండ నాయకులు
దండెత్తి రావచ్చును అటులైనచో రాజధానిలోని మూల
బలములను, వాసిద్యసంస్థల వీరభటు నేనను బూర్తిగ నుప
యోగింపును.

వెంటనే 'సరే' యని తిప్పయిసెట్టి తొందరగ
పోయెను. కాటయవేనుడు పెట్టిన కబురందగనే అప్పనపెట్టి
మంత్ర పైనికస్తానరమాల యందున్న దండనాథుల కాజ్ఞా

కత్రమాల బంపెను నాని కెండు గంటలలో నేనల నాయత్తకరచి యాజ్ఞలకు వేచియుండిరి.

ఇంతలో కాటయవేముడు కవచమును ధరించి, శిఃస్త్రిణమును బెట్టుకొనెను. ఆ సమయమునకు బుద్ధిశాలియు శూరాగ్రేసరుడు నైన యప్పనపెద్ది యాయన దగ్గరకువచ్చి, “ప్రధానమంత్రి శేఖరులకు నచుస్కారము. మీ యాజ్ఞ మేరకు ఇచ్చటి నేనానుల కాజ్ఞ లంపితిని. వారివారి నేనలతో యుద్ధ నన్నద్ధులై యున్నాను” కాటయవేము డాయనన నిలకగచెను.

కాట. వే: నీవు బ్రాహ్మణులలో శూరుడవు అందు చేతనే రింతోత్సాహింపై తనుత్రాణాదులను ధరించి నేను జెప్పకయో వచ్చితివి. నంతోపించితిని.

అప్ప పె: మీరును సంసిద్ధులగు టేల? హరిహర రాయల గర్వమణచుటకు మేము చాలును. ఇంతలో మరల నారాయణయ్య కుమారగిరి ప్రభువు శోకత్రోక్కిన జాతి సర్పము వలెనై హరిహర రాయలను గాటు వేయదలచి బునలుగొట్టుచున్నట్లు చెప్పెను. దానితో కాటయవేము నకును, అప్పనపెద్దికిని ద్విగుణీకృతోత్సాహము గలిగినది.

కాట. వే: నారాయణయ్యా! ప్రభువు యుద్ధనన్నద్ధులై వచ్చుచున్నారన్నమాట!

నారా: ఔను. వేగులవాండ్రి వార్త చెప్పనప్పటికి ప్రభువు నాట్యశాలలో తను రచించుచున్న వసంత రాజకీయమునుండి యేదో చదివి చెప్పచుండెను, లకుమ అది విని భూవిన్యాస నేత్రచాలన వాస్తవిన్యాసము లాయన

చెప్పిన ప్రకారము వెలుచి గీత్రహూంక మభినయించుచున్నది.

కాట. వే: అచ్చట నీ వేమిచేయుచున్నావు?

నారా: నేను తాళము వేయుచున్నాను స్వామి!

కాట. వే: జాగున్నది. తరువాత...

నారా: అంతవరకు లగుమ యనెను మూర్తిమంత మైన శృంగార రసాధి దేవతయొక్క నాట్యభంగిమల జొక్కుచున్న ప్రభువు, హరిహరరాయల ధార్మ్యమును విన గానే తాళపత్రగ్రంథము లానలబెట్టి, తాను వీర రసాధి దేవతయై ననుకరించి లేచెను. అది రసాభాసమైనది. అప్పుడు లగుమ బెదరి శిల్పమందరివలె మణాకము క్రింద నబ్బురముగ వేలుంచి నిశ్చేష్ట మైనది.

కా. వే: అటులా? నీవు కవిత్యము నేర్చుకొను న్నట్లున్నది!

నారా: ఆ మృగ్యము నాకు లేదు.

ఇంతలో ప్రభువు ఏనుగుపై నెక్కి బయలుదేరు చున్నారనివార్తవచ్చినది. అది విని కాటయవేముడు అప్పన పెద్దితో, “నేను తొందరగ సంతోషములకు బోయి దొడ్డాంబికకు చెప్పి యుద్ధోస్మఖుండ నయ్యెదను. ఏలనో నా కుడిక న్నదురుచున్నది.”

నారా: అది మంచిది. మహామంత్రి వీరపత్నియగు దొడ్డాంబిక దీవసలొంది రణమేగుట మేలైన విషయము.

అప్పు. పె: అది సహజముగదా! తాను రణసింహము

గనుక నాయన తన యిల్లాళి దీవన బొందుట కల్యాణ కరము.

నారా: ఔను. ఆయనకు సర్వగ్రామ రంగ మనిన శూరానంద తరంగితరంగ మని స్పృహపడుచున్నది.

అప్ప. పె: ప్రధాన! యన్నట్లు నీకు గంగా ప్రవాహ ముగా కవిత్వమే వచ్చుచున్నది!

నారా: అయ్యా! అప్పనపెద్దిగారూ! నను గద్యోపదే యా నేఖలు నారాయణార్చ్యః అనవలయును నాకు 'కవిత్వమే' వచ్చుచున్నదన్నారు. రణరంగమున నా యనసరము లేదా?

కాట. పే: ఏమి నీ యవసరము? నీ మాటలకు నీపై జాలియు గోపమును గూడ వచ్చుచున్నవి.

నారా: మహామంత్రి క్షమింపవలయును. విరామ కాలములయందు స్మృతగీత వాద్యములతో మీ సేనలను సంతోషపెట్టగల 'దేశి' నాట్యకత్తెలతో నెన్నో మారులు ధనశ్రవణంధముల గాలపించితిని.

అప్ప. పె: ఇప్పుడట్లు చేయుదువా?

నారా: అనవేమారెడ్డిగారి సేనతో మా నాట్యకత్తెలతో నెన్నోమారులు ధనశ్రవణంధ బృందములతో ఎల ముచిలి వరకును బోయితిని. కాని, అప్పుడు నాకు చిన్న తనము.

అప్ప. పె: అయినచో బయలుదేరుము.

నారా: చిత్తము.

ఇట్లు సంభాషణ జరుగుచుండగ కాటయవేముడు

నిలువుటద్దము ముందు నిలిచి శిరస్త్రావమును నోచుకొని, పాదములకు నిండుబొళ్ళు తొడుగుకొని ఖడ్గమును వరయుచుంచుకొని, మూడు రకముల పెడబొటముల శక్తివృద్ధి యందు కుదురుపరచి “అప్పసపెద్దే, పైనువాయు నెరిలి.” అని తొండర తొండరగ దొడ్డాంగిళ్ లొగితులనెఱుఁగి పోయెను.

ఒక్కపూటలో నాగు నిన్నకొండ చొలిమేరలగు జేరుకొనిరి. సర్వసైన్యస్థితులై న కాటయవేము, ముందాశ్విత దళమును దాని శిరస్సొడ్డున బట్టలపై నుంచి గడములు నడిపించుచుండఁ జూచున ఆశ్వేత్త శిరముధ్యమున నుండెను. కుమారగిరి గజారాధుడై నాదీధి, నాహినికి వెనుక వరుస యందు నుద్వ బోవునట్లు కాటయ నేము డేర్పాటు చేసిను.

అప్పటికొక రోజు పూటయై శ్రుతివర్మతిక్కన నూ హరిహర రాయలకు మాన్యుభిక్షమైనది. అభిషేకము నుంకొండ కోట, విద్యానగరి నిత్తభూమిరాష్ట్రములు, శూరుడు వైసి శిష్యులు మూర్త్యుల రణసితి ప్రశరద్యము నలన హరిహర రాయలకు సమపడినది. ఆ కొండనీటి రాజ్య మందలి యా కోట నెట్లయిన నిలువుకొన నిశ్శూలించి స్థానిక నేనలున, తద్దుర్గాధిపతియు ఘోర యుద్ధము చేసిరి. తిప్పయమ త్రి చోదతమైన నేనల ధాకను రట్టకొనలేక పోయెను. తిప్పయను ధీకొని దుర్గాధిపతి యుద్ధమున మరణించెను. హతశేషసైన్యము హరిహర రాయలకు లొంగి పోయెను. ఉపాయశాలియైన తిప్పయామాత్యుని గౌరవించి

కొండకొట్లలో తన కుటుంబముతో నిడి. చేసిన హరిహర
రాయ లా రత్న భాండా రాధ్యక్షునకు “శ్రుతపర్వతి దుర్గ
మహాక్రధాన రాధ్యధగతం” అని బిరుదు మొసగి గారిమించెను.

ఇంతలో కొండవీటి నేడను విన్నకొండ పోలికెలల
నిరకు వచ్చి కట్టు దెలిసకొని తిప్పుడు ముక్తి సేనాయకత్వ
ముతో నొక బలమును సంపాదెను.

విద్యానగర సేనలకును శౌ. నెలవీటి నేడనును పోలి
ఘోరమునెట్టెను. కొంత పోలికెను పొగల వారము నను
యుద్ధ విద్య భద్రము నెఱికిరి ఎరుగలనొది నైవ్య మొత్తాన
మును నశి చును దెను. నొడవ హరిహరరాయ లొట్లలో
విన్నకొండ కొట్లలోని భటు తొడముతో కొట్ట మిసేము
నెదిరించెను. తన సేనల కంటె నెదరినల మెట్టు నిగుటచే
కుసీతుడై వీర్గాగని యగు కాటయసేమునను, కుమారగిరి
భూపతియు, నప్పన పెద్ది ముక్తి సేనాయకయు, మిక్కిలి
శౌర్యమును బ్రదర్శించిరి. అశ్వరూఢుడైన కాటయసేమును
శత్రుభయల కుత్తుకల గరుగుచుండిను ఆయన ఛాక కెన
రను దట్టుకొనలేకపోవుట గమపించి తిప్పయ ముక్తి రెండవ
హరిహర రాయలతోడను, అప్పన పెద్ది తొడను యుద్ధరంగ
మందు వైదొలగి మాటలాడి నంధి గావించుకొను నెర్పాటు
జేసెను. వారు పూర్వాపరములు జర్పించిరి. విద్యానగ
రాధిపునకు ఒకవైపు బహమనీ సుల్తానులును, మరియొక
వైపు రాచకొండ, దేవరకొండల పన్ననాయక బలము
ప్రభువులును శత్రువులయ్యిరి. కొండవీటి వారితో గూడ నతడు

విరోధించెనేని, హరిహరునకు శత్రువు లెక్కునై దానితో
ఆత్మహానియు బెరుగును. హరిహరు డది తెలిసికొ నెను.

కొండవీటి ప్రభువులకు రాచకొండ దేవరకొండల
దొరలు శత్రుపక్షమువారు. బహుమనీ సుల్తాను వారికి
మిత్రుడు. అటు రెండు రాజ్యములను శత్రుపక్ష మగుటచేత
నిప్పుడు విద్యానగరమువారితోగూడ స్పృహించుట రాజసత్యికి
దూరమనియు, రాజ్యక్షేమము గాదనియు కాటయవేముడు
గమనించెను.

హరిహరుని సేనలు యుద్ధముననోడుట తగ్గవలెను.
తిప్పయ, అన్ననపెద్ది వారిద్దరును యుద్ధ ముద్ధమున వారి
ప్రభువులతో సంక్రందించిరి. సంధిసూచకమైన ధర్మదార
నూదించిరి. దానితో యుద్ధమాగెను.

ఆ సంధి ననుసరించి శ్రీశైల సీమ నంతను కొండవీటి
వారు రెండవ హరిహరున కిచ్చుటకును, దానికి బదులు
కొండవీటి ప్రభువులకు తాము వారినుండి క్రొత్తగ జయించిన
త్రిపురాంతక సీమయును, పిన్నకొండ సీమయును
తిరిగి ఇచ్చివేయుటకును సంగీకరించిరి. శత్రుదుర్లభుడైన
కాటయవేమునితో ఖడ్గయుద్ధమున వోటమినుండిన హరిహరు
డాతస రణకౌశలమునకు మెచ్చుకొనినవా డగుటచే నతనికి
తన కుమార్తెయగు హరిహరాంబిక నిచ్చి వివాహము
జేయుదునని స్వయముగ తిప్పయకు జెప్పి పంపెను. కాటయ
వేముడు కుమారిగిరితోడను అన్ననపెద్దితోడ నాలోచించు
కొని దాని కంగీకరించెను. విద్యానగరమువారితో స్నేహ
బంధమునకుతోడు బాంధవ్యబంధ ముండుట రెడ్డిరాజ్యము

నకును శ్రేయస్కరమని కాటయవేముడు భావించెను.

ఇట్లు విద్యానగరపతులకును, కొండవీటి యేలికలకును రణబంధము పరిణయ బంధముగా పరిణమించినది.

నా లు గు

కాటయవేముడు, అప్పనపెద్దిని దీసికొని ఒక వేయి మంది యేకాంగ వీరులతో కళ్యాణచూర్తియై విద్యానగర మందు వైభవోపేతముగా హరిహరాంబను వివాహమాడి కొండవీటికి తిరిగినప్పునప్పు డా హరిహరరాయలు అల్లునకు రెండువందల అరబ్బీ జాతి గుఱ్ఱములను, ఒక నూరు ఏనుగులను, వజ్రవైధూర్య గోమేధిక శుభ్యరాగము లనేకములను, చిత్రవిచిత్రాంబరములను, ఇరువది బారువుల బంగారమును, బహువజ్ర స్థాపితమైన పిడితో, రత్నాలత్సరువుతో నొప్పారు నూత్న ఖడ్గమును, నవరత్నఋచితమై ప్రకాశించు చున్న డాలును గానుకబెట్టి ఒక వందమంది దాసదాసీ జనముతో దన కుమార్తె యగు హరిహరాంబ నత్తనారింటికి బంపెను.

కాటయవేముడు హరిహరాంబను వివాహమాడి, తిరిగి కొండవీడునకు వచ్చుచున్న వర్తమానము ముందు దెలియగనే కుమారగిరి ప్రభువు మల్లికాంబా సమేతుడై బంధువర్గముతో నా శూరశిఖామణి యగు ప్రధాని కెదురేగి నగరవముగా నాయనకును, హరిహరాంబకును స్వాగతము నెఱపి రాజధాని పీఠులలో వచ్చుచుండగ పుర పురంధ్రీ మణులు వారిపై యాచారప్రకారము లాజలను జల్లిరి.

ప్రజలు వారి శృంగారముల ముందు నిలిచి వీరభక్తి కాలేగములతో గాఢాత్మతలను, వికసనమనస్సులను లైల గొడ్డంగి పూను చెచ్చి విరజల్లిరి. ఆ ప్రభావము ప్రతిపది, హరి హరారామను యువతీమణులు శిష్యురభారము లొసగిరి. పూలనండలు కావకలు నెట్టివి.

వాగు రాజదేవికిని బండ్లు మా ప్రభావము చూచు ముల కొకప్రక్కగ దూరమున మన్న దొడ్డానికి నీడలలో బ్రవేశించగనే ఆయన భర్తవత్ని యగు దొడ్డానికి వికసిత వదనారచింద్రమై చచ్చి కృష్ణి నోమ పరిహరిమునుకై యెట్టనీను విగ్రహాదివిక సెనుక సానిహరములు ఆయన చెంతు చేతులను బట్టికొని గెలు పోయితి నాచి, “బ్రహ్మబుధులకు ఘోర ఫలములు బోధి నచ్చితి” రనెను. ఆయనవేము పుంగీకార సూచకముగ తల పంకించి నవ్వుచు “ఇది నీ సూక్తిర్వాన ఫలము” ని బకులు చెప్పెను. అప్పుడా మువ్వగును కిక్కిరియ నవ్వుచు గాలోని కేగినప్పుడు శ్రీదేవి భూదేవునితో చూడ దేవుని శావ నైకుంతములోని శృంగారహర్మ్యములలో బ్రవేశించినట్లున్నది.

ఒక ఏడాది గడచినది. మార్గశీర్ష పుష్యములను నిద్రలు సౌందర్యదేవతలు దివినుండి భవిత కిగిరచ్చి సర్వా భరణ భూషితలై, కాళ్ళబంగారు మువ్వల కదిలించి మేలిమి వన్నెగల నరిచేల గంగస్థలాన మోహినీ నృత్యము నల్ప చున్నట్లయినది. అంతలో పూనోటలలో కందళిత కరవీరముల మీదను, మాలతీ శామంతుల మీదను, మందార సింధూర పుష్పములమీదను జోడుతుమ్మెదలు అభినయించి

చంద్రగర్భదములు నాకొనించుచున్నట్లునునది శాశ్వతముగాను
తైనమునునుగట్టల మైనను, పచ్చని పచ్చిమిగత
మొక్కలపై నను, జొన్నచేలమీదను, జొన్న పాలపిట్టలు
నన్నగ నెలుగించి యెగిరినట్లయినది. వెనుకగడల కానుకొని
నిలచిన చిలుగుగడల పొలామీద నిలచి రెండు పికిలి పిట్టలు
ఈలువేసిన రవళి చెవులకు పండువుగా నెవుకొన్నట్లయినది.

కాటయ వేముడు తాను శయనించిన బూరుగుదూది
పరువుల మునుముమీది నిద్రనుండి హఠాత్తుగ లేచిను, ఇటు
నటు జూచెను. ఆ గదిలోని తైలదీపపు చిలుమొగ్గ కాంతిలో
గోడలే కనుపించినవి. ఆ పంట దొరసానుల తీర్చిదిద్దిన
సింగారముగా తాను రెండు గూపములు గట్టుకొనినట్లగు
పించిన స్త్రీమూర్తులుగాని, తుమ్మెదలుగాని, పాలపిట్టలుగాని
పికిలిపిట్టలుగాని వృశ్యమానములు గానయ్యెను. కనులు
నులుముకొని తన పడకపై నట్లే కూర్చుండి యాలోచించు
చుండెను. ఆకనమున మారముగ మిలమిలలాడుచున్న రెండు
పెద్ద చుక్కలు తన గదితెరచియున్న ద్వారముగుడ కన
బడెను. అతని మనమున కానందము గలిగినదిగాని యుప
చైతన్యమున నచ్చిన స్వప్నము చైతన్యమున యదార్థముగా
దోచునని యెంత కాగుండు ననిపించినది. ఆతడట్లే కూర్చుం
డెను. ఇంతలో గడియారపు ఇంజనోని ఘటియంత్రము
మూడుగంటలై నట్లు సూచించు ఘంటా ఘణాత్కారము
వినిపించినది.

అప్పుడు శ్రీఘమాగ నొక నేనకురాలువచ్చి 'స్వామీ!'
యనెను. ఆత డామెవై, జూచి 'ఏమీ' యనెను. ఆమె

పట్టరాని యానందముతో “దొరా! హరిహరారాదేవి! యండు తమకు కుమార్తె గలిగినది. తమకీ శుభవార్త జెప్ప వచ్చితి” నని వెడలిపోయెను ఆ శుక్లపక్ష చతుర్దశి తెల్లవారుఝామున ఆయన జీవితాయతనమున నొక చల్లని వెలుగుకిరణ మలముకొన్నది. అది క్రొత్త వెలుగు. ఆయన కా సంతోషములో మరల నిదురరాలేదు. ఆయన చేతులను నడ్డిపై వెచుక వేసికొని గదిలో నటు నటు దిరుగుచుండెను.

ఒక గంట గడచినది. గడియారశాలనుండి యెదుగుటలు వినబడినవి. ఆత డట్లే తిరుగుచుండెను. ఇంతలో నొక సేవకుడు వచ్చి తొందరగ “దొరా!” యని పిలిచెను. ఆయన “యేమిరా!” యనెను. సేవకుడు మరల “దొరా! దొడ్డాంబికాదేవి ప్రసవించివారుట. మిఠాకని...తల్లి గాగు కబురుపిరి.” అని తరంగితమైన సంతోషముతో తడబడుచు నీపుగ బలికెను. ఆ శుక్లపక్ష చతుర్దశినా డాయన జీవితాలయమున మరియొక వెన్నెల వెలుగుల చువ్వ యెగ గ్రాకినది.

ఆయనకు సలుబది రెండేండ్ల కీయపత్వములు గలిగిరి. పిల్లలు గలిగిరన్న సంతోషమే కాని ఇద్దఱును కుమార్తెలే యని ఆయన యనుకొనలేదు. ఇంతకాలమున కొక్కసారిగ తన యింట రెండు క్రొత్త వెలుగులు వెలసినవి. దానితో కాటయవేముడు పరమానందభరితు డయ్యెను.

ఆ పిల్లలిద్దఱును జాతకర్మాదులు జరిపింపబడినవి. తెల్లవారు జామున శుభవార్తలను దెచ్చిన సేవకులిద్దఱును

నిలిపించి నాలుగేసి తులముల సువర్ణమిచ్చి పంపెను. తరువాత తమ నేవకులందఱకును వస్త్రములను, బంగారాణెములను, తీయని తినుబండారములను బంచి పెట్టించెను.

తరువాత కొన్నాళ్ళకు పంచాంగ సంస్కర్తలును జ్యోతిషాస్త్రు వండితులు, వైష్ణవాచార్యులునైన శ్రీమాన్ చక్రవర్తుల శ్రీనివాసులను, శ్రీమాన్ కందాళ అయ్య వార్లను రావించెను. వారిద్దరును, రాజపురోహితులను గురువులు నగుటచే శిశువు లిద్దఱికిని జాతకములు వ్రాయవలసినదని కోరెను. వారప్పటికే సచివాగ్రణి చెక్కయే జాతకములను తాళిపత్రములపై ఘంటములతో విలిఖించి యుండటచే, ఆయన యడుగగనే వారా జాతకపత్రకలను పైకిదీసిరి. శ్రీనివాసులు హరిహరరాయల పౌత్రి జాతకమును దకిలు విదశలతో కట్టినవా డగుట సాంతము గణితమును వివిరించుచు జాతకఫలముల సవేదించెను. అట్లే కందాళ అయ్య వాగలుగూడ లెక్కలను జెప్పచు, జన్మలగ్నాదుల వివరించి, యే గ్రహము లే ఇండ్లలోనుండి యే వీక్షణమును సూచించుచున్నవో విస్తరించి వ్రసంగించెను. కడకు వారిద్దరిను ఆడపిల్ల లిద్దరు బంగారు తల్లు లనియు, పౌమ్యగంభీర ప్రవర్తనగలవారగుదురః యు, విద్యావతులైనాయకులు సేలికలు నగు వారి కిల్లాండ్రయి, శాశ్వతకీర్తి నార్జితురనియు, ఆ పిల్లల జాతక ప్రభావమువలన కాటయ వేము డనేకి రాజ్యములను జయి పవలసియున్న దనియు వక్కాణించిరి. ఇంతలో నచ్చటికి రాయనిబాచడు వచ్చుచు, “ఇదిమూత్రము నిదము. ఆడపిల్లలు కొండఱకు సిరులబ్బిం

తురు; కొందఱి కై శ్వర్వముతో బాటు విఘాతని దెత్తును” అని నవ్వుచు కూర్చుండెను. వారలగురుని నవ్వెడి.

“అయ్యా, గురుత్తములారా! మన సచివాగ్రహ సంతాన మిందేమి దెత్తును?” అనెను.

శ్రీనివా: అయ్యా, కీ కాగ్రహ: ఈ పల్లె లైశ్వర్యములతో బాటు, తల్లి పెద్దమ్మలు పేరు, కీర్తనలు దెత్తుదు.

రాయ. బా: అట్లుంటే సంతోషము కొంతకాదు. మా క్రీతము నుండియు నా కీ జాతకమునైన విసుగు పుట్టినది. శ్రీరామ దీక్షితులవారు నా జాతకమునా వ్రాసి పెట్టెడి. వారు గొప్ప పండితులు గదా! ఏమి చెప్పినా! భవిష్యత్తునయములు రెండు, వాగు చెప్పినట్లు జరుగలేదు. అది నా ప్రారబ్ధమనకొంటిని.

శ్రీనివా: కావచ్చును.

కాట వే: (సవ్వి) చక్కగ బదులు ఇలికినారు.

కందాళ. అ: మనము జాతకము లెంత ప్రశ్నగ పెరిగి లించి గుణి చిననా, పిదప వైశిత్వము మొక్కొక్క తడవ చిత్రముగ జాతకుని వివేచనము నూర్చినచ్చును. జననకాలమును సరిగ జ్ఞాపక మొనరుకొనక పోవుటవలన గూడ కొన్ని ఫలితములు గప్పిపోవచ్చును.

కాట వే: ఇది నిజము కావలయును. రాయని బాచన శ్రీరామ దీక్షితులవారికి తన పుట్టుక వేళను సరిగ జెప్పి యుండక పోవచ్చును; తానే యది మరచి యుండ వచ్చును.

కందాళ. అ: మీ వంటి యష్ట భాషా పండితుడును,

లేఖకుడును, సేధావియు తప్ప చెప్పనని కాదు గాని, ప్రామాదికము గానచ్చును.

రాయ బా: గానచ్చును. కొండవీటి రాజ్యమున రైతులు పత్తనమాలా నాటినది మొదలీ ఋణువులతో పంట యింటికి వచ్చునటకు స్వసాయమున నన్నియు సిద్ధాంతాలు పెట్టిన ముహూర్తములను బట్టి జరుగును. నేతి నేయువారు, దక్కకారులు, కమ్మరులు, గుండలు చేయువారు, బొమ్మల కరిశ్రమలవారు, సటీసెలులు, శిల్పులు, స్వదేశ, విదేశ నర్తక వాణిజ్యముల నెఱుఁపువారు అంగరము క్రత్యేకముగా నద్యమించి కార్యకలాపముల నిర్వర్తించు నక్షత్ర జ్యోతిషి కులచే ముహూర్తములు బెట్టించుకొని ప్రారంభముల కుఠ క్రమింతురు. పట్టిన - ముహూర్తము, దానమాల చేసిన, ముహూర్తము, శత్రువులపైకి దాడి వెడలుటకు, ముహూర్తము, చొలోపక యగదులకు ముహూర్తము - అన్నియు గురువుగారు పెట్టిన ముహూర్తములే జరుగుచున్నవి. ఇది యంతయు జూడ జ్యోతిశ్శాస్త్రమే రాజ్యము చేయుచున్నట్లున్నది గాని, కొండవీటిలో రాజ్యశాసనము రాజ్యము చేయుచున్నట్లు లేదు.

శ్రీ. చ: మీ రీనాడు మమ్ము విందింకదలచినట్లున్నది.

కాట. వే: అతడు మమ్ము కివ్వి చుచున్నాడు

రాయ బా: ప్రధాన సచివులు నన్న సమ్మనల యును. నేను చెప్పిన దంతయు జరుగుచుండుట లేదా?

కాట. వే: బరుగుచున్నది, కాని నారి శాస్త్రము రాజ్యము చేయుచున్నదిని వారిని నీవు దెబ్బలు తీదా?

రాయ. బ: అశ్వు! తేదు వ్యమి, వేలగా నంటిని. శ్రీనివాసులను, అయ్యకాదు, నీ మూలము బట్టించుకొనరు గదా యని యున్నది. వారి శంకలు; గౌరవనీయులు; ఆ శాస్త్రవిషయమున నికేనుడ నగు నాకు కొంత అభిప్రాయభేదమున్న సుండినిచ్చినా.

కాట. వే: శాస్త్రము మనుష్యుల అనుభవ కరిపాశముపై వేల యేండ్లుగా సగ్గుడేరిన సిద్ధాంతముల రాశి యని యొప్పుకొందురా?

రాయ. బ: ఒప్పుకొందును. గాని యిది దేశకాల పాత్రమాలను బట్టి ఒకే సన్నివేశముల నొక వలె యనుభవమునకు దిగిలి యరిల ఈ యనంతమైన కాలములో అట్టి సన్నివేశములతో నయితే వేలు ఫలితములను గాని, వివరీత ఫలితములనుగాని యొనగవచ్చు సని నా అభిప్రాయము.

కాట. వే: సమకూడిన పరిస్థితిలో కొంతమార్పున్న గాని అట్లు బరుగదు. మన రాజ నీతిశాస్త్రము లున్నవి. అవి వేల యేండ్లుగా నున్నవి. కాలము క్రమించిన కొలది ప్రాచీన గ్రంథములలోని కొన్ని సిద్ధాంతములు పూర్వపక్షము చేసిన నూతన గ్రంథములు వెలువడుచున్నవి. ముద్రా మాత్య, పంచతంత్ర, కామందక, శాలిహాత్ర, నీతి భూషణ, పురుషార్థసార, ధౌమ్యనీతి, ధృతరాష్ట్ర నీతి, మహాభారత, పద్మపురాణాదుల లోని రాజనీతి సిద్ధాంతముల నన్నిటిని చదివితిమిగదా! అందు త్రోత్రము వెలు

వడిన గ్రంథములలో పూర్వగ్రంథ సిద్ధాంతములును కొంత కొంత భిన్నముగను, పూర్వపక్ష మొనర్చి క్రొత్త సిద్ధాంతములను ప్రతిపాదించుట వునకు తెలిసిన విషయము.

రాయ. బా: మీకు రాజసీతిశాస్త్ర విశారదులు. అది నే నెఱిగిన విషయము. కాని, కాలము సరిజానుశీలము. దానితో ప్రజల ఊహలలో, విశ్వాసములలో, ప్రవర్తనలో మార్పు వచ్చును. దానితో సంఘసీతి, న్యాయములు, మారుచుండును గదా! అందుచే క్రొత్త సిద్ధాంతములు వచ్చును. శాస్త్రము పురోగమించును. ఎంత మాడగ ఖిలోళ శాస్త్రము పురోగమించుచున్నది గాని, యంతవఱకును దానిపై నాధారపడి పెరిగిన జాతక సిద్ధాంతములు చాలవర కట్లే యున్నవని నా తలపు.

కాట. వే: ఇతః పూర్వ మున్న గ్రంథములపై జెంపకముగా ఇతః పరములైన గ్రంథముల యందు నూత్న సిద్ధాంతము లున్నవి. శ్రీనివాసాచార్యులు యభిప్రాయ మేమో చెలియను.

శ్రీ. చ: శ్రీ: తమరు చెప్పినట్లు పురోభివృద్ధి కైన పరిణామము లున్నవి.

కాట. వే: ఇక నేటికీ చర్చ తేలును. ఇంతటితో ఆపి వేయుదుము. ఈ విధముగ వారు సంభాషించిన వెనుక చక్రవర్తుల శ్రీనివాసులు, కందాళ అయ్యవారలు వెడలి పోయిరి.

రాయ. బా: స్వామీ! కుమారగిరి ప్రభువు మీకు పుత్రికలు గలుగుట విని మిక్కిలి సంతోషించినారు. మల్లి

కాంతా మహారాజ్ఞు అనేకమాలైన కానుకలను పీడికొని దొడ్డాంబికను, హరిహరాంబికను, బిడ్డలను బాచులకు మీయంతఃపురములకు వెళ్ళివెళ్ళు చెప్పినాడు.

కాట. వే: నేను నీకు చెప్పి వ్రాసుకొనిన గురూరిగిరి దానశాసనములను జెప్పించినావా?

రాయ. భా: ఆ పని వారమునాటిని క్రితము పూర్తి చేసితిని. అన్నట్లు బిడ్డల కేమి పేర్లు పెట్టడమిది?

కాట. వే: మూడవ నా నచ్చి భారినానో నాను కరణోత్సవము జరిపినప్పుడు ఆలోచించి నచ్చుగా.

రాయ. భా: నీకు జరిగిన సంతకము మీ గీ నదికి నిర్ణయించి యుండును. చెప్పుడు.

కా. వే: నీ ననుకొనునది నిజము. వార్షిక్రితోడను సంక్రమించితిని. హరిహరాంబిక బిడ్డకు హరిహరాంబికయ్య, దొడ్డాంబిక తనయకు అనితల్లి యనియు ననుగణము లుండదలచితిని

రా. భా: బేనా, భాగున్నది — మీ యూహ. మొదటి హరిహర రాయల పేరే మీ యిల్లాలికి బెట్టబడినది. మీరు మీ మామగారగు రెండవ హరిహర రాయల పేరు మీ కుమార్తెకు బెట్టుచున్నాడు. నిజమే?

కాట. వే: నిజము.

రా. భా: అన్నిటికంటె అని మొన నుండుటయే మీ కానంద దాయకము గనుక దొడ్డాంబిక కుమార్తెకు అనితల్లి యని పేరు పెట్టదలచితిరి గదా?

కాట. వే: నీవు చక్కగ గమనించితివి. ఇక నేను లోని కేగెదను.

అని కాటయవేముడు వీరమానుండి లేచెను. రాయని గౌచన్నయు ఆయన సెలవు గైకొని వెడలిపోయెను.

* * *

ఒక దినమున కొమరగిరి ప్రభువు, కాటయవేముడు, అప్పనపెద్ది సభాధనసమున గూర్చుండిరి.

యామిక శాఖనా రంగరును సుమారగిరి ప్రభువు దర్శనమానకు నచ్చి యుండిరి. వారు తండోపతండముల గ నచ్చి ముందుగా కాటయవేముని దర్శించి వారి కిష్టసప్తములను గూర్చి నివేదించుకొనిరి. ఆయన వారి సమానయించి “మీరు ప్రభు దర్శనము చేయుడు. అచ్చటకు నేను వచ్చుచున్నా” నని ఉరయమే తన హర్ష్యములకు నచ్చిన వారికి జెప్పి పంపెను. యామికులందరును ప్రధానియు, సర్వసేనానియు నైన కాటయ వేముడు, ప్రభువు దగ్గరకు నచ్చిన వెనుకనే రాజదర్శనమునకు నచ్చిరి. వారిలో పట్టలకులు ముందుండిరి. వారు జనపదముల యందలి యామికు లందఱును బై యధికారులు. వారి తరువాత ఆరెకులనబడు తలవరులు గుఱులు గుంపులుగా నిలచి యుండిరి. వారి వెనుక అచ్చు కావలినా రుండిరి. అచ్చు కావలి వారివెనుక వెలి కావలివాగు నిలచియుండిరి. ఆ తరువాత బారికాపు లుండిరి. కొండవీటి రాజ రక్షకభటు శాఖ యంతయు అప్పనపెద్ది మంత్రి పుంగవుని యధికారము క్రింద నున్నది. ఇన్ని తెఱ గుల వారైన యామికులు అంతకు ముందు రోజు అప్పన

పెద్దిని కలిసిరి. వారు చెప్పగలచిన విషయములలో వారి జీతబత్తెముల విషయములే కాక, కొండవీటి రాజ్యపు సరిహద్దులలో నున్న ఈదున రాజ్యపు దండగొండకు సంబంధించిన సమస్య యందుటచే నాయనయే వారిని ప్రధానమంత్రి దగ్గరకు బంపెను.

ప్రభువు యామిక శాఖలోని అన్ని విభాగముల వారును విడివిడిగా నిలచుట బరిశీలించెను. అందు పట్టలకులు మోకాళ్ళ వజ్రమును బిగించియున్న కావిరంగు ధోవతులు గట్టి, అరచట్టను దొడుగుకొని, యెట్లతలపాగలు తలకుజాట్టి, చేత చిన్న బెత్తెములను బట్టుకొని యుండిరి. అచ్చు కావలి వారు, తలవరులు కావిగోచులు తొడలందు గట్టుకొనిరి. సొంగళ్ళు మేన గప్పుకొనిరి. యెల్లతలపాగలు జాట్టిరి. పొడవైన బాణా కట్టలను నేల కానించి నిలచిరి. వెలి కావలివారు ఎత్తుని బొచ్చు టోపీలు బెట్టుకొనిరి. అరచట్టలు దొడుగుకొనిరి. చేతుల లోని పొడవైన యీటెలను నేల కానించి నిలచిరి. అడపా సిగను నాయకుని పెద్దకొడుకును, ముత్తరాచవాడైన చిప్పేటి బోడిలింగమ నాయకు కొడుకును అనవేమారెడ్డి చివరి కాలములో రెండు రెండు దిక్కుల సీమలకు యామికాధికారులుగా నుండిరి; వారందరును ముందు నిలచి యుండిరి.

ప్రభువు వారి నందఱను బరిశీలించుచునే యుండెను.

అప్పున. పె: ఈ యామిక శాఖ వారందరును దమ కేజ్ మనవిచేసికొనవలెనని వచ్చియున్నారు ప్రభూ!

అప్పుడు కుమారగిరి యప్పున పెద్దిని జూచి “వీరం

దలు నొక్కసారి వచ్చిరి. వారి మనవి యేమి?" యని కాటయవేముని వైపు జూచెను.

కాట, వే: ఈ శాఖ నప్పన పిద్దిగాను నిర్వహించు చున్నాడు. వారి కిష్టసెష్టములను వారు నీనియందురు. ఆయన దగ్గరనుండి వీరిందలు నా కిడరు వచ్చిరి. వారు మీ దర్శనమును గూడ గోరిరి. అట్లే రమ్మంటిని.

అప్పు, పె: ఇది కేవలమూ సారి కిచ్చు మీర చాలక పోవుట గాదు; తలారి కట్నములు చాలవనియు గాదు! వీరందరును జనపదములలోని యామిగులు. ఇందూ కొందరు మాత్రమే రాజ్యపు సరిహద్దులలోని రక్షకభటాలు. మన రాజ్యపు కడమటి హద్దున కావలనున్న ఈరువ రాజ్యము లోని దొంగలు, దారి దోపిడి దొంగలు రాత్రులు మన సరి హద్దు పల్లెలలో బడి వెలికావలివారికి దొరకికుండ తప్పించు కొని పోవుచున్నారట. వారు గొడ్డను తోలుకొని పోవు చున్నారు; గాడెలలోను, పురులయ దును కల్లీయులు నిలువ యుంచుకొను ధాన్యములను దోచుకొని పోవుటయే కాక, ఊరూర రైతులనుండి మనము భూమి పన్నుగా పంటలో నారవ వంతు ధాన్యమును వసూలు చేసి నిలువయుంచెడు ప్రభుత్వ ధాన్యాగారములను గూడ కొల్లగొట్టుచున్నారట. మన సరిహద్దులలోని అడవులు, కొండల ప్రాంతమందును, చిన్న చిన్న వ్యాపారస్థులు కంచర గాడిదలపైసను, ఎను బోతుల పైసను సరకులమ్మకొనుచు బోవుచుండ, వారిని గొట్టి వారి 'పెరికె' సంచుల నెత్తుకొని పోవుచున్నారట. ఇది యంతయు ప్రధానమంత్రికి జెప్పించితిని.

కుమా: ఓహో! ఇదియూ విషయము. ఈరువరాజులు దొంగలను గూడ శిక్షింపలేని స్థితి యందున్నట్లున్నది. మనము వారికి బుద్ధి పెప్పినగానీ, వారు చోరుల కదుపు చేయరు కాబోలు! క్రధానమంత్రి రోమందురు?

కా. వే: అట్లు కాదు; క్రభూ! వారు దొంగలను మన రాజ్యములోనికి పెడచుచున్నారు. ఆ దొంగలను తివ్రముగ శిక్షించినచో అనగా వచ్చిన వారి నెల్ల చేతులను, కాళ్ళను విడిచినయెడల మనకు నిష్కంఠకముగ సుంక ను. ఈరువ రాజులే ప్రేరేపించి ఇంచున్నట్లు దాఖలాలు దొరకువరకు నిట్లే చేయవలయును. అవి దొరకిన వెనుక మనము వారిని మర్దించు టాక పెద్ద కని కాబోదు.

కుమా: క్రధానమంత్రి చెప్పినట్లు చేయించునది. అప్పనపెద్దిగా రోమందురు?

అప్ప. పె: అట్లు చేయుటకు నెలికావలి బలమును బెంచవలసియుండును.

కాట. వే: అట్లే చేయుడు. నెలికావలి వారిచే తీసిన చర్య జరిపించినచో నిది యదువులోనికి వచ్చును.

కుమా: ఇది సమాజసముగ నున్నది.

అప్ప. పె: వారి 'మేర' ల విషయము?

కాట. వే: రాయని బాచని బిలిపించి యూరూర కల్లియులు వారికి యేటేట కొలుచు ధాన్యములను బెంచినట్లాజ్ఞా క్రితకల బంపుదము.

అప్ప. పె: (వారందరను జూచి) ఇక్కడు క్రభువులు జెప్పినది మీకు సంతృప్తికరముగ నున్నదా?

మహాసేనాని

వారందరిను మోటలాడె

చుండిరి గాని ఒక్క

అడవా సిగమకొడుకు, ప్రభూ! మా తండ్రి తాతల

నుండియు మే మందఱము మీకు సేవకులము. మా తండ్రియు, ఈతని తండ్రియైన చిప్పేటి బోడిలింగము నాయుడును దొరలకు చేసిన సేవకు సంతోషించి వారి తరువాత మాకును ఈ అధికార పదవులను దయచేసిరి. అందులకు కృతజ్ఞులము. మా యుద్ధోగములు చిన్నవైనను బాధ్యతలు పెద్దవి. ఈ శాఖ రాజ్యమునందలి ప్రతి పల్లె యొక్క సువ్యవస్థికి కారణమని తమకు వేతే మనవి చేయునక్కర లేదు. అచ్చు కావలి వారైన తలవరులు, ముదాములు, బారికాపులును, పలికావలి వారమైన పట్టలకులు. మున్నగు మేమును ప్రభువుల కొక్క మనవి చేయుదుము. మాకు ధాన్యరూపముగా రైతు లిచ్చు 'మేర'ను బెంచుట కనుజ్ఞ నొసగినట్లే, తలారి కట్టుములుగా నిచ్చు 'వర్తనము' లను కొంత బెంచగోరుచున్నాము. ఇక మీ దయ.

మా కష్టము మీకు తెలియనది కాదు, మాలో అచ్చుకావలివారూ దొంగల భయములేకుండ రాత్రులు కాగడలు వేసికొని తిరిగియు, కగలు ఇతర గ్రామముల నుండి వచ్చు క్రొత్తవారిని కనిపెట్టి యుండియు, పల్లెలలో సన్ధ్యాయవరులను బట్టి తెచ్చి రచ్చబండదగ్గర న్యాయ విచారణ జరిపించియు, దొంగ సొమ్ము దొరకిని యెడల మేమేదాని నిచ్చుకొనవలసియు నున్నది గదా! ఆ యా గ్రామము

లకు వచ్చిన క్రొత్తవారు సమ్మదగినవారు కానిచో వారి దగ్గర కొన్ని నిష్కములను ముందే యూరికి రక్షగా వీసికొని పూడనుంచు చున్నాము. వారు మంచిగా నా యూరనుండి వెళ్ళునప్పుడది వారికి తిరిగి యిచ్చివేయచున్నాము. ఊరు చుట్టునున్న గోడల లోపల నున్న పోలములనే కాక, ఆ యూరికి సంబంధించిన వెలిపొలములనుగూడ రాత్రింబవళ్ళు కావలి కాచి రక్షణ జరుపుచున్నాము. ప్రభానమంత్ర చిహ్ని నట్లు వెలికావలి వారి సఖ్యను బెంచుట దేశమునకు క్షేమ కరము. వెలికావలి యుద్యోగులు రెండు మూడు సీమలలో గూడ తిరిగి ప్రజారక్షణము జరుపుచున్నాము వేగుల వారితో గూడ వెలికావలివారముగూడ ఇతర రాజ్యముల విషయములను, మనకేమైన వ్యతిరేకము లితర రాజ్యములలో తలపెట్టబడినచో నవియు నెప్పటికప్పుడు అప్పనపెద్ది మంత్రపుంగవులకు బెలియజేయుచున్నాము. ప్రభువుల చుమ్ము కటాక్షింప గోరెదము.

కాటయవేముడు నప్పనపెద్దితో నేదియో మాట్లాడి ప్రభువుతో జెప్పెను.

కుమా: మీకు ఏడాదికి ఆరు టంకముల గరిష్ఠ ప్రమాణమునండి మీ యుద్యోగ తరగతులనుబట్టి రెండు టంకముల కనిష్ఠ ప్రమాణమువరకును 'వర్తనములు' బెంచు పట్టాజ్ఞాపించెదను. సరియేనా?

వారందరు నొక్కమారు సంతోషించినట్లు "చిత్తము, చిత్తము" నుచు వంగి వంగి దండములు బెట్టించు పోయిరి.

అప్పు, పె: ప్రభూ మీ రిట్లు కటాక్షించుటచే వారు

మ హా నేనాని

మిక్కిలి శ్రద్ధాభువులై రాజ్య సుస్థితికి పాటుపడుదురు. సీతీయు, న్యాయమును రాజ్యమున నెలవు కొనియుండుటకే యామికశాఖ పటిష్ఠముగను, ఆత్మత్వప్తి గలదిగను నుండ వలయును.

కాట. వే: మఱి మీరే యీ నిర్ణయము జేయ నచ్చును గదా! ఏ జేయలేదు?

అప్ప. పె: ప్రభువును, ప్రధాన నచివులును ఈరువ రాజ్యము మనపై యుద్యమింపజేసిన చాప్ర్యమును దెలిసి కొనవలయుట యొకటవి; 'మేర' యును, 'వర్తనములు' ను ప్రభువులు శాసించినగాని ప్రజలు పెంచరనుకొనట, రెండవ కారణము.

కుమా: అప్పనపెద్దిగాని తెలివి సాధారణమైనది కాదు. (అని నవ్వెను)

కాట. వే: తనపై బాధ్యత లేకుండ జేసికొన్నాడు!

కాటయవేముడు రాయని బాచనికి కబురుపెట్టెను. ఆయన కాగితాలను, గలమును దీసికొనివచ్చెను. ప్రధాని, యామికశాఖ వారిని ప్రభువు దయదలచి యనుమతించిన విధమున నాజ్ఞాపత్రమును దాను జెప్పెను. రాయనిబాచు తన సుందరమైన వ్రాల నది వ్రాసెను. అప్పనపెద్ది దానిని మరల చదివించెను. ప్రభువుచే చేవ్రాలు చేయించి, రాజ ముద్రవేసి, తానుగూడ సంతకము జేసి వాని క్రాశులు తీయించు నట్లేర్పాటు జేసి పంపెను.

కుమా: మనము శుక్రసీతి సారము ననుసరించి కదా, యీ శాఖను నిర్వహించుట,

కాట. వే: నిష్ఠుస్మృతి, శుక్రసీతి, గాఢము ధర్మ
సూత్రముల మూడింటిని ననుస్వయము జేసిన పద్ధతిలో ఈ
యామికశాఖ ప్రోలయవేమా రెడ్డిగారి కామునుండియు
మన రాజ్యమాన నడచుచున్నది

కుమా: ఔను. అప్పనపెద్ది కా మూడు స్మృతులును
గరతలామలకములు.

కాట. అందుచేతనే యిది వారి కప్పగించితిని.

ఇంతలో అప్పనపెద్ది తన కచేరీకి పోయెను.

కుమా: అన్నట్లు మరచితిని. నేను సుందర ప్రాసాదము
లను గొన్ని టిని నిర్మింపవలయునని కుతూహల పడుచున్నాను.

కాట. వే: దాని విషయమై మీరు లోగడ కూడ
బలుకరించి యున్నారు. నేను మరచితిని.

కుమా: బావా! సుందర భవనములను గట్టించి తీయ
మామిడి నోటలను బెంచి కొండపీటిని నగదనోద్యానములతో
గూడిన స్వర్గముగా మార్చవలెనని కోలు గనుచున్నాను.

కాట. వే: (నవ్వుచు) అప్పుడు మీరు భూలోక
దేవేంద్రులు. మీ యాలోచన లెప్పుడును రమణీయ కళా
సీమాభిరామములు.

కుమా: ఔను. అలిత కళాభినవేశముగాని, ఆ కళ
లను ఆస్వాదించు రసజ్ఞతగాని లేని జీవితము ఎంత గొప్ప
దైనను ఎడారుల దారుల నొంటిగ పయనించుటే యగును.

కాట. వే: మీ భోగేచ్ఛకును, సుకుమార భావ
సంపదకును లోలోన ఆనందించుచు, అన్నియు దాని కను
గుణముగనే నడపుచుంటిని గదా!

కుమా: అంగులకు మిమ్మొత్తయో అభినందించు చున్నాను. మీరు నా కీ కోరికగూడ తీర్చవలయును.

కాట. వే: అప్పనపెద్దిగారు ఆర్థికశాఖ యందున్న కవిత సంగ్రహకును, సంప్రదించుకును గబురుపంపి రప్పించు కొని ఆదాయ వ్యయములను దేల్చవలయును. ఆ తరువాత మూలకోశమునుండి బరిగారమును దీసికొను నవనరము రానిచో, తొందరలో ముందు మీ రే భవనము గట్టించు మందురో అది యొక్కటి నిర్మింపజేయుదును. తరువాత ఆర్థిక పరిస్థితులనుబట్టి మిగిలినవి వెంట వెంటనే పూర్తి చేయుతును.

కుమా: అట్లయిన ముందొక దేవతాయతనము నిర్మింపవలెను. ఆ కట్టడ మాశ్చర్యకరముగ నుండవలయును దాని కొకే స్తంభముండవలయును. నవరత్నములను గోడలయందు లతలుగా, పుష్పములుగా తాపించవలయును. గోడలమీద ప్రేపల్లె వాడయిదును, యమునా నదీ సైకతముల యందును, బృందావనమునను, గోవిందానంద లీలా విలాసముల చిత్రములు చిత్రింపవలెను. నేను వ్రాయుచున్న నాట్యశాస్త్రానుగుణముగా, లకుమాదేవితలె సౌందర్య సంపన్న లైన గోపిక లనేక భంగిమలలో నాట్యము నేర్పుచున్నట్లు రంగు రంగుల బొమ్మలు వ్రాయించవలెను. కలశములూ దేవతాయతనము పై భాగమున మేలిమిబంగారముతో చేయబడినవై సూర్యకాంతిలో దగ్ధగలాడవలయును. అందు ఆదిలక్ష్మి కామేశ్వరీదేవిని, సర్వలోక మాతను సౌందర్యావధి యనదగు విగ్రహమును ప్రతిష్ఠించి,

నేను పూజి చు వృడు మన రాజ్యమూసం దన్ని గొక్కుల
చుంకి వచ్చిన నర్తకీమణులు నాట్టమూ నేయవలెను;
అప్పటి మధురగానము పరాకోటి నందుకొనెయ్యను. ఆల
యోరి భాగమున మకర తోరణము సుందరముగ రచించ
వలెను. అది అన్ని దేవాలయముల వంటిది కాకూడదు.
అది ముందు నిర్మింపుడు.

కా. వే: అబ్బ! ఏమి సుందరముగ నూహించిరి.
నముద్రములోతు కనుగొనుట సాధ్యమగునేమో కాని, కళా
మూర్తులై న మీభావన సాగరగర్భమునుకనుగొనుటకష్టము.

కుమా: బావా! మీరు పండితులు; రసజ్ఞులు. అందు
చేతనే కాళిదాసు నంత తటిచి చూచుచున్నారు. అట్లే,
మరియొకవైపు జూచిన రణశూరులు; అజయ్య పరాక్ర
ములు; స్వదేశ విదేశ రాజ్యతంత్ర కషణాయిత బుద్ధులు,
నా భావనా సౌందర్యము లోను మీరే తెలిసికొనగలరు;
ఇది అన్యుల అనుభూతికి గూడ నందదు; ఇది నిజము.

కాట. వే: నా యందలి ప్రేమాతిశయముచే ప్రభువు
లట్లునుచున్నారు.

కుమా: నేను నిజమనినమ్మినదానినే వచించుచున్నాను.

కాట. వే: అట్లయిన ధన్యుడను

కుమా: అట్టి ఆలయమన నేను అమ్మవారిని పూజింప
వలయును.

కాట. వే: మీరు వర్ణించునటువంటి విశిష్టదేవతాయ
తనము ఆగమశాస్త్రములలో గాని, మరి ఎక్కడైనగాని
దొరుకునేమో చూడవలయును. నా కాగమశాస్త్ర

మును, వాస్త్ర శాస్త్రమును దెలియవు. అప్పనపెద్దిగారి కా
రెండు శాస్త్రములును గరతలామలకములు. నేవకు లెవ
రు యిరురా?

నేవ: చిత్తము ప్రభూ!

కాట. వే: అప్పనపెద్దిగారిని ప్రభువు యరల చూడ
కోరుచున్నారని చెప్పము.

నేన: చిత్తము.

ఆ నేవకుడు పోయి అప్పనపెద్దిని తొందరగ దీసికొని
వచ్చెను.

కాట. వే: అయ్యా! మన మొక విచిత్రమయిన ఆలయ
మునుగట్టింపవలయును ఇది ప్రభువుకోరిక ఒకటి, ఆర్థికమైన
ఘోషితి అనుకూలించు నేమో కపిలె సప్రకృతులతో మీరు
మాటలాడి చెప్పవలయును. రెండ, దేవాలయముల కట్ట
డములలో ఏది విచిత్రమైనదో సవిస్తరముగ జెప్పడు.

అప్ప. వే: చిత్తము ప్రభూ, దేవాలయము గట్ట
వచ్చును. వానిని గూర్చి భవిష్య పురాణము, అగ్నిపురా
ణము, గరుడ పురాణములం దున్నది. మీరు చిత్రమైన
దేవతా నిలయము గావలయునన్నారు అట్టి దొకటి కలదు;
దాని పేరు గృహరాజసౌధ మందురు. అది యెదు విధము
లుగా నున్నది అది వాని రూపమునబట్టి యుండును.

(1) వైరాజము (2) ఘృష్ణకము (3) కైలాసము
(4) మలికము (5) త్రివిప్రకము. ఇందు మొదటి వైఖరి కట్ట
డము దీర్ఘ చతురస్రము. ఇందు రెండవది మొదటి దానిని
పోలియుండును; మూడవది వర్తులముగను, ఐదవది అ

భుజి వలె నుండును. నాలుగవ పద్ధతి కట్టడము వృత్తఖండముల సముచ్చయముగ నుండును. ఈ పైని చెప్పిన ఐదు తరగతుల దేవాలయ నిర్మాణ స్వరూపములు యందు ముగిసినొక్కొక్కటి తొమ్మిది విధములుగ నుండును. అందుచే ఈ కట్టడముల స్వరూపములు నలుబది యైదు విధములుగా నున్నవి. ముందు చెప్పిన ఐదు ప్రధాన విభాగములందును రెండవ దానిపేరు పుష్పకము గదా! ఆ విభాగమునలి తొమ్మిది రకముల కట్టడములు. (1) వలభి (2) గృహరాజ (3) శాలాగృహ (4) మందిర (5) విశాల (6) శ్రీహృదమందిర (7) ప్రభవి (8) శివికా వేష్టములు.

అందుచేత పుష్పకశాఖలో నది గృహరాజ సౌధ స్వరూపము; ఇది మిక్కిలి శ్రేష్ఠము; అతి సుందరము, విచిత్రము నగును.

కుమా: బాగున్నది. అప్పున పెద్దిగారి చదునంతయు నా కిప్పుడు ముఖస్థమనిపించినది.

కాట. వే: ఆయన ధారణాశక్తియు, విషయ వివరణ శీలమును అన్య దుర్లభములు. అందుచేతనే ఆయన యువకులకు అతీలఘువుగా తోచునది. భోజనమనియు, అతి కష్టముగా తోచునది చదువనియు చెప్పవచ్చుదురు.

కుమా: ఈ సిద్ధాంతము బాగున్నది. (అని ఆశి) ... మనము గృహరాజ సౌధమును నిర్మింప నలయును. బావా, భనము మీరు తేల్చవలయును.

కాట. వే: అది కూడ వారే చెప్పవలయును. (అని అప్పనపెద్ది వైపు చూచెను)

అప్ప. పే: ఏమి చెప్పమందురు? (ఆగి) కవితెసం
ప్రతు లిప్పుడే ఆయవ్యయముల దస్తరములను దెచ్చి విని
పించి పోయి రి నిరంతరమైన కోశమున ఇప్పుడు మాత్రము
ధనము స్పష్కలముగ నున్నది. మరిల యుద్ధములు వచ్చి
నచో చెప్పలేము.

కాట. వే: మూలకోశమును ముట్టకుండ నిర్మాణములు
చేయగల మన్నమాట. ఐనను, రెండు కట్టడములు చేపట్ట
వచ్చును. అందు మొదటిది గృహరాజ ప్రాసాదము.

కుమా: ఔను. అది కట్ట వలయును. దానికి మాందు
కొలను త్రవ్వించవలయును. అది నిత్యము జల పూర్ణమయి
ండవలయును. ప్రొద్దు పొడుపు వేళ లందు శతకోటి
పద్మములు వికసించవలెను. ఆ కొలనుపై నానికి వచ్చు పిల్ల
తెమ్మెగలు ఆ పద్మ కేసరపరాగ సంభావనములై ఆ
సాధము ముఖద్వారము నుండియు, జాకముల నుండియు
అమ్మవారి పవిత్ర పాద తలమును స్పృశింప వలయును;
స్తనోపరిభాగమున కలంకారము గావలయు; నాస్మాటముల
దగ్గర వాసింప వలయును. అప్పు డా తల్లికి పూజచేసి నేను
భాసింపవలయును.

కాట. వే: (ఆశ్చర్యముగ చూచి) క్రభువు వర్ణించి
తన్మయత నొందుచున్నారు.

కుమా: అది యట్లే యుండును. ఔను గాని, ఒంటి
స్తంభమునకు పెద్ద దూలము నెచ్చటనుండి తెత్తుము? మన
కిది యొక చిక్కు.

అప్ప. పె: ప్రభూ! ఇందేమియును చిక్కులేదు. నాలుగు గ్రామమందు దేవాలయ మున్నది. దాని ప్రక్క నొక బహు బల వృక్ష మున్నది. అది యేను తాళ వృక్షము లంత యెత్తుగా నెదిగినది; ఆరు మోకుల వెడల్పు గలది. అది తెప్పించినచో గృహరాజ సాధమునకు ఒంటి స్సాధము యేర్పడును.

కాట. వే: అప్పనపెద్దీ! మీ బుద్ధి నైశిత్యము కొని యాడదగినది. ఆ తుమ్మ చెట్టునుకొట్టి తెప్పించుట కేర్పాటు చేసి సాధ : రాణమున కన్నియు సిద్ధము చేయుడు.

అనునంతలో ఉత్సాహియై సుమారగిరి కాటయ వేముని, అప్పన పెద్దిని బంపివేసి తన మేడలకు బోయెను.

అయిదు

కలువ వంశీయులైన రాజులు తెలుగుచోళులు. వారు తెలుగుదేశమున అనేక సీమలలో రాజ్యమేలిరి. సింహపురి, కడప, కందనవోలు సీమలలో వారి వంశీయులు పూర్వమునుండియు బరిపాలించుచుండిరి. ఆ వంశమువారిలో మఱియొక శాఖ తెలంగాణము సందలి మంధన ప్రాంతమున, గోదావరి దాటిన తరువాత నున్న సెదకొండాపురమును, గోదావరి నదికి దిగువ చున్న ప్రాంతమును, పోలవరమును అచ్చటనుండి నిరవద్యప్రోలు సీమయు విడివిడిగ పాలించిరి. వీరు సూర్యవంశజులైన క్షత్రియులు. మిక్కిలి కరాకరమ వంతులు. వీరి రాజధాని గోదావరి నదికి పశ్చిమమున నున్న కామవరపుకోట. ఈ వంశమందు నల్లభీముడని

ప్రసిద్ధి కెక్కిన రాజు ప్రథమగణ్యుడు. ఆయన తరువాత నై దవతరమువాడు భక్తిరాజు. ఈతడు మహావీరుడై గోదా వరి దిగువనన్న కోన, పానారసీమఁ జలదుర్గము లన్నింటిని జయించెను. అతనికి కామరాజుని అసలు పేరు అతడు గొప్ప శివభక్తుడగుటచే నాతనికి భక్తిరాజుని ప్రఖ్యాత నాయము కలిగినది. అతడొకప్పుడు అనవోత భూపాలునిగూడ భరణి పురమునొద్ద మార్కొని జయించినవాడు. ఆయన కిద్దఱు రాణులు. పెద్దరాణి యందు భీమదేవుడును, అన్నెమాంబ యను రెండవరాణి యందు అన్నదేవచోడుడును జన్మించిరి. భీమదేవునకు అనవేమభూపాలుడు తన కుమార్తెనిచ్చి వివాహము చేసెను. భక్తిరాజు ఆయన మరణమునకు ముందే నిరవద్యప్రోలు రాజ్యమును భీమదేవున కిచ్చెను. కామరఁగు కోట మొదలు గోదావరి కెగువనున్న పెనకొండఁపురము నరకును గల సీమను అన్నదేవచోడున కొసగెను. ఒకప్పుడు అన్నదేవచోడు డత్యాశపరుడగుటచే అన్నతో విరోధించి ఆయన పాలించు నిరవద్యప్రోలు రాజ్యము నాక్రమించుకొని అతనిని పదభ్రష్టుని చేసెను. కోన, పానారసీమఁ లోని హయ హయులు మున్నగు క్షత్రియరాజులు అన్నదేవచోడుని రాణియగు అన్నెమాంబకు సన్నిహిత బంధువులగుటచే వారఁలకి సహాయము చేయరైరి. అనవేమారెడ్డి యల్లుడైన భీమదేవుడు చేయునది లేక, భార్యసమేతుడై కొండవీటికి బోయెను తన యల్లుని పదవీమ్యతుని జేసిన అన్నదేవచోడు నిపై అలిగి అప్పటి యువవీరులలో పరాక్రమశాలియగు కాటయవేముని పెద్దపై న్యముతో నిరవద్య పురమునకు

బంపెను. కాటయవేము డా యుద్ధములో అన్న దేవచోడు నోడించి భీమదేవుని రాజ్య సింహాసనము నెక్కించుటయే గాక, బహు దుర్గమారణ్యములతోడను పర్వతములతోడను నిండిన గోదావరి కెగువనీమల కాతని తరిమెను.

అన్న దేవచోడుడు తానోడిపోయిన దానికంటె, పలాయనుడగుచు పడిన కష్టము లింతింతయనరానివి. అందుచేత సతమ సమయమునకు వేచుకొని యుండెను కందనవోలు ప్రాంతము నేలు ఈశువరాజులు తనకు బంధువులగుటచే వారిని పురికొల్పి యిప్పుడు కొండవీటి రాజ్యమును గల్గోల పటచ వలెనని యత్నించుచుండెను. కొండవీటి రాజ్యపు పడమటి సరిహద్దులలో దోపిడి దొంగల సచ్చటి యేఱున రాజు అన్న దేవచోడుని ప్రోద్బలము వలననే దోపిడిచేయ బంపుచుండెను. అంతియ కాదు. చందవోలు ప్రభువైన పెదకోమటి వేమునికడకేగి, తన్ను కాటయవేముడు రాజ్య భ్రష్టునిజేసి తన రాజధానియగు కామవరపుకోటను, మఱి కొన్ని ప్రాంతములను గూడ భీమదేవుని రాజ్యములో గలిపి వేసినట్లు చెప్పి, యాతని యండను సంపాదించుకో గలిగెను. పెదకోమటి వేముడు గొప్ప వీరుడును, పౌరుషశాలియు నగు అన్న దేవచోడుని తనకు మంచి స్నేహితునిగా భావించి తానును కాటయవేముని గర్వమణచి, కుమారగిరిని నిర్మించి, కొండవీటి రాజ్యసింహాసన మధిస్థించుట కతని తోడుండట ముంచిదనుకొనెను రాజ్యము పోగొట్టుకొని దేశదేశములు తిరుగుచున్న అన్న దేవచోడునకు కావలసినంత ధనమిచ్చియు, సైనికులకు గావలసిన గుఱ్ఱములిచ్చియు “కొంతయోర్పు

బట్టు" మని చెప్పి పంపెను. అన్నదేవచోడు డతని యాదరణకు సంతోషించియు, దనకు దృష్టి లేకపోవుటచే రాచకొండ దేవరకొండ పద్మనాయక వెంట ప్రభువులను గూడ కలిసికొని వారి సహాయ మర్థించెను. వారు "సత్పురుషుడును తమకు మిత్రుడైన కుమారగిరి రాజ్యమేలుచుండగను, రాజనీతిని ప్రకటించి తమతో స్నేహించుచున్న కాటయ వేముడు ప్రధానిగ నున్నంత కాలమును దా మతనికి సహాయమొనర్పలే" మని స్పష్టముగ జెప్పివేసిరి. అతడు చేయునదిలేక నిరుత్సాహియై కందనవోలు ప్రాంతము నేలుతమ బంధువులను గలిసినప్పుడు వారతనితో విద్యానగర ప్రభువైన రెండవ హరిహరరాయల కాల డల్లుడగుటచే ప్రస్తుతము కాటయవేముని మన మేమియు జేయలేమని వారు గట్టిగ చెప్పిన మీదట త్రిపురాంతకమునకు బోయి యచ్చటి శివదేవుని దర్శించుకొని తిరుగు ప్రయాణముచేసి తన మూలస్థానమగు పెదకొండాపురమున కేగెను.

ఒకనాడు వేగులవారు వచ్చి అన్నదేవచోడుడు తన వంశపు బంధువర్గమును గలిసికొని, తరువాత త్రిపురాంతకదేవుని దర్శించి తిరిగి గోదావరి యెగువ సీమ కేగినట్లు కాటయవేమునకు నివేదించిరి. యామికళాఖివారు దోపిడి దొంగల దుండగములను దనకు జెప్పినప్పుడు తాననుమానించినదే యదార్థమని తెలిచెను. అప్పటికి రాజధానికి రాజకార్యములపై వచ్చిన వెలుగోటి రాయపనాయకుని బిలిపించి, "దుండగులగు చోరులను మన రాజ్యముపై బంపినచో కందనవోలునున్న ఈయన వంశీయులకు రాజ్యము నిలువదని

తన మాటలుగా జెప్పిర" మృని రాయబాగ నుంపెను.

దానికంగీకరించి రాయపనాయకుడు గందనోలికేసెను. వారసత్వ సంబంధమైన సభయందు రాయపనాయకుడు తాను బాహాటముగా పెదకోమటి వేముని పక్షమూని యుండుటచే, దన్ను పరీక్షింపనెంచియే కాటయవేముడు తన్ను రాయబారిగ బంపుచున్నాడని గ్రహించెను. ఐనను, తన స్వామిభక్తి నిచ్చడు చాటదలచి కూడ దాని కాత డంగీకరించెను.

* * *

ఒకనాటి మధ్యాహ్న సమయమున దొడ్డాంబిక తన యంతఃపురమున పులిజూద మాడుచుండెను. ఆమె కాయాటయనిని మిక్కిలి మక్కువ. అందుచే తీరిక వేళలందు తనతో తుల్యమైన ప్రజ్ఞకల చంద్రకాంతియను వేశ్యాంగనను బిలిపించుకొనును. చంద్రకాంతి ఆమెతో పులిజూద మాడు న్నేహితురాలే కాదు. ఆమె కొండవీట గొప్పగాయనీమణి. ప్రతి శుక్రవారమున దొడ్డాంబిక వరలక్ష్మిదేవిని పూజించు టాచారము. ప్రధాని యిల్లాలు పూజ ముగించిన వెళుక ప్రతి శుక్రవారమున చంద్రకాంతి గజ్జెకట్టి యమ్మవారి ముందు నాట్యముచేయు టాచారము. దొడ్డాంబిక ఆమెను సంవత్సరమున కొకసారి మదనపూర్ణిమనాడు పట్టుసెల్లాలు, రత్నములు, ముక్తాఫలములు, సుగంధద్రవ్యముల నొసగి నత్కరించును. శుక్రవారములయందే కాక వైష్ణవ పర్వ దినములయందును దన హార్యమున నామెచే నాట్యప్రదర్శనములు జరిపించును. ఆ నాట్యములను చిలకించుటకు హరి

హారాంబ మల్లికాంబ మొదలగు అంతఃపురకాంత లందఱును నత్తురు. కాటయవేమునకు సంస్కృత సాహిత్యమనిన ఎంత యిష్టమో ఆమెకు నాట్యసంగీతములనిన అంత యిష్టము.

పులిహాదము చాల పట్టుదలగా ఆడుచున్నారు. దొడ్డాంబిక ఈ పర్యాయము పులులు మూడింటిని నెఱపుచున్నది. చంద్రకాంతి మేకలపక్షము. వర్తులాకారముగ నున్న గుడి యను కొండమీదనుండి ఒక్కపులి ముందు గడులను పొలములోనికి దిగినది. పదిహేను మేకలును చురుకై నవి. చంద్రకాంతి మేకలను పులులు చంపుటకు వీలులేకుండ కదలించుచున్నది. దొడ్డాంబిక క్రిమబద్ధముగ మేకలను జంపుటకై పులులను ఒడుపుగా, భీరకరముగా నడుపుచున్నది. ముందొక్క పులి కొంతసేపటికొక మేకను జంపెను. వెంటనే రెండవపులి యుద్యమించి మఱియొక మేకను జంపెను. దొడ్డాంబిక కుతస్సహ మధికమయ్యెను. చంద్రకాంతి పొలములో నున్న రెండు పులులను దన మేకలచే చుట్టుముట్టి కదలకుండజేసి కొండమీదనున్న మూడవపులిని గూడ దొడ్డాంబిక దింపునట్లు జేయవలెనని చంద్రకాంతి యాలోచనలతో నతమతమగుచు జాగ్రత్తగ మేకలను నడపుచున్నది. చంద్రకాంతి, కడకు ఒక్కపులిని దిగబంధము చేసినది. దొడ్డాంబిక ఆలోచన తీవ్రమైనది. ఆమె రెండవ పులిని కట్టివేయు యత్నములో దిగబంధమైన పులికెదురనున్న మేకను కదిపినది. దానితో అచ్చటి పులి మరొక్క మేకను జంపినది. రెండవపులి విజృంభించి యింక నొక్క మేకను హతమార్చెను. ఇక చంద్రకాంతికి ఆ రెండు

పులులను గట్టి వేయుట కుదరలేదు. అట్టి సమయమున కిక్కొండమీద నున్న పులి నెట్లు పొలములోనికి దిగునట్లు చేయగలదు? అది యిక సాధ్యపడదు. రాజువలె ఆ పులి అచ్చటనే యున్నది. పొలములలో నున్న రెండు పులులను అంకితపప్పు డెల్ల అంకిలి తీకుండు మేకలను వరుసగా కసిమసంగుచుండెను. ఇక చంద్రకాంతి ఎంత తెలివి నుపయోగించి మేకలు పులుల కందకుండ జేయ యత్నించినను పులులు విజృంభించి మేకలను జంపివేయుచుండెను. వారిద్దఱును కిరస్వర విజిగ్మపులై నిశితాలోచనలో పులులను మేకలను నడుపుచుండ కాటయవేముని మేడలనుండి యొక పరిచారిక వచ్చి “అమ్మా! ప్రధాని మిమ్ము జూడవచ్చుచున్నామని చెప్పమనిరి” అనెను. అది దొడ్డాంబిక విసలేదు. చంద్రకాంతి యా మాటలు విని యూరకుండెను. ఇంతలో దొడ్డాంబిక ఒక్క మేకను జంపి, “నే నొక గడ్డు మేకను జంపితి”నని యుత్సాహముతో బిగ్గరగా బలికెను. చంద్రకాంతి నివ్వెరబోయెను. తా నాట ఓడిపోయి, “మీరు మేకలను జంపుదురు. మీ స్వామి యట్లే శత్రువులను జంపును. మీరు విసలేదు. ఆ పరిచారిక ప్రధానమంత్రి మీకడకు రాగోరుచున్నారని చెప్పచున్నది” అని ఆట దగ్గరనుండి లేచెను. “అ! నరే రావచ్చునని చెప్పము” అని దొడ్డాంబిక పనికత్తెను పంపివేసెను. చంద్రకాంతి యామె సెలవు గైకొని వెడలిపోయినది.

దొడ్డాంబిక తొందరగ చెలికత్తెల సహాయముతో నలంకారము జేసికొని జపాకుసుమముల బంగారు జరీ అల్లకపు పనితనముతో మెరియుచున్న నన్ననూలు చీర ధరించి

యమునా రైక దొడిగికొని తన భర్త రాక కెదురు చూచుచుండెను. ఆమె లోగిలి ప్రాంగణము ను నుకొని యున్న పెద్ద గది జక్కగ నన్ని కళామయములైన విగ్రహములను, పీఠములను, పుష్పగుచ్ఛములచే సుందరముగనూన్న బంగారు కుండీకలును నర్దబడినవి. గది పరిశుభ్రముగ నుంచబడినది. ఆమె తన స్వామికై ఫలహారములను సిద్ధము జేయవలసి నదిగా పనికైతెల కాజ్ఞ యిచ్చి ఆయనకై నిరీక్షించుచుండెను.

ఇంతలో కాటయశేషముడు నుండిజూసాస్మృతై చకచక వచ్చుచుండెను. ఆయన ప్రాంగణములోనికి రాగానే ఆమె ఎదురేగి లోనికి తోడ్కొని పోయినది. ఇటువలెను సుఖాననా సీనులైరి.

దొడ్డాం: ఇది చిత్రముగ నున్నదే!

కాట. వే: ఏది?

దొడ్డాం: సుధ్యాహ్నానమయమున మీ రిచ్చటకురాక.

కాట. వే: ఓహో, అదియో!

దొడ్డాం: కాదా, మరి!

కాట. వే: ఔను, దేవీ! మనము రాజవంశములోని వారముగనుక ముందు కబురుపెట్టుట; ఆజ్ఞగొనుట; వచ్చుట. సాధారణ ప్రజలు తీరిక వేళల భార్యాభర్త లొకచోటనే యుందురు గదా!

దొడ్డాం: ఈ సంప్రదాయములను పాటించుట మీ కిష్టమేగా!

కాట. వే: అబ్బే, కాదు.

దొడ్డాం: కానిదో, మీ పేడలు విడిచి యిచ్చుటనే యుద్ధము, నేను కాదంటిని ?

కాట. వే: నేను సాధారణులవలె శిశువు భాగ్యము నను నోచుకొలేదు. ఎప్పుడును రాజ్యకార్యముల భారమేకదా!

దొడ్డాం: మీ కెప్పుడును రాజ్యతంత్రమును నడిపుట యిష్టము. యుద్ధములు చేయుట అంతకంటె యిష్టము. న యందును హరిహరాంబ యందును అంత యిష్టము లేదు. మా తల్లిదండ్రులు మీకు గట్టబెట్టిరి. వారు కట్టబెట్టిరి కనుక మీరు కాపురము జేసిరి. అంతేకదా?

కాట. వే: ఇది నీ నిజమైన అభిప్రాయమా? నేను విమ్ము ప్రేమించుటలేదా?

దొడ్డాం: అట్లనను. మీరు మాయంబు ప్రేమలేని వారిని నే ననుట లేదు.

కాట. వే: నేను విమ్ము ప్రేమించుచున్నానని మీ రిరువురు ననుకొనినచో, నా కంతకంటె నానందము కలిగించు సంగతి మరియొకటి లేదు. నే నెప్పుడును నీవు నా కాత్యాయనియు, హరిహరాంబ హృదయ మనియు భావితును. ఎంత రాజకీయవేత్తనైనను, నా ప్రేమయందు రాజకీయము గాని, అపరిశుద్ధతగాని లేదనుకొందును. అది నేను జీవితము లో తృప్తిపడు విషయములయందొకటి.

దొడ్డాం: మీ మాటలకు నిజముగ సంతోషించుచున్నాను. ఈనాడు నా జన్మ వ్యర్థము కాదనుకొనుచుంటిని. ప్రేమకు లౌక్యముగా, రాజకీయముగాని యుండవన్న

మహాన్నత భావ మెఱిగిన పురుషున కిట్లాల నకుటయే
నా సుకృతము.

కాట. వే: దేవీ, అంతు నా సుకృతము గూడ నున్నది.

దొడ్డాం: ఔను, ప్రభూ!

కాట వే: నీ కొక విషయము చెప్పదలచితిని.

దొడ్డాం: (నవ్వుచు) ఒకటి కానిచో, రెండు
చెప్పడు.

కాట. వే: నీ వన్నట్లు రెండు విషయములే చెప్ప
వలెను. మూడవది మరియొకటి కలదు. అది హృదయము
నీరవముగ జెప్పనట్టి భావలో చుండును నానికి మాదవుల
భావ సరిపోదు. (అని నవ్వెను)

దొడ్డాం: ఓహో! మా తమ్మునివలె మీగురు లిత
సుగుమార భావ యలినకుచున్నది కాబోలు!

కాట. వే: ఆరు వెలలు స్నేహము చేసిన వాగు
వీ శాదురని సామెత. నీవును, రాజైన నీ తమ్ముడును నాకు
చిన్ననాటిచుండియు ప్రియమైనవారు గదా! అందుచేత మీ
భావయే వచ్చుచున్నది.

దొడ్డాం: సరే. ఇక చెప్పవచ్చును.

కాట. వే: నీ తమ్ముడు కొన్ని సాధములు గట్టించు
మని యిఁగాడు. అందొకటి చాల చిత్రమైనది. దాని కొకే
స్తంభముగను. దానికి గృహరాజ సాధమని పేరు. అది
ముందర కట్టించవలయు నన్నాడు. అప్పునపెద్దిగారే దానిని
గూర్చి చెప్పిరి ఆయనకే ఆ నిర్మాణము చేయించు బాధ్యత
నప్పగించితిని ఆ పని జరుగుచున్నది.

దొడ్డాం: మా తమ్ముడు కళాపిపాఠి; లలితమైన స్వభావముగలవాడు. మా సంశయమున మీ కున్న గౌరవమును బట్టియే మా నాయనగారు నన్ను, నీ తమ్ముని మీ చేతులచే బెట్టి సుఖముగ కన్ను, మూసిరి.

కాట. వే: మా మామగారు, గొప్ప రాజకీయ వేత్త; రణ కోవిదులు. ఆయన మారదృష్టి గణనీయమైనది.

దొడ్డాం: ఒక వీరునకు తనయనై మరియొక వీరునకు ధర్మపత్ని నగుటయే గర్వకారణముగా ననుకొందును.

కాట. వే: సరేగాని, నీ కింకొక మాట చెప్పెదను.

దొడ్డాం: చెప్పవచ్చునా.

కాట. వే: నీ తమ్ముడికికొక కోరిక కోరినాడు.

దొడ్డాం: అది యేమి?

కాట. వే: తన కొండవీటి రాజ్యమునకు పడమటను, దక్షిణమునను, ఉత్తరమునను నున్న గాఢాలందరును తనకు మిత్రులై యున్నాడు. అందుచేత తన కానందముగ నున్నదట. నాతో “తస్మాత్సింహాద్రి పర్యంత ప్రాచ్యా ఏవ మహీశ్వరాః జేతవ్యాః” అని, తన కోరిక వెలిబుచ్చి నన్ను తూర్పు దండయాత్రకు బొమ్మని యాజ్ఞాపించినాడు. నేను దాని కంగీకరించితిని; సర్వసైన్యములను సిద్ధము జేసితిని.

దొడ్డాం: మా తమ్ముడు సింహాచలమువరకును రాజ్యమును విస్తరింపజేయ తలపెట్టి నాడన్నమాట. ఏ కోరిక నైనను దీర్చు చేతుగుపాయశాలియగు బాపయ్యండు వాని కేమి లోటు? కోశములో ధనము చాలినంత యున్నదా?

కాట వే: అని ముందే పరిశీలించితిని. పెద్దకోశము ముట్టుకొనకుండానే అటు కట్టడములును, ఇటు యుద్ధములును పూర్తి చేయవచ్చును.

దొడ్డాం: అయినచో, ఆర్థికస్థితి బాగున్నది కానిండు, మీకు నాని కోరిక తీర్చుటయే ధ్యేయము గదా!

కాట. వే: నీ యంగీకారమును బొందగోరియే వచ్చితిని.

దొడ్డాం: నేను దానికి సంతోషముగ సంగీకరింతును.

కాట. వే: అనుగుణ భార్యపంతు డగు నాని యదృష్టము నా పంటి జాతకునకు బట్టును! (అని కళ కళ నవ్వెను.)

అతనితో దొడ్డాంబికయు నవ్వెను. ఆ దండతుల కిలకిలారు నవ్వుల రసతి ఆనందదేవతా పాదమంజీరముల ఘులఘులనాదమై యెల్లద పచ్చిన యేటివలె నైనది. అప్పుడామె పరిచారికను బిలిచి భర్త కిష్టమని తాను చేయించిన అల్పాహారములను దెప్పించి తాను స్వయముగ బెట్టినది. ఆయన ముమ్మరించిన ఆనందముతో భుజించి తన కుమార్తెను అనితల్లిని చూడగోరెను. దాది యా పిల్ల నెత్తుకొని పచ్చి దొడ్డాంబిక కిచ్చెను. ఆమె యనితల్లిని ముద్దాడి తన భర్త కందిచ్చెను. ఆయన ఆ పాప నెత్తుకొని ముద్దాడుచు, “అమ్మా, నేను తూర్పునాట యుద్ధములు ముగించుకొని యింతలో తిరిగి వత్తును. నీవు జక్కగ నవ్వుచు నాడుకొను చుండు” మని తల్లి కిచ్చెను. దొడ్డాంబిక నవ్వి, “ఇంతలో వత్తునని తెలియని బిడ్డకు జెప్పినారు. నాకేమి చెప్పదురు?”

అనెను. “మరల దేవిగారిని పునర్లగ్నము పది మాసము లలో చేసికొందును అని” అని బకులు పలికెను. తరువాత ఆయన వీరమునుండి లేచి, “ఇక నేను పోయి వత్తుగా?” అనెను. “రాజమహేంద్రవరము చేరిన వెనుక నగరిలో వేంచేసియున్న వేణుగోపాలదేవునికి పూజలు జరిపించి ఆ స్వామికి మీరు విజేతలై తిరిగి యచ్చటికి చేరిన వెనుక యుత్సవములు జరిపింతునని పాదములాటి మొక్కుకొని యుద్ధములకు పొండు. ఆ స్వామియు నచ్చటి మార్కండేయ శివమూళియు మీకు రక్షయగుదురు గాక” అని శాంత గంభీరముగ బలికి, “హరిహరాంబు జూచి విశ్వవలయు” ననెను. దాని కా ముక్తిసేనాపతి సంతోషించి, “ఆ... అచ్చటికి బోయియే, రేపు ప్రయాణింతురు ఉదయము ఆరు గంటలకే జ్యోతిషికులు ముహూర్త ముంచిరి. అప్పటికే సేనాసమేతుడనై తరలి పోవలయును” అని చిఱునవ్వున వ్వెను దొడ్డాంబిక నిండు హృదయముయొక్క స్వచ్ఛ కాంతి మోహన బలముతోని తిరిగి నవ్వి న వెలుగున కలరుచు కాటయవేము డట కదలిపోయెను.

అతనికి హరిహరాంబ మేడలవైపు బోవుచున్నప్పుడు వీరమున శృంగారము దోచినది. తాను దొడ్డాంబికను జూడ బోయినప్పుడు తన యందలి వీరభావమున కొక ప్రేరణ గలిగెను. తన నతుల గూర్చిన యీ కరస్పర భేదభావ మాయనకు చిత్రమనిపించెను. దొడ్డాంబిక సాహచర్య మాతని కనులకు గనిపించు నాకాసమున కావలనున్న ఎన్నో నూతన గోళములైన యూహలను గోచరింపజేయును. ఆమె

మిక్కిలి తెలివైనది; ఆమె సహనసంపద తనకు జీవితమున సంపాద సుఖకారణమైనది. ఆమెతో మాటలాడుటయు, వినోదించుటయు దనకు బృహస్పతి లోకమున తిరుగాడుట వంటి దనిపించును; హరిహరాంబతో మాటలాడుటగాని, భోగించుటగాని తనకు ఆ భోగ భోగమైన ఇంద్రలోకమున మనోహరమంటి; ఆమె అమాయక కోమలమైన నిసర్గ మధురమైన పలుకు తీరుగాని, సున్నితములును ప్రణయోద్దీపకములు నైన చర్యలు గాని తన్ను మన్మథదేవుని పాదపరాగరేణువుగా జేయును. ఆమె తన్ను ప్రేమించుటయే యెఱుగును. తన భర్త తన్ను గాఢముగ ప్రేమించుచుండగానే యెప్పుడును సందేహించు నట్లనిపించును. అచ్చమైన ప్రణయార్ద్రహృదయమున కిది నికషోపమమైన వైఖరి కాబోలు ననుకొనెను. దొడ్డాబిక ప్రేమకు కేయి వెలుగు నేత్రము లున్నవి. హరిహరాంబ యనురాగము విశ్వప్రణయమున రెండు కనులు మాత్రము - ఒక కన్ను ఆమె; రెండవ కన్ను తాను.

ఇట్లునకొనుచు కాటయవేముడు హరిహరాంబ ప్రాసాదముల వైపుగా పోవుచునే యుండెను.

ఆమె భావము శరత్తున రెల్లుపూవులు గాలికూగు నట్లును, పలుకులు తెలియబుట్టులు తెఱలు తెఱలుగా, సుందరముగా, మందగమనముతో నిర్మలాకాశమున నడచునట్లును, నడలు స్వచ్ఛనీరములతో, వగతు పూర్వము కంటె నన్నగిలి, గల గల ప్రవహించు సెలయేటి పసనట్లును, ఆమె

కాలి బంగారు సుంజీరముల భ్వని రాయంచల పలుకులల్లును, ఆమె జీవిత నిర్మల నిశీధిని సింగారిండుకొనికలుపు పుష్పాదుల పయ్యెడకొంగు వినదాబాటు వలెను. భావించుకొనెను. అతని కా శరన్నవోహాన శుభాస్పదములైనవి.

అంతలో నాతడు కనులెత్తి చూచెను. హరిహరారాజు ద్వారము చేరువ నిలిచి యాతని రాకకు క్రతీక్ష్ణించుచుండెను. అతడది గమనించెను; ఆమె దరహాసిత వగనారవిందయే యాతనికి స్వాగతీనరపెను. అతడు తల వంగించి నవ్వుచు నామెతో లోనికేగెను.

ఇరువురును పరిస్పృగము సమీపమున నున్న వీరములపై గూర్చుండిరి ఒకరి కనులలోని కింకొకరు సాభిప్రాయముగ జూచుకొనిరి ఆ కనులు మాటలాడు కొనెను. అది నద్దులేని ప్రణయ మద్దుకొన భావ.

హరిహర: ఈ కరత్తున నా స్వామికి క్రొత్తవెలుగులు వచ్చినట్లున్నదే! (అని నవ్వెను)

కాట వే: (ఆశ్చర్యపడి) ఏమి యట్లునుచున్నావు?

హరిహర: మీయదు సవీనమైన మనోజ్ఞత యేదో గోచరించుచున్నది గనుక.

కాట. వే: విద్యానగర రాధిపుల తనయ సమీపమందుండుటచే వచ్చియుండును!

హరిహర: ఓహో! అదియా, సంగతి.

కాట. వే: నిజము చేప! నీ వట్లనగానే నాకు ఆశ్చర్యము గలిగినది.

హరిహ: ఎందులకు?

కాట. వే: నేను నీ దగ్గరకు వచ్చుచు సగరిలో నింత దూరము నెట్లు నడచితిని? తెలియదు. గారిలో నిన్నుగూర్చి యాలోచించుచు వచ్చితిని. నేను నీ సౌఖములు సమీపించు వరకు నీ యందు నాకు శరచ్చిహ్నములే తోచినవి. తల యెత్తి చూచితిని. నీవు కనపించితివి. నీ వనిన మొదటి మాటయు సదియే! అందుల కాశ్చర్యము కలిగినది.

హరిహ: నేను ఈ శరద్వేళ మీకు క్రొత్త వేలు గులు వచ్చునట్లున్నవని మిమ్ములనంటిని.

కాట. వే: నేను నిన్నుగూర్చి యట్లునకొంటినికదా!

హరిహ: నేను మిమ్మును గూర్చి యట్లునకొంటిని గదా! అయినను, పగలంతయు రాచకార్యములను జూచు కొని, రాత్రికి గూటికి చేరుకొను క్రభువు నేడు మధ్యాహ్నమే వచ్చుటకూడ క్రొత్త వేలుగు.

కాట. వే: దొడ్డాంబిక ఇంతకు పూర్వమే నేను మధ్యాహ్న వేళ తన భవనమునకు వెళ్ళుట వింతగ నున్నదనెను. నీవు కూడ నట్లుచుచున్నవు ఈ యాడునారికి దూరముగ నున్నచో నొకచిక్కు; దగ్గరగనున్నచో మరియొక చిక్కు. (అని మరల నవ్వెను)

హరిహ: తమ చిక్కునకు మక్కువయే కారణము.

కాట. వే: (చమత్కారముగ) నాకు ఎవరిమీదను మక్కువలేదు.

హరిహ: ఇది క్రొత్తవార్త! అట్లయిన సరియే, మక్కు

వలేని మహామంత్రానికిని, రాగము లేని రధినీపతికిని యిచట పని లేదు. అందుచే దయచేయవచ్చును.

కాట. వే: నే నట్లు పోవుటకు రాలేదు.

హరిహ: నా మీదగాని, దౌడ్డానికి మీదగాని ప్రేమ లేదని ఇప్పుడే మీ రన్నాడుగదా!

కాట. వే: అది చమత్కారము.

హరిహ: ఇదియు చమత్కారమే!

కాట. వే: ఇంకొక విషయము చెప్పెదను.

హరిహ: ఏ విషయము?

కాట. వే: ప్రేమ విషయము!

హరిహ: అయిన చెప్పవచ్చును.

కాట. వే: శ్రీ రామచంద్రుడు ఏకపత్నిప్రతుడు. ఆయన ప్రేమ ఒక్క తావుననే రాగిపోసికొన్నది; నేను ద్విపత్నిప్రతుడను. అందుచేత నా ప్రేమ ద్విధాకరింపబడి రెండుతావుల రెండు రాసులై నది.

హరిహ: దానికి మీ రాజనీతియు సంగీకరించును గదా! “రాజు లెక్కువమంది స్త్రీలను వరించవచ్చును; వివాహ మాడవచ్చును” అను సూత్రమును చాటించి యీ కాలమున చాలమంది రాజు లట్లు చేయుచున్నారు కాని, మారిద్దరితో సరిపెట్టుకొనిరి సంతోషము (అని కురిహసించెను).

కాట. వే: దేవీ! నామీద నీకు కోపమా?

హరిహ: లేదు.

కాట. వే: మరి యట్లందువేమి?

హరిహ: ఏమియు ననలేదు.

కాట. వే: అట్లయినచో నేను చరితార్హుడను.

హరిహ: మేముకూడ సంతియే కదా!

కాట. వే: నేను కుమారగిరి యాజ్ఞ చే తూర్పునాట దండయాత్రల కేగుచున్నాను. పరివెలలు గడిచి తిరిగివత్తును, అందుచేత నన్ను దీవించి పంపుము.

అసగానే, సంతోషించి హరిహరాంబ ఆయన కా పూట నుపచారములు జేసెను. కాటయవేముడు రెండు గంట లామెతో గడిపిన వెనుక, నామె కేరో చెప్పబోవు చుండగ హరిహరాంబ తనలిడ్డ నాతనికి చూపించెను ఆతడు ముద్దు పెట్టుకొని “తల్లీ! నేను సింహాచలము, కళింగము, కట కము మున్నగు తావుల రాజ్యము జయించి తిరిగి వచ్చి నిన్నెత్తుకొందు” నను హరిహరాంబ కా మాటలకు కొంత విచారము కలిగినను నది తప్పని యత్నము గనుక సంతోషముతో పూర్వము తన తండ్రి కాటయవేమునకు కానుక వెట్టిన వజ్రాలపిడిగల కత్తిని, తాబేలు ఆకారముగా నుణులతో మెరయుచున్న వర్చుయైన డాలును నొసగి దీవించి పంపెను.

కాటయవేముడు తన హర్ష్యము కు వచ్చునరికి వెలు గోటి రాయబా యకుడు, గజ రావు తిప్పనాయకుడు, అప్పన పెద్ది, రాయనిబాచడు, నా రాయణయ్య కూర్చుండియుండిరి. ఆతడు వారి సందరను బలుకరించి సుఖానీనుడయ్యెను.

అప్ప. పె: తూర్పు దండయాత్రలకు మీరు బయలు దేరుచున్నట్లును, వారినికూడ నచ్చటి సైన్యము నాయత్త పరచి సిద్ధముగ నుండమనియు అల్లాడరెడ్డి మంత్రికి వారము

దినములు క్రితము కాశు నొకని బురీ మీ లేఖ నందించితిని. వారును సంతోషులగుచున్నట్లు వ్రాసి తిరుగు జవాబు నంపిరి.

కాట వే: సరియే రాయని బాచు తండ్రి భాస్కర మంత్రి కొండల్లి గిరి దుర్గాధిపతి కదా! నేను రాజధాని యుడుడను గనుక రాయని బాచున్న యీ కొండవీటి దుర్గమును గాచుకొని యుడవలయును ఆశీర్వాదముతో నేను తిరిగి వచ్చువరకును దుర్గాధిపతి! అట్లాజ్ఞాపత్రమును వ్రాయించి యిండు.

అప్ప పె: చిత్తము. (నవ్వుచు) ఈ లేఖకుడు తనకు నచ్చిన భాషలలో ఏ భాష యందైనను, ఆజ్ఞాపత్రము వ్రాసికొని రాజముద్రక వేయించుకొని, తన నిండుచట్ట జేబులో పెట్టుకొనివచ్చును గదా!

రాయ. బా: అయితే, మీ యభిప్రాయము ప్రకారము, నేనే తుమ్ముకోవలయును, చిరంజీవి ననుకొనవలయు ననియో?

అప్ప. పె: నీ వలె సువర్ణాక్షములను సుందరముగ వ్రాయువారున్నచో, నీపదవియందు నియమించియుండుము.

రాయ. బా: మంత్రి పుంగవు లెట్లాజ్ఞాపించినను జెల్లును.

కాట. వే: (నవ్వి) మీ సరసము బాగున్నది.

అప్ప. పె: కందనవోలు ప్రాంతమున నున్న ఈటువ వంశజులు, మన రాయకు నాయకులు గట్టిగ మందలించిన వెనుక కుక్కిన పేలవలె పడియుండిరి.

గజరాతి: రాయననాయనింగారు మందలించినప్పుడు

పడియుండక యేమి చేయుదును?

రాయప. నా: వారి నొక కంట కనిపెట్టుకొనియే యుండవలయును.

కాట. వే: బౌను రాయపరాయనింగారును గజరావు తిప్పనాయనింగారును, అప్పన పెద్దిగారు రాజ్యకార్యము లందు నిమగ్నులయి యుందురుగనుక దక్షిణోత్తర పశ్చిమ దిక్కులను గనిపెట్టుకొనియే యుండవలయును.

రాయప.నా: అట్లే చేయుదములెందు. మన సేనతో మీరు తరలు పెప్పుడు?

కాట వే: సిద్ధాంతుల పంచాగము ప్రకారము రేపటి ఉదయము నెనిమిది గంటలకే మేము చమూసమూహము లతో గడవలయును-అని చెప్పి కాటయవేముడు వారిని వీడ్కొలిపెను.

అదియొక శరద్వాసర ముఖము కొండపీటి పురమున నప్పటికి రెండు రోజుల నుండియు వీరభటు లనేక నీరుల నుండి వచ్చుచుండిరి. వీధులలోను, వివణి వీధులలోను గూడ భటతండముల కోలాహలములుమిన్నుముట్టియుండెను. కాటయవేముడు సర్వసేనాధిపతియై కొండపీటినుండి కదలి తూర్పునాటి దండయాత్రలకు బోవుచుండెనని ప్రజ లెల్లరకు దెలియును. అంగుచే వారు సైనికుల సుత్సాహపరచుచు వారి కేమైనను గావలసిన యెడల ఉదారముగ దెచ్చి యిచ్చుచు. మాతృదేశ విస్తరణ కొరకు వీరభటులు తమ ప్రాణముల నొడ్డుచున్నారని ప్రజలకు వారి యందు గౌర

వాభినాసము లెక్కువ. ఎచ్చట జూదినను వీరసావేశములు, వీరుల బిరుదులను జెప్పు భట్టువారి కేయంలాపములు; వీరగీతములు నాలాపించుచు నటించు నాట్యకత్తెల ప్రదర్శనములు; వారితోజూని నారాయణయ్య నంటి బ్రాహ్మణ సృతకార గురువులు కూడ తకదుందుమ్మల దేశి సంగీత నాట్యప్రదర్శనములు జరిపించుచుండిరి. వీరభట సమూహములు గుంపు గుంపులుగ ప్రయాణసన్నాహులయి యుదేకపూరిత వాగ్విజృంభణములు నల్పుచుండిరి. అది యొక సముద్రము సొంగువలె నున్నది.

కాటయవేముడు బ్రాహ్మణుహూర్తముననే లేచి స్నానమాచరించి, శుచియై భద్రకాళికాదేవిని, వీరభద్రుని పూజకులు మంత్రోచ్ఛాటనముజేయ బూజించెను. తరువాత నాతడు సగరిలో కుమారగిరి ప్రభువు కర్వదిసములందు సహస్ర నామార్చన జేయుటకై నిర్మించిన గోపాలస్వామి దేవాలయమునందు శ్రీచక్రవర్తుల శ్రీనివాసులును, కందాళ అయ్యవారలును నైష్ఠవాగమ మంత్రపఠన మొనరించుచుండ, ఆ దేవదేవు నర్పించెను. అప్పుడు స్మార్త బ్రాహ్మణ బృందము వేద మంత్రములను శ్రవోలంకారమగునట్లుదాత్తానుదాత్తస్వరిత సంబద్ధమనోహర మార్గమున గాన మొనరించిరి. పూజ ముగించుకొని, బ్రాహ్మణులకు దక్షిణలుగ తాంబూలము లొసగి నత్కరించి, వైష్ణవ గురువులకు సాదాభివందన మాచరించి, వారి యాశీర్వాదముల నొంది తన ప్రాసాదముల కేగెను.

అప్పటికి, మువ్వధముగనున్న నేనావాహిని యంతయు

దశములు దశములుగా క్రమబద్ధముగ నిలిచి యుండెను. ఆ యా వివిధ చమూ సమూహములు నేర్పాటుగ నిలిచి యుండెను. నానమూహ మంతయు తూర్పుముఖముగ నిక్కిరిలిచి యున్నది ఇదివరకు అననోత్తారెడ్డియు ఆయన తమ్ముడనవేనూరెడ్డియు జయించిన తూర్పునాటి రాజ్యముల కీ కాక, ఇంకను కటకమువరకు రాజ్యమును విస్తరింప జేయులెనను కోరిక క్రతి వీరభటుని యందును నొక మహాత్మరాశయముగను, దృఢపరిస్పంది భావముగను పాదు గాని యుండెను.

అప్పుడికి ఉదయము ఏడుగంట కయినది. కాటయ వేముడు లోహశిరస్త్రాణ తనత్రాణముల ధరించి పాదములను గప్పి చీలమండల వరికును నెగసియున్న నిండు పాద రక్షలు దొడిగి, నడ్డికట్టియందు, జఘనమున, వామభాగముందు వజ్రాలపిడి కత్తి ధరించి రూపము చాల్చిన శౌర్యవనమో యనునట్లు ఆ సేనాకల్లోలిని దరియవచ్చెను.

ఆ మహానేనలో ముందు కాల్బలమున్నది. అది చాలాగుభాగములై యున్నది. మొదట సెలగోల బలము వలచెను. తరువాతి విలుకాండ్ర సేన నిలిచెను. తరువాత కైజీతగాండ్రుండిరి. వారి వెనుక ఎక్కట్ల బలమువారు నిలిచియుండిరి. ఆ సేనాముఖమున నున్న సెలగోల బలమునే జూయిటిలవారు ముందుండిరి. నిడివి యీటెలవారు వారికి వెనుకగా నుండిరి. సెలగోలు బలమునకును విలుకాండ్ర బలమునకును మధ్య నాలుగు బల మేర ఖాళీస్థల మేర్పడినది.

విలుకాండ్ర మూపులయందు దొనలున్నవి. ఆ యమ్ముల పొదులలో బాణములున్నవి. వారి యెడమచేతుల యందలి విండ్లు బహువర్ణ చిత్రములై యున్నవి. ఆ ధనుస్సులపై కోఫలను ఎడమచేతితో బట్టుకొని నేలకాన్ని సబూరుగ నిలిచి యుండిరి. ముందు వరుసలలో నున్న విలుకాండ్ర కుడిచేతులలో నొక్కొక బాణమున్నది. ఆ బాణముల కొనలయిన పింజల నడుమ ఆ ధనుస్సుల బీరుదగా మములు లిఖించబడి యున్నవి. వారనేక యుద్ధములం దారితేరి పేరు గడించిన వారు. వారి బిరుదులను జూచి శత్రువుల గుండెలు దద్దరిల్ల వలయును. వారి వెనుక సాధారణులైన విలుకాండ్రున్నారు. అందరును నడుమునకు బిగించుకొన్న వెడల్పుయిన యెఱ్ఱ పట్టీలయందు పిడిబాకు నమర్చుకొనిరి; వాని ప్రక్క ఒకటి యందు ఖడ్గములు కూడ ధరించిరి.

కాల్బలమునకును విలుకాండ్రకును మధ్య యెడము న్నట్లే, విలుకాండ్రకును ఆశ్వీకదళమునకును మధ్య యెడమున్నది. గుఱ్ఱపురౌతువీరులు అందమైన వస్త్రములతోడను ముత్యములతోడను సలంకరించిన గుఱ్ఱములమీద నెక్కియుండిరి. అవి యన్నియు అరేబియా దేశమునుండి దిగుమతిచేసికొనిన గుఱ్ఱములు. అవి చాల చురుకయి శరీరకాంతితో నిగనిగలాడుచుండెను. గుఱ్ఱపు జీనులు మెఱయుచున్నవి. ఆ ములు హేషించుచున్నవి. వానితో బోల్చినవృద్ధు భారతదేశము పడమటి దిక్కుననున్న సింధు, ఆరట్టదేశముల యందు జనించిన గుఱ్ఱములు కొంత తక్కువ తరగతి గుఱ్ఱములుగా కాన్పించును. ఆ యాశ్వీకదళమున చివట నవి

గూడ నున్నవి. అన్ని గుఱ్ఱములకును ముందు కళ్ళెములను బట్టుకొని రేపంతులు నిలిచిరి. గుఱ్ఱములపై సభిరోహించి రాహుత్తులు కత్తులు చేతబట్టి పౌరుషశ్రీ యుట్టిపడునట్లుండిరి. ఈ యాశ్వికదళము కొన్నివేల న్నడి.

ఆశ్విక దళమునకును దరువాతనున్న ఏనుగుల బలము నకును నడిమి భాగమున మరల నెడమున్నది. నాలుగు వందల యేనుగుల బలము చివర నిలిచియుండు యుద్ధముతీవ్ర మైనపుడు సంగ్రామ విజయ శీలము తమది యున్నట్లు నిలిచి యున్నవి. గుఱ్ఱములవలె ఏనుగులను రంగురంగుల పట్టు పశ్రుములతో నలంకరింపబడి యున్నవి. ఆతగటుపటములను దంటగ నొసర్చి కూర్చిన గంటలు నెన్నపై వేయబడినవి. వానిపై ముఖమాలు పరుపులు వేసి యున్నవి. దానికి రత్నములు తీర్చిదిద్దిన చొడోళ్ళు అలంకరి పబడినవి. వాని మీద చుప్పరము సమకూర్పబడినది. వానిమీద బంగారు పన్నె శిఖర మేర్పరుపబడినది. గంటలు మువ్వలు గట్టబడి నవి. తొండములకు పైన గంటలు గట్టియున్నవి. కుంభ స్థలములయందును చిత్రవర్ణములైన పశ్రుములు గట్టిరి. ఆ యేనుగుల దంతములకు లోహవలయము లమర్చి, వాని చివరలందు మిక్కిలి పొడవైన రెండేసి కత్తు లమరించిరి. వాని పాదము లన్నిటికిని నాలుగేసి లోహపు గొలుసులు చక్కగ కట్టిరి. అవి మెరయుచున్నవి. ఏనుగుల వీపుల క్రక్క పెద్ద పెద్ద మందసముల వంటి తొట్టెలు వ్రేలు చున్నవి. ఆ యిరువైపుల తొట్టెయందు నొక్కొక్క

దానిలో కత్తులు, బల్లెములు, నీటెలు ధరించిన పోటుబట్టలు పన్నెండుగురు చొప్పున నుండిరి. వానిమొదల దిగువకు గొలుసులు వేయబడి, ఆ గొలుసుల రెండు చివరల కొక్కెములకును తొట్టెలమర్చబడినవి. ఆ తొట్టెలయందు గజ శిక్షకు లాయుధోపేతులై కూర్చుండిరి. వారు యుద్ధము జరుగుచున్నప్పుడు గజములకు చేయవలసిన సూచనలు చేయుదురు. అవి యప్పుడు రణరంగమున విజృంభించును. ఆ భద్ర గజముల తుండముల కొసలపైకి నిలిచియుండునట్లు నిడుపైన ఉక్కు కత్తులు కట్టబడి తళితళలాడుచు నా యేనుగుల కొక భయంకరత్వ ముపాదించినవి.

యుద్ధము జరుగుచున్నప్పుడు ఎక్కటులైన బంటులు గజబలమునకు గూడ తావొనగి వెనుక నులుతురు ఏనుగులు విజృంభించి శత్రు సంతోర మొనరించుచున్నను విజయ మనుమానాన్నద మగునేని, యప్పుడీ యేకాంగ వీరుల బలము కఱకు పౌరుషముతో గుప్పించి యెగసి రణాంగణమున పరవీరు లొక్కొక్కరితో బాహుబహియుద్ధము జేయుదురు. గెలుపును వోటమియు నప్పుడు తేలవలయును! ఇది తేలుటకు పాపాణ యంత్రములు త్రిప్పబడి శత్రువుల మీద రాళ్ళవాన యెడతెగక కుఱియుటయు జరుగును. ఆ రాళ్ళు యంత్ర మన్నింటికిని చివర నున్నది. దాని దగ్గర నైదుగురు సైనికులున్నారు.

తీక్షణమైన దృక్కులతో నిశితముగ సైనిక సర్వాంగ విభాగములకు చకచక తిరుగుచున్న రథినీపతి కాటయ వేమనివెంట సైనికాధికారులందరు నేగుచుండిరి. పడినాయ

కులు, దళవాయిలు, దండనాయకులు, ఆయుధతో శ్రీఘ్రుగను
సమున బోవుచు వివరములను జెప్పచుండిరి వారు చెప్ప
చున్న వివరములను “ఊ” కొట్టి సవరణలు చెప్పచు ఆత
డచ్చటచ్చట నుంచుచు నేనాసముద్రము సంతను కడకుట
నున్న పాషాణ యంత్రముల దగ్గరనుండి వెనుదిరిగి యొక్క
మారు చూచెను. అప్పుడు కాటయ వేముడు నేనాపతుల
యొదన్ని తరగతుల వారికిని వారి వారి నియత స్థలములకు
బోవు నట్లాజ్ఞాపించెను.

అతడు అచ్చటనే నిలబడియుండి యా రాళ్ళ మగల
వెనుక, ఆయుధములతో నిండియున్న రెండెడ్ల బండ్లను చిల
కించెను. చుంచములూ, వీటలు, ఎత్తు బల్లలు, ఆననము, ,
పరపులూ, గుడారములు, మోకులు నింకను అనేక పదార్థ
జాతుములను మోయుచు వరుసలు వరుసలుగానున్న యెడ్లును
దున్నపోతులు కట్టబడిన బండ్లను జూచెను. ఆ వెనుక ఎడ్ల
బండ్ల మీద నడ దుకాణములు బెట్టుకొనిన వర్తకులను
సర్వకీరుణులను, వాద్య గాండ్రును బరిశీలించెను. గాయన
గాయనీ కుణులకు నాయకుడై యచ్చట నొక బాడిలో నిల
పడియున్న నారాయణయ్యను గూడ జూచెను, అప్పుడు
కాటయ వేముడు వెనుకకు బోయెను. అచ్చట పది జతల
యెడ్లు కట్టబడిన బండ్లు వరుసగ నున్నవి. దాని కిరువైపు
లను సైనికులు పాయుధులై కావలియుండిరి. ఆ బండ్లలో
యుద్ధఖర్చులకుగా ఎన్నియో పెట్టెలతో బంగారము, రత్న
ములు, నాణెములు నుంచబడినవి. ఆ పెట్టెలకు పెద్ద పెద్ద
తాళములు వేసిరి. అప్పునపెద్ది మంత్రయు, రాయని

బాచన్నయు తొందరగా ఆ రధినీకతి దగ్గరకువచ్చి యేవో వస్త్రములను చూపించి లెక్కలా చెప్పిరి. అవి పెట్టెలలోని ధనమునకు సంబంధించిన విపరములు. అతడు శ్రద్ధగ విని ఆ వస్త్రముల నొక యుద్యోగి కిచ్చెను.

ఆ తరువాత నాతడు సేనల ముందు భాగమునకు వచ్చెను. తమ ప్రభువైన శుమారగిరి కోరిక ప్రకారము కటకము వరకును జయింపగలచి నట్లప్పునపెద్దితో చెప్పి, తను సాగనంపువప్పుడు ప్రభువు మిక్కిలి యుత్సాహముగా సంభాషించెననిగూడ చెప్పి సేనా సముద్రము కదలునట్లాజ్ఞాపించెను. వెంటనే కాహళులు, బూరాలు, కనక తప్పెటలు, శంఖములు మున్నగు యుద్ధవాద్యములు మోగుట మొగలు పెట్టెను. అప్పన పెద్దికిని, రాయన బాచన్నకు నేదియోచెప్పి అతడు గజబలమున ముందున్న అంబారి యేనుగుపై నధిరోపించెను. జయజయధ్వానములు మిన్నుముట్ట ఆ సేన అప్పుడు తూర్పుగా గదలెను.

ఆరు

కొండవీటి సేనలను కాటయవేముడు రోజున కిరువది మైళ్ళు నడిపించి, ఆరు దినములకు పుట్టెలమీద గోదావరి నదిని దాటి రాజమహేంద్రవరమునకు జేరుకొనెను.

అచ్చట వీరశిఖామణియగు నల్లాడ మంత్రి సేనాపతి కాటయవేముడు బంపిన కబు రందుకొని, సర్వ సైన్యములను చియుండెను. అల్లాడరెడ్డి రాజపు.

కాటయవేముని గౌరవించి రాచదేవితీలోని రమ్యహర్యము లలో విడియించెను. రాజ మహేంద్రవర రాజ్యమెప్పుడును కొండవీటి రాజ్యములోని రాస్యము. అల్లాడ రెడ్డి వంశము వారు పంశిపారంపర్యముగా కొండవీటి రాజ్యమంత్రి మండలియందు మంత్రిలు, సేనాధిపతులుగ నుండుటయేగాక వారు రాజబంధువర్గమువారు గూడ నగుటచే శత్రువు లెందఱు యత్నించినను ఆ కొట దుర్భేద్యముగ నొనర్చి తూర్పునాట ప్రఖ్యాతులై యుండిరి అల్లాడరెడ్డి కుమార గిరి భూపాలుడన్నను, ప్రధానియగు కాటయవేము డన్నను మిక్కిలి యభిమానమును బంధుభావమును గలవాడు.

మొదటి రెడ్డిరాజగు ప్రోలయవేముడు రెడ్డి రాజ్యము నద్దంకియందు స్థాపించినది మొదలు కొండవీడు, కందుకూరు, నెల్లూరు సీమలనుండి యొదరో తన బంధువర్గముచారికి రాజోద్యోగము లొసగి, వారిని రాజమహేంద్రవరసీమకు కుటుంబములతో పలన పంపెను. తన తండ్రివలెనే అన వోతారెడ్డియు బంధుప్రేమ గలవా డగుటచే మఱి కొన్ని రెడ్డి కుటుంబముల నచ్చట జేర్చెను. రాజబంధువులను నెత్తిపై బెట్టుకొని రాజులు గౌరవముగా జూచినచో వారు ఎచ్చటనైన రాజ్యలోభముచే పార్థివునకు నీళ్ళుతోడు వారగుచుండగా, కొండవీటి రాజబంధువులు చాలమంది రాజ్య సుస్థితికిని, రాజ్యవ్యాప్తికిని తోడుపడిరి, అట్టి మహనీయ గుణశీలురలో అల్లాడరెడ్డి ముఖ్యుడు. ఆయన సోదరులు గూడ నట్టివారే. వారు మిక్కిలి పరాక్రమవంతు లగుటచే తోరుకొండరాజులు, ఉండిరాజు, కోనసీమ, పానారసీమలను

బరిపాలించిన హైహయలును సామంతులై యుండిరి, ఈయన రాజవంశీయు లో భక్తి రాజు రెండవకు మారుడును. ఆత్యాశాపరుడ నగు బిక్క అన్న దేవ వోడును తప్ప, ఆ ప్రాంతముందలి చిన్నచిన్న రాజు లందఱును రెడ్డి రాజ్య సామంతులే వీరి కాపురము మొగలు ఎలమించిలి పరకును నున్న రాజ్యము నేలు కొప్పల వంశజులగు దొరలు కూడ కొండవీటి రాజులకు విధేయులై మిత్రులై యుండిరి. అల్లాడ రెడ్డి వంశము వారందఱును స్వామి భక్తి పరాయణు లగుటచే కాటయవేమున కీ దువ్వూరురెడ్డి వంశమువా రనిన చాల యభిమానము. అతని యభిమానమున కింకొక కారణము, వారందఱును యుద్ధవిద్యలయందు సామ్రాజ్యులై విద్యా పక్షపాతులై, శైవాచారి సంపన్నులై తెలివితలవారగుట, అందున, అల్లాడరెడ్డి నలుగురు శూత్రులును తమ పన్నిండవ యేటనుండియే ఖడ్గవిద్య, మున్నగు రణవిద్యలు గఱచుటయేకాక రాజనీతి శాస్త్రమును జక్కగ జరుపుకొనిన వారు; వ్యాయామాది నియమములచే సుశిక్షిత శరీరులు. వారి పయసునకు మించిన శరీర సౌష్ఠ్యముచేత గున్నయేను గులవలె నుండిరి. అల్లాడరెడ్డి పెద్ద కుమారుడగు అల్లయ వేముడు పదిహేను సంవత్సరములు గలవాడు; వీరభద్రా రెడ్డి పదునాల్గు సంవత్సరముల పయసువాడు. దొడ్డారెడ్డికి పదమూడేండ్లు. అన్నారెడ్డికి పన్నెండు సంవత్సరముల ప్రాయము. ఈ నలువురన్నదమ్ములును బెరిగి పెద్దవారై న యెడల అల్లాడరెడ్డి చతుస్సాగరపర్యంతము రాజ్యముచేయ గలవాడని రాజమహేంద్రవర సీమలో, ఆ మంత్రి పుంగ

వుని సంతానమును గూర్చి చెప్పకొనుచుండెడివారు. అది కాటయవేముడుకూడ వినియుండెను.

రాజమహేంద్రవరమున కాటయవేము చొకవారము రోజులుండెను. ఒకనాడు, అతడు తన భార్య దొడ్డాంబిక చెప్పిన ప్రకారము సగరిలోని వేణుగోపాలదేవుని దర్శించ నేగెను. ఆ స్వామి ద్వియసుందర విగ్రహమును గనులార గొంచి, పరశుడై కాటయవేము చమూకతి. తనివితీర నతులు, సతులు గలిపి తన కా స్వామి కళింగము నరకును దానపోవు దండయాత్రలయందు విజయము జేకూ ర్పచలెననియు, తాను జిత్వ శీల్యై తిరిగిపచ్చి యా ముర దైత్య దమనుకకు భోగము జరిపింతుననియు మొక్కు కొనెను. ఆ స్వామి యతని ముగి నాలించెనో యన, పూజ చేసినప్పటి పారిజాత నుచు మొక్కుటి శిరఃప్రదేశమునుండి ముందునకు జారిపడెను.

తరువాత కాటయవేముడు తన విడిసిన మేడలకు తిరిగి వచ్చెను. అల్లాడరెడ్డి తన కుమారులను నల్వరను నాతనికి పొడ జూపించెను. అతడు వారిని నలువురను దగ్గర కూర్చుండబెట్టుకొని వారి రణవిద్యల సంగతు లడిగి తెలిసి కొనెను. ఆ బాలుకును వారివారి యుద్ధ విద్వాప్రావీణ్య మునుగూర్చి స్వోత్కర్ష తేకుండ జెప్పిరి. వారితో పెద్దవా డైన అల్ల యవేముని, వీరభద్రదారెడ్డినిగూడ రాజనీతిశాస్త్ర ములో పరీక్షింపనెంచి యా సచివాగ్రణి యనేకములైన ప్రశ్నలడిగెను. వేముడును వీరభద్రుడును చురుకుగా సమోధానము లొసగిరి. అతడు వారి నిశితబుద్ధికి సంతో

పించి లోలోన తన కుమారుల విద్యావైభవమునకు ఆనందించుచున్న అల్లాడ రెడ్డితో, “మీ కుమారులు రత్నమాణి క్యములవంటివారు; మీరదృష్టవంతులు నా వంటివాడురత్నమాణి క్యములను వెనకుకోవలసివచ్చాడు” అని గర్భితముగా మాటలాడెను ఆ పలుకులకు అల్లాడరెడ్డి మనమున అనేక భావములు దూసుకొని పోయినవి. ఆ ప్రధాని క్షత్రియమాటల యుద్ధలిభావ మిదమిత్థమని యా మంత్రిపుంగవునకు దెలియబడలేదు. కొంతనేపు గడిచినది. ఆ బాల్కరలో అల్లయ వేముడునా, వీరభద్రయ్యయు తాముకూడ తూర్పునాటి యుద్ధములకు వత్తుమనియు, దాని కారత డంగీకరింపవలసినదనియు కోరిరి. దానికి కాటయవేముడు “మీ తండ్రిగారంగీకరింపవలయునుగదా! ముందాయన నడుగు”డని బదులు చెప్పెను. అల్లాడరెడ్డి తన స్వత్రులతో “ప్రధానమంత్రి యంగీకరించినచో మీ రాక నా కభ్యంతరము లే” డనెను. వారు మరల కాటయవేము నడిగిరి.

కాటయవే: కొందరు ‘బుద్ధిమంతు’లీ శేరుగునే లో పుట్టి బాలురు తల్లిదండ్రులమాట విననక్కరలేదను వరకును మీరు మీ తండ్రియాజ్ఞ నే ముందు పొందవలయును.

ఆ కుమారుల కారడు చెప్పినది బోధపడక శిల్పబొమ్మలవలె నిబడికేకాని, లోగడ తండ్రి చెప్పినదానిని బట్టివారికా ప్రధాని యనిన మిక్కిలి గౌరవముండుటచే ఏమియు నడుకక మరల తండ్రివేపు జూచిరి. అల్లారెడ్డి కాటయవేమునివైపు గాంచి నవ్వెను.

అల్లాడరె: ప్రధాని చెప్పినది ఆగామికాలములో

జరుగనచ్చును. వర్తమాన కాలమున నెట్లు కాదుగదా! ఐనను నేను కొండవీటి రాజ్యమందొక మంత్రిని. ఆయన ప్రధానమంత్రి. అందుచేత ముందాయనయే అంగీకరింపవలయును. ప్రధాని యాజ్ఞ రాజాజ్ఞతో నమమైతి.

కాటయవే: నేను మీతో బంధువుగా మాటలాడుచున్నానుగాని, ప్రధానిగా మాటలాడుటలేదే! (అని నవ్వెను)

అల్లా. రె: (నవ్వి అల్లయవేముని, వీరభద్రుని చూచి) అట్లయిన మీరు యుద్ధములకు రావచ్చును.

కాటయవే: మీ తండ్రిగా రంగీకరించిరిగాన, మీ నలుపురిలో పెద్దవా రిద్దరును రావచ్చును.

ఆ బాలకు లా మాటలకు తృప్తిపడినట్లు కనబడిరి. చిన్న బాలకు లిద్దరును “మరి మేమో” యనిరి. కాటయవేముడు “కొన్ని ఏడ్లుగడచిన నెనుక మీరును రావచ్చు” ననెను. వా రందుకు సమ్మతిపూర్వకముగా దలచిరి.

తరువాత బాలకులను బంపివేసి రాజమహేంద్రవర సీమయందలి రాజకీయ విషయముల గూర్చి మాటలాడుకొనిరి. అల్లాడరెడ్డి ఉండిరాజులు, హైహయమును గూర్చి కాటయవేమునకు విస్తరించిచెప్పి ఉండిరాజు సోదరికుమార్తెయైన ఇరుగాంబికను అన్న దేవచోడున కిచ్చి వివాహముచేసి యుండుటచే గోదావరి కిరువైపుల నున్న యా చిన్న రాజ్యముల వారు, అన్న దేవచోడుడు లోగడ నిరవధ్యప్రేరించుడి గోదావరి కెగువనున్న మన్యమానకు దరిమివేయబడుటచే అసంతృప్తులయి నమయము వచ్చినచో రాజమహేంద్రవర

రాజ్యమును చిన్నాభిన్నముచేయ సంకల్పించినట్లు కనబడుచున్నదని చెప్పెను. ఐనను తాను బలవంతుడై యున్న కారణముచేత గాదెలాని పందికొక్కులవలె నుండిరియు జేప్పెను. మన అనుగ్రహమువలన బ్రతుకుచు మనస్యములయందు మనకెగు తలపెట్టుచుండి రనెను.

అది యంతయు విని కాటయవేముడు “మనమును నిది తెలియనట్లేయుండి, వారు తలెత్తినప్పుడు శిరోఘాతములను నడుపుదు” మని బదులు చెప్పెను. తాను కొండపీటి నుండి వచ్చునప్పుడు సరవద్య ప్రోలువరికును సేనతోవచ్చి యచ్చునుండి గోదావరి పుచ్చిమనీమకేగి, ఊరారామమును తిరిగివచ్చుచు గునుపూడియందు వేంచేసియున్న సోమారామ ముండిలి సోమేశ్వర దేవునిగూడ దర్శించి అత్రి గ్రామము మీద గాత్రయణముచేసి నేనెఱ గోపూరుదగ్గర గోదావరిని పుట్టెలయందు చాటువేళకు కలిసికొనిన త్లత నితో చెప్పెను.

రాజమహేంద్రవర సైన్యములను, కొండపీటి వాహినియు గలిసి, రెండు మహాసముద్రములు గలసినట్లు విన్రారమై, గ భీమై, యల్లోలకల్లోలమై భాసిల్లినది అల్లాడ రెడ్డికూడ కాటయవేముని వలె ఆయన కాల్యలమునకును, ఆశ్వికదిశమునకును వెనుకనున్న సమద గజ సమూహము నకును సంభారీవేసి యలంకరించిన ప్రోన్నత మదేభము నెక్కిెను. ఆయనతోకూడ ఆయన పెద్దకుమారు డగు అల్లయవేముడును, వీరభద్రదారెడ్డియు నుండిరి. ఆ బాలకులత్యుత్సాహముతో సంగర కథాలాపములు జేయుచుండిరి.

ఆ వాహినలు ముందు మొల్లేటి దుర్గమును బట్టుకొనుటకు బయలుదేరినవి.

మొల్లేటి దుర్గము రాజమహేంద్రవరమున కావల యెల్లవరము సీమలో నున్నది. తద్దుర్గాధిపతి బహుకాలము నుండి రాజమహేంద్రవరము పాలకులకు కప్పము గట్టకుండ చీకాకు బెట్టుచుండెను.

కొండవీటి, రాజమహేంద్రవర నేనలు రెండును రెండు పాయలుగా తూర్పు పడమరలనూకి ఆ దుర్గమును ముట్ట డించినవి. ఆ దుర్గాధిపుడు తల చిగుసుకులవాడు. అంకుచేత నేనలు మోహరించుటకు ముందే కాటయవేముడు వానిని నజీవముగా బట్టి తెమ్మని సైనికులకును, పండనాయకులకును బ్రకటించెను. అది చిన్నకొట విసము గట్టి నిర్మాణము ఆ దుర్గాధిపతి తన నేనలను కోట గోడలపై నిలిపి యుద్ధము చేయుచుండెను. కోట గోడలమీదనుండి మొల్లేటినేనలు ఈటలు, బల్లెములు, కత్తులు మున్నగు నాయుధములను దుర్గమును ముట్టడించుచు క్రిందనున్న నేనలపై విసరుచుండిరి. పైనుండి వచ్చుచున్న ఆయుధ పరంకరలు తగిలి, క్రింది పైసికులు జచ్చుచుండిరి. అప్పుడు కాటయవేముడును సల్లాడ రెడ్డియు నాలోచించి కొంతనేనను కోట దక్షిణ ద్వారము వైపు ముట్టడించున స్లేర్పాటుచేసిరి. విలుకాండ బహుమలో కొంతభాగము నెదుటబెట్టి, కాలిబలము నుపసంహరించిరి. ఆ యసాధారణ ధానుష్కుల శరసమూహముల ముందు కోట బురుజులమీదను, గోడలమీదను నిలచి యుద్ధము చేయుచున్న మొల్లేటి సైనికులు, నింబత్తెలమునకు శిరోదములనుండి చాలు

పేలవలె, తండ తండములుగా రాలుచుండిరి. మొల్లేటి తేనికీ మూడువైపుల తాకిడి కోర్వగల నేన లేకపోవుటచేత తబ్బి బృగుచుండెను దక్షిణమునకు పంపబడిన ఏకాంగవిగళము నిచ్చెనలుగట్టి నున్నపుగ కోటగోడల కెగ్రానాకెను ఇంతలో రెండు ఏనుగులు మూలమును తొండ మలయందు పడివేసి కొని కోట సింహద్వారము తలుపుల నూడగొట్టెను. అల్లాడ రెడ్డి యాజ్ఞప్రకారము రెండుదళములుమాత్రము కోటలో బ్రవేశించెను. కోటపైనను, లోపలనుగూడ తీవ్రయుద్ధము జరుగుచుండెను. అసలే నిరాశతో యుద్ధము చేయుచున్న మొల్లేటి సైనికులు తమ దుర్గాధిపతి కోట లోపల యుద్ధ ములో తల తేగి నేల కొరిగె నను వార్త వినిరి దానితో భీతిల్లి, హతశేష సైన్యము లొంగిపోయినది. కొందరు పారి పోయిరి. దానితో యుద్ధ ముగినది. వార్తాహరులు వచ్చి యుద్ధ విశేషములు కాటయవేయ న కెరిగించిరి చిన్న రాజ్య మయ్య సైనికబలము మిక్కిలి తక్కువైనను ఆ గోదావరి వీరభటుల సాహసోపేతమైన రణకౌశలమున కాత డాశ్చర్య చకితు డయ్యెను.

అల్లాడరెడ్డి ఆ కోటను స్వాధీనము చేసికొనెను. తరువాత కాటయవేయిడు కోటలో బ్రవేశించెను. అచ్చట సైనిక సభ నేర్పరచి అల్లయవేయిడు, కాటయవేయిన కొన గిన సలహాప్రకార మతడు ఉప్పల హనుమయ్య అను దండ నాథుని బిలిపించెను. ఆ యుద్ధమందు హనుమయ్య ఏకాంగ వీరదళముతో శత్రువుల కోట గర్భమునందు బ్రవేశించి దుర్గాధిపతిని కనియనంగివవాడు. అతనిని సత్క

రించి, కాటయవేడు ఆతని కా చిన్న రాజ్య ముచ్చితమగు సామంతునిగా నేలుమని యాజ్ఞాపించెను. అది యాతని కానందమును జేమార్చుటయే కాక, ప్రధాని సత్కారము గలిగి మకు మెచ్చి, నందఱు భుజును వీరభటులును హర్షధ్వనము లొనర్చిరి. ఉప్పల హనుమయ్య సతశిరస్సుడై ఆ ప్రధాని తన కొనర్చిన సత్కారమును మహాప్రసాదముని స్వీకరించెను.

తరువాత నేనలతో గదలి కాటయవేముడు, నల్లాడ రెడ్డియు మరునాడు కిమ్మిరు రాజ్యమున ప్రవేశించిరి.

“ఇది యేబది యైదూళ్ళు గల చిన్న రాజ్యము. కిమ్మిరు దుర్గము పవిత్ర శివక్షేత్రమైన దాక్షారామమునకు పదునాల్గు క్రోసుల దూరమగుచున్నది. ఈ యూరును రాజధానిగా పూర్వము కిమ్మిరుడను కిరాతరాజు పాలించెను. ఆతడు తన పేర కిమ్మూరు పురమును గట్టించెను. అసలీ రాజ్యమంతయు మెట్టప్రదేశము. అన్నియు కొండలు, అడవులే గాని పంటపొలాలు తక్కువ. ఇచ్చటి ప్రజలెల్లరు నడవులలోని కేసె, సారపప్పు, కలప మున్నగు ననేక ద్రవ్యములను విక్రయించి జీవింతురు. అటవీ సంపద పెంపున వీరు సిరిసంపదలకు లోటులేని ప్రజలు. కిమ్మూరు పురమే కొండల ప్రక్క కట్టబడినది గదా! ఈ నగరమును ఆ కిమ్మిరుని వంశమువాడగు నల్లకొండ రాజు పరిపాలించుచున్నాడు. వీడు దుర్మార్గుడు. ప్రజల ననేక విధముల హింసించుచు, వారి యొద్ద ఖన్నుల గూపముననే కాక, కట్నములుగా, కానుకలుగా పండుగల వేళలయందు బలాత్కారముగగూడ

ధనము నొడిచికొనెను, వీడు మౌనవ్రుకు. లక్కరివాడు” యని అల్లాడ కెడ్డి కాటయవేమునకు జెప్పెను. అదివిని కాటయవేముకు “ఈ దుర్మార్గుడును యేలికను నుండి, ప్రజలకు నిరంతరమైన యీ వీడ వదిలి పంపియును. అనత్తురు మును, విద్యా దారిద్ర్యముబట్టినవాడు, సంస్కారగహితుడు నగువాడు ఈ పాలకుడునునచో ప్రజల దుఃఖమునకు పారముడ” దనెను.

కిమ్మారు పర్వత దుర్గము వనదుర్గము గూడనయున్నది. ఈచిన్న రాజ్యమునకు ఏబదియైదు శున్నవి. తమైను (పెద్దాపురము), కట్టమూరు, కాట్రాపులపల్లి, గుడినాడ, ఉలిమేశ్వరము, కాండ్రకోట, జగ్గంపేట, మట్టిపాక మున్నగు గ్రామము లన్నియు కిమ్మారు సీమలో నున్నవి.

కాటయవేముని సేనను దండెత్తినప్పుడు చున్నవని విని యా నల్లకొండ రాజు కోట గోడపై నుండి చూచెను. రాజు మహేంద్రవర సేనలును, కొండవీటి సేనలును గోదావరికి వరద వచ్చినట్లు భయకరముగా మీదకు వచ్చుచున్నవి. వాడు దిగ్భ్రమ చెంది, చేయునదిలేక తన కిగత సైన్యముతో కోటముందే వారిని ఢీ కొనెను. వాని తెలివితక్కువ తనమునకు కాటయవేముడు సవ్యకొనెను. ఐదువందలమంది గోదావరి పదాతిదళమును, మఱి యైదువందలమంది కొండవీటి విలుకాండను, కాటయవేముడు శత్రువు మీదకు బంపెను. మిగిలిన మహా సైన్యము సంతను ముచ్చటగ యుద్ధము చూచుచుండవలసినదని చెప్పెను. నల్లకొండ రాజు బండె యుద్ధము చేయగల వాడేకాని, కాకలుదీరిన యోధ

వరుడు గాదు. అతనికి మూడువేల కాల్బలముదప్పు ఆశ్విక సేనగాని, గజబలముగాని లేదు. అందొక వేయిమంది మంచి విలువిద్యయందు నేర్పరు లుండరి. మిగిలిన రెండువేలును కత్తి యుద్ధమును, కఱ్ఱసాములును చేయగలవారు. ఇందొక వేయిమంది కండబలమును బెంచినవారు. పుస్త్రీలు పెంచినవారు; వారు కుస్త్రీలకు మిక్కిలి బనికీవత్తురు ఈ సంగతి నొక్క నిమిషములో కాటయవేముడు దెచ్చుకొనియే బంటరులనబడు ఏకాంగ బలమునే ముందు బంపెను. రణము జరుగునప్పుడు ఏకాంగ వీరులకు గడపటగాని కనియుండదు. యుద్ధ మటో యటో తోచులసి నప్పుడుగాని బంటరులను యుద్ధమునకు బంపరు. కాటయవేముడు కిమ్మిరుసేన మల్లరేగాని, యుద్ధవీరుల గారెసినిర్ణయించుకొని ఇట్లొనర్చెను.

రెండు సేనలను ధీ కొన్నవి. పదాతులును, పదాతులును మార్కొనిరి. ఇరువాగుల నున్న విలుకాండ్రును శర పరంపరలు గురియించుండిరి. కిమ్మిరు కాల్బలము, కత్తి యుద్ధమందు రాజమహేంద్రవర సైనికులు నిపుణులని గమనించెను. ఎక్కువమంది కిమ్మిరు సేనలోని భటులు మడియు చుండుటచే వారి సేనాపతి మల్లయుద్ధమున కాజ్ఞాపించెను. బంటరులు శరీరబల సంపన్నులగుటచే, వారి పదాభ్యు ఆజ్ఞా పించినట్లుగా, వారు కూడ కత్తులను విడిచి మల్లయుద్ధము జేయుచుండిరి. ఇది యంతయు లీగదోచి బాలు డయిన అల్లయ వేముడు తండ్రి యాజ్ఞ గైకొని ఒక ప్రక్క కత్తి యుద్ధ మొనర్చుచున్న నల్ల కొండ రాజును దాకెను. కిమ్మిరు కిరాతుడు, ఆ బాలుని జూచి నవ్వి, “నీ వేమి

యుద్ధము చేయుదువు. నేను గొట్టిన నొకదెబ్బతో జత్తువు. కాలుబాటుడవు. పా”మృనెను. “నేను బాటుడనో, నీ పాలికి కాలుడనో నీవే తేల్చుకొందువు. మాటలు గట్టిపెట్టి పోరాడు” మనెను. వారిద్దరును, చక్ర సుందరముగ కత్తులను దివ్యచూ నొకరి నొకరు బొడచు యత్నమున తీవ్రముగ పోరునల్పు చుండిరి. ఆ కుమారకుని నల్లకొండరాజు, చేతిమీద నొక పోటు పొడిచెను. అది కుడిచేయి. నెత్తురు కారుచున్నను నరకునేయక అతని పొరువ మినుమడించి, కోపించి, వాని మీదకు కుప్పించి యెగసి, గుండెలో కరాసి నిండుగ చయ్యన చొప్పించి, కత్తి వెలికి లాగెను. వాడు నేలకు బడెను. అల్లయ వేమున కింకను గిసితీరక మరల కత్తినెత్తి శిరచ్ఛేదము చేయబోగా, దూరమునుండి చూచుచున్న అతని తండ్రి అల్లయరెడ్డి “వలదు, వలదు” అని యటచెను. దానితో సతి డాగెను. వెను వెంటనే యుద్ధ మాగెను. చావగా మిగిలిన కిమ్మిగు సైనికులు నలుదిక్కులకును బరువెత్తిరి. వారి వెంట నికను యుద్ధముజేయుచున్న విలు కాండ్లను బలాయనము చిత్తగించిరి

కోట వారి వశమైనది. కాటయవేముడును అల్లాడ రెడ్డియు కోటలో ప్రవేశించిరి. కోటలోని మేడలో వారు తిరుగుచుండగ, నెనిమిది భోషాణములు (భూషణ పేటికలు) కనబడినవి. అవి తెరిపించి చూడగా వానియం దా కిరా తుడు ప్రజలనుండి గుంజుకొనిన కాసులు, బంగారపు కడ్డీలు, వెండి ముద్దలు, బంగారు నగలు మున్నగునవి దాచియుంచి నాడు. ఆ దురాత్ముడైన రాజు మరణించిన వార్త నెఱిగి,

ఆ యూరనున్న స్త్రీలు, పురుషులు బాలబాలికలూ, వృద్ధులు పండలు గుంపులు గుంపులుగ వచ్చి, కాటయ వేమునకు సమస్కారమాలు జేసి యీ పండగుడైన రాజును గాగతములను కూర్చి మనచేరేకొని, ఆయనకు స్తుతించిరి. అప్పుడు కాటయవేముడు, “నన్నుగాను మీరు పొగడ నలసినది. ఆ నుర్రార్థుని చంపిన బాలుడివనో. పనికి మీరు ఋణపడియున్నా” రనెను. అల్లయ వేముడు కాటయ వేముడు కూర్చుండిన ఆసనముపై న్నిలచి కన్పించెను. వారందఱును ఆ సుమారుని తోనియూడిరి. అతడు మొల్లెటి గొర్గమును బట్టికొనినప్పుడు భించిన భవములు దన కై ప నము జేసికొనెనుగాని; కిమ్మారు పుర్గనిందు భూవణపు పెట్టెలలోని బంగారము సంతలు రాశిపోయించి, తాను స్వయముగ ఆ ప్రజా సందోహములో నలుమూలమును దడవలు తడవలుగా నెగజమ్మెను. ప్రజలందరు నతని సువర్ణ దానమునకును, రజతిదానమునకును మహాపండము నందుచు “మహారా” జని చెప్పుకొనుచు బోయిరి.

అప్పుడు కాటయవేము డా యుద్ధమున విలు కాండ్రలో నతశయించి, పండమంది శత్రువుల నొక్క చేతి మీదుగ హతిమార్చిన గడ్డి పెదవిరప్పను బిలిపించెను. అతనితో నతని కుమారు డగు పెద మిరప్పయు వచ్చెను. పెద మిరప్ప కుమారువేమునకు పాదాభివంధన మాచరించి నిలచెను. అతని ప్రక్కన చిఱునవ్వులు వెలియి ముచు నిల

చిన యువకు డెవరని యడిగెను. ఆతడు పెద వీరప్ప కొడుకైన వెంకటప్పయని దండరాధులు చెప్పిరి. అతని చిఱునవ్వు నందును, నిలబడిన వైఖరి యందును గాటయవేము డొక రాచడివిని గాంచెను. రెడ్డి పెదవీరప్పతో, “ఈ నీమను నీవును, నీ తరువాత నీ కుమారుడును, ఏలుకొనుచు మాకు సామంతులయి కప్పములు చెల్లించుచుండు” డని అట్లు శాసన పత్రక నిప్పించి, యాతని సత్కరించెను. అప్పుడు సల్లకొండ రాజు శవము నా సమీపమున ప్రవహించుచున్న ఈలేరు నదిలో విసరివేయునట్లు జ్ఞాపించెను.

ఆనాటి కచట గడిపి కాటయవేముడు సల్లాడరెడ్డి క్రడల సత్కారము లంది మరునాటి యుదయముననే పెసలను తరిలించుకొని, బెండపూడి ముఖముగా ప్రయాణించెను. దారిలో వీతికాపురము దొక కొండ మాగి, కొక్కల వారి సత్కారము స్వీకరించి పయనించెను.

బెండపూడి దుర్గ మభేద్యముని అంతకు పూర్వము నుండియు బ్రసిద్ధిజెందియుండెను. తుని, బెండపూడి మున్నగు ప్రదేశముల యందలి వీరభటులు యుద్ధవిద్యలయం దారితేరిన యోధులని కీర్తి గడించినవారు. ఆ దుర్గమును స్వాధీన మొనర్చుకొనుటకు అనంతరెడ్డియు, అనవేమారెడ్డియు చాల ప్రయాసపడినట్లు కాటయవేమునకును, అల్లాడరెడ్డికిని గూడ బాగుగ తెలియును. అందుచేత వారిద్దరిలో నెవరో యొకరు స్వయముగ సేనాముఖముననుండి బెండపూడి, కొట ముట్టడి సాగింపవలసియున్నదని కాటయవేము అల్లాడరెడ్డితో ననెను.

అల్లా. రె: మన కా దుర్గము స్వాధీనపడుట అంత కష్టమయిన పని కాదనుకొందును. మీరుగాని, నేనుగాని స్వయముగా నేనలను నడిపించ నవసరము లేదు. మాకు సచివులును, విశిష్ట విద్యానిధియు, శూరగ్రాణియునైన అరియేటిలింగనామాత్యులును, వారి తమ్ముడైన అన్నయయు జాలుదురు. ఆ సోదరు లిద్దరును కాటమరేని కోట బట్టుకొనుటలో మీ కొండవీటి నేనలకు సహాయపడినవారు గదా! బహుశః అది మీరు గమనించియే యుందురు.

కాట. వే: ఔను, కొండవీటి నేనలు గౌతమీనది దాటగనే కొన్ని గంటలలో కాటమరేని కోట జయించిరి. మాకు తెలియకయే, రాజనుపేంద్రపరమునండి మీ గీ విషయమును తెలిసికొని అరియేటి లింగనగారిని బంపిసల్లు వింటిని.

అల్లా. రె: ఔను, వారిని నేను బంపితిని గనుకనే ఒక్క గంటలో ఆ కోట మనకు వశమైనది. మీరు ఇదావరి యొడ్డుననే విడిసి కొంతసేనను బంపితిరి. మీకది తెలియదనుకొంటిని.

కాట. వే: అరియేటిలింగనమంత్రి మకరవ్యూహమును బన్ని, మీరు జెప్పిన ట్లొక్క-గంటలో కాటమరేని కోటను సశేమొనర్చుకొనిరని మా నేనాపతులు చెప్పిరి. అట్లయిన మీ యభీష్టము ప్రకారము లింగనగారిని యుద్ధమునడిపించు నట్లు చెప్పవలెను.

అల్లా. రె: ఇప్పుడే ఆయనకు గజురు చేసెదను. ఆయన మన నేనల వెనుక వచ్చుచున్నారు.

అల్లాడ రెడ్డి అరియేటి లింగనామాశ్చ్యసని గబురు పెట్టెను. రాజనుపొగ్రవనరి సైన్యము కొంత, కొండవీటి బలము కొంత గలిపి, రెండు సాయలుగా వాహించి తవలించి, లింగనామాశ్చ్య సేవని, బెడపూడి దుర్గమును ముట్టడించెను. ఆయన తమ్ముడగు అన్నయ, సోదరునకు తోడుగా నుండి సేనల కాజ్ఞ లొనగుచుండెను బెడపూడి కోట కాకతీయ చక్రవర్తుల రోజులలో నిర్మింపబడినది. ఆ కోటకు చుట్టును సగడ్తయున్నది ఆ పరిఖయగు పుష్కలముగ జలమున్నది. అది కాల లోతగున అగడ్త. కోటకు జేరుకొన వలెననిన, ముందు సేనల కండకమును చాటవలసి యున్నది. బెడపూడి సేనలు బురుజుల దగ్గరను, కోటమీదను, కోటకు వెలుపల నెగుటను మోహరింపబడియుండెను. అరియేటి లింగన ముగ్ధి గొప్ప మేధావి. గోదావరికి తూర్పునను పడమటనున్న అనేక జలమార్గములనుగూడ తన యువాయ శాలిత్వమును వెలియించి పట్టుకొనినవాడు ఆయన యను భవము మూడు తరగతుల దుర్గములను బట్టుకొనుటలో పరిపాక మునునది. అందుచేతనే అల్లాడరెడ్డి ఆ యుద్ధమునకై ప్రత్యేకించిన కాలబలమునకును, ఆశ్విక దశమునకును ఆయన సధ్యక్షునిగా బంపిరాడు.

ప్రత్యేకింపబడిన వీరవాహిని యా పరిఖను సమీపించుచుండగనే బెడపూడి సేనలు పుంఖాను పుంఖములుగా వాడి యలుగులను విడుచుచుండరి. వెంటనే ప్రత్యేక సేనలోని విలుకాండ్రు శరపరంపరలను వదిలిరి. కోట గోడలను గాచుచున్న బెడపూడి వీరులు చందలకొలది యీటలను బల్లె

ములను బలముకొలిది విసమచుడిసి. అవి యగడ్డను దాటి విసురుగ పచ్చి రాణ్యహేంద్రవర కీరభటులను హతమార్చుచున్నవి. లింగసమగ్రతి యొక్క విలుకాండ్రు విడుచు బాణముల ధాకకు బెడపూడి విలుకాణు నిలుపలేకుండిరి. బెండపూడి రాజు సేనలో ధానమ్మ లెక్కువమంది జచ్చుచుండుటయు, తన సేనలో పరంపరగావచ్చు యీశ్వరతగిలి చాలమంది సైనికులు మరణించుచుండుటయు, గమనించిన లింగసమగ్రతి తనకు సైనిక శస్త్ర మెట్లును నప్పదని నిర్ణయించుకొని గడ యీతగాండ్రు మాన రాణ్యహేంద్ర సేనలోని యేకాంగ వీరులను రెండువేలమంది నొక్కమూరిగ కందకమానం దీదుకొనిపోయి, కోట వెలుపలనున్న వీరభటు తండములపై బడపలసిన దని యాజ్ఞాపించెను. సేనకు వెనుక నున్న యాయెంటరుల బాంబు వరదపచ్చిన గోదావరిలో గొట్టుకొని పోవు కలక నొడ్డునకు తిగుచు పలవాటు గల గొప్ప యీతగాండ్రగుటచే, నొక్క మా రా యగడ్డ జలములయందురికి యీదుచు బోవుచు డిరి. వారి యుద్యమమును దెలిసికొనిన బెండపూడి సేనలు వారి శరపరంపరలను, ఖడ్గపరంపరలను, లక్ష్యముజేసి విడుచుచుండిరి. వారి దృష్టి మరల్చుటకై లింగసమగ్రతి యా వెంటనే విలుకాండ్రు బలమును బెంచి కోటను గాపాడు సేనలు, ఈదుచున్నవారిని జూచుటకుగూడ వ్యవధిసీయక, బాణపరంపరల విడుచునట్లు శాసించెను. శరపరంపర ముక్కురించుటచే నీదుకొనివచ్చుచున్నవారిని జూచుటకై న వీలులేక శత్రుశరములకు సమాధానము జెప్పటలో

బెండపూడి నేన నిమగ్నమయ్యెను. ఆకురాలు కాలమున చెట్లనుండి పండుటాకు లసంఖ్యాకముగా రాలునట్లు, బెండ పూడి పైనికులు నేల వ్రాలుచు డిరి.

ఇంతలో ఏకాంగ వీరయోధులు కర్ణక్షయభావమున కపరాపతారములయి యా తడిగుడ్డలతోడ సడ్డిపట్టికలనుండి కత్తులను దూసి యొడ్డు చేరగనే ఒక్కొక్కడిగ, నా దుర్గ రక్షణ వ్యగ్రమైన నేనను ధీ కొనిరి. ఆ వెనువెంటనే ఆశ్విక దళమును కందకములోని కురికించి యుపవీరుడయిన అన్నయ, వారిని గుట్టములతో నీడించి, పదిసిముసములలో నగడ్డ దాటించెను. అట్లా గుట్టపుదళము దాటునప్పుడు కోటమీది యుద్ధభటులు వారిపై యీటెలు విసరిరి. ఆ దెబ్బలకు దాటుచున్న గుట్టములు గొన్నియు, భటులు గొందఱును మిడిసిరి. ఐనను, సరియేటియన్నయ భయంకరముగ నట చుచు, నేనను వీరాలాపములతో నుత్సాహపరచుచు, కంద కము దాటించెను. అట్లు దాటించినది తడవుగ వారు శత్రు నేన నెదుర్కొనిరి. దానితో బెండపూడి విలుకాండ్ర పీఠ మడగినది. మిక్కిలి సమీపస్థులైన శత్రువులపై శాణములు విడుచు వీలులేక విల్లములను బారవైచి, సిద్ధముగ నున్న కత్తులనుబట్టి, ఖడ్గయుద్ధ మారంభించిరి. ఆశ్వికులు గుట్ట ముల నడ్డదిడ్డముగ స్వైరవిహారము జేయించి, యా ఖడ్గ యుద్ధ మొనర్చు వారి తలలు సొరకాయలవలె తఱుగు చుండిరి కోటమీదనున్న నేనను, కందకమును దాటని విలు

క బలము, క్రిందనుండియైనను లాఘవమును బ్రకటిం పినాత మొనర్చుచుండిరి. ఇంతలో రెండు వర్షత

ముల వంటి యేనుగులు కందకము చాటించబడినవి. ఆ సుంకుల సమర మధ్యమున, సైనికులను దమ కాళ్ళతోడను, తొండములతోడను, మట్టివేయుచు, నా మత్తగజములు వేగముగ తరలింపబడి, వైకుంఠద్వారమువలెనున్న కోట బోరు తలుపులను కుంభస్థలములతో బొడిచి, పొడిచి యా తలుపులకు లోపలి వయ్యున నున్న గడియలను విఱుగగొట్టినవి; తలుపులను బీటలు జేసినవి. అది గమనించిన రాణ్యహేంద్రవర సైన్యము తలుపులను నెట్టికొని కోటలో ప్రవేశించెను. కొండవీటి నేన వారిని వెంబడించినది. వారు కోటలో నున్న నేనతో, లోపలివైపున్న మెట్లెక్కి, గోడలమీదనున్న వీరభట సమూములతో నొక్కుమ్మడి దాకి యుద్ధమొనర్చుచుండిరి. ఎక్కడి కక్కడ ఘోరసంగ్రామము జరుగుచున్నది. స్వర్గకింకరులకు బెండపూడి వీరభటుల ప్రాణములను గొనిపోవు ఖనిలో నూపిరి యాడకుండెను. అప్పుడరియేటి లింగనమంత్రి కోటలోనుండి తన సైనికులను త్యాహపరచుచున్న బెండపూడి రాజును చాకెను. ఆ రాజు కుమారు లిద్దరు నది జూచి లింగనమిది కురికిరి. అన్నయ దూరమునుండి తన యన్న ప్రమాదస్థితియందున్నాడని గమనించి, పరుగున వచ్చి తన ఖడ్గముతో నామువ్వరను ఢీకొనెను. వారు ముగ్గురు; వీరిద్దరు; అటు తండ్రీ; కుమారులు, ఇటు సిద్ధరు సోదరులు, ఖడ్గవిద్యాకౌశలమైదుమూర్తులయి తాండవించున్నట్లున్నది. ఇంతలో సరియేటి లింగనమంత్రిని బెండపూడి రాజు, తలమీద గొట్టెను. నెత్తు రోడిక గట్టి యాయన క్రింద పడి పోయెను. యువకు

డయిన అన్నయ తన యగ్రజుడు నేలమీద పడుటచే గాఢతో నుద్రేకియై బెండపూడి రాజు తల తఱిగెను ఆ మొండ మెదులకు నాలు గడుగులు వెట్టి నేలబడెను. ఇంతలో నా రాజు కుమారు లిద్దరును విబ్రుభించిరి. అప్పుడు అల్లయ వేముడు పిడుగువలె నచ్చటి కురికి, అన్నయ కండగా నిల చెను. బెండపూడి రాజు కుమారులిద్దరకును-అన్నయ, అల్లయ వేములకును ఖడ్గయుద్ధము తీరవలెననిది. ఇంతలో సైనికులు కొందరు లింగనమృతి నెత్తుకొని వారియెదుట నున్న మేడగదిలోనుంచి నెత్తురు తుడిచి కట్టుకట్టిరి. ఒక పది మంది వీరభటు లచ్చట కావలియుండిరి.

తమ రాజు మరణించినను, రాజపుత్రులు యుద్ధము చేయుచుండుటచే లోలోన నిరుత్సాహపడుచున్నను, బయికి పౌరుషము వీడక బెండపూడి వీరభటులు యుద్ధము విడువరైరి.

కాలయ వేమునకు గోపము వచ్చినది. ఉదయము మొదలుపెట్టిన యుద్ధ మెంతకును దెరులక పోవుటచే దాను న్యాయముగ నశ్వాసూధుడై సప్రభుంభితమైన ఖడ్గమును చేబూని, సేచ్చిచిహ్న మొనర్చుచు కోటలో నన్నివైపులను రణ మొనర్చుచున్న బెండపూడి సైనికుల కుత్తుకలు కత్తిరించుచుండెను. ఆయన ధోకు తిట్టుకొనలేక శత్రు వీరు లప్పుడు వెన్నిచ్చి పరుగు పెట్టుచుండ, రాణ్మహేంద్ర వర సైనికులును, కొండవీటి సైనికులును వారు భయ ప్రభాంతులై పరువెత్తి కందక జలములలో నురుకు పరకును దరిమిరి.

ఇంతలో నిచ్చట అన్నయ్యయు, అల్లయ్య వేముడును బెండపూడి రాజకుమారుల నిద్దరను జంపివేసిరి. కాటయ వేముడు బెండపూడి రాజు తల నూడ బెరికించి యీశుకు గ్రుచ్చి గుట్టమీపై సెలచి, ప్రవర్తించునట్లొనర్చెను. ఆయన కుమారుల దలలు నతే ప్రవర్తించిరి. దానితో బెండపూడి పైనికుల గుండెలు గుభిల్లుమునవి. హత శేషపై న్యము పారిపోయినది. “ఈ కోట మాది” యను వారసులైన లేక పోయిరి; యుద్ధ మాగెను.

అప్పుడు కాటయవేము డా యుద్ధమున రణకౌశలము జూపిన అరియేటి లింగనమంత్రి సోదరుడగు అన్నయను రాష్ట్రాధిపునిగా నియమించెను. దానితో వాడు బెండపూడి వారైరి. కాటయవేముడు, నల్లాడరెడ్డియు దము నేనలు మిక్కిలి శ్రమించి యుండుటచే మూగు దినమాలు విశ్రాంతిగ నచ్చటనే యుండెను.

తరువాత నచ్చటనుండి బయలుదేరి నేనలతో కాటయవేముడు, నల్లాడరెడ్డియు సనకాపల్లికి పోవు మార్గమున సర్పిపట్టణమును, పల్లెటూరికి మూడు క్రోసుల మేర నున్న వజ్రకూటమును కోటపై దాడి జరిపెను.

ఆ కోట రెండుకొండల నడుమ కట్టబడి యుండుటచే ఆ రెండు కొండలకును నడుమ నొక పెద్ద మట్టికొండ యున్నదా యనిపించును. వజ్రకూటమును ముట్టడించు నప్పుడు బెండపూడి ముట్టడించిన నేనలను వెనుకనుంచి యందు శాల్గొనని నేనలను దరిలించి కాటయవేముడు ఆ కోట ముట్టడి జరిపెను. ఆ మహానేనా సముద్రమును జూచి

వజ్రకూటరాజు భీతినొంది రత్నములు, బంగారము, వజ్రములు, అణిముత్యములు, మధుర పదార్థములు మున్నగు నెన్నియో కానుకలను కావడల కెత్తించి కాటయవేముని కెనురేగి, తా నాతనికి భృత్యుడనై యుండునని మనవిచేసికొని ఆ కానుకలు సమర్పించి సగౌరవముగ తోడ్కొనిపోయి, యాతిభ్యమిచ్చెను. అల్లాడరెడ్డియు, కాటయవేముడును ఆ బక్కవాడైన రాజును గురించి యాతనినే యా నీమయందు కొంటవీటి సామంతునిగా నియమించిరి.

వారు తమ మనవి సంగీకరించుటచేత, నాతడు వారిని, వారి నేనలను ముప్పాన్న భోజనాదులచేత మిక్కిలి తృప్తిపరచెను. రెండ్రోజులు సంగీత నాట్యప్రదర్శనములు జరిపించెను.

వారందఱు నా వినోదములను దిలకించుటయే కాక కొండవీటి వేశ్యాంగనా నాట్యప్రదర్శనములను, వీధిభాగవతములను గూడ జరిపించిరి. కాటయవేముని యాజ్ఞానుసారము కుమారగిరి వేడుక చెలికాడగు నారాయణయ్య ఆ ప్రదర్శనముల నన్నిటిని తాను సూత్రధారుడై నడిపించెను. కొండవీటి నేనలకును రాణ్మహేంద్రవర నేనలకును గూడ ఆ వినోదములతో గొప్ప విశ్రాంతియు, నానందమును గలిగినవి.

మూడవ దినమున బయలుదేరి యా పై న్యములతో నిరంతర ప్రయాణ మొనర్చి రామగిరి దుర్గమును, వీరకూట దుర్గమును స్వాధీన మొనర్చుకొని యచ్చటనున్న యా రాజులనే కొండవీటికి సామంతులుగా జేసికొని, వారొనగిన కానుకలు బొంది, వేడుకలు జరిపించుట కాజ్ఞాపించెను. సాధారణ ప్రభువులైన ఆ రాజులు కాటయవేముడు తమ్ము తమ

చిన్న రాజ్యములలో కొండవీటి రాజ్య ప్రతినిధులుగా పంగీ కరించుటయే మహాభాగ్యమని భావించిరి.

తరువాత వజ్రకూటము, రామగిరి, వీరకూటముల రాజుల సేనలనుగూడ దీసికొని కాటయవేము డుత్సాహియై కళింగరాజ్యముపై దండెత్తెను.

ఒడ్డె రాజ్యమునకు కటకము రాజధాని. దానిని సరసింహ దేవుడను రాజు పాలించుచుండెను. అతని తండ్రి భానుదేవుడు. మిక్కిలి పరాక్రమవంతులు. ఒడ్డె, కళింగ రాజ్యములు రెండును గలిపి వారు పాలించుచుండిరి. వారి సైనికబలమునందు గజబల మెక్కువ. అందుచేత వారికి గజవతులని పేరు. కొండవీటి రాజ్యము వలెనే ఆ రాజ్యము మిక్కిలి అంగబలమును, నైశ్వర్యబలమును గలిగినది.

తన బల సంపదకు గజవతుల బలసంపద తులనాగుననియు, గజవతులను జయించినచో గుమారగిరి ప్రభువు కోరిక నెరవేర్చినవాడ సగుడుననియు నాతడు భావించెను. అతడు వజ్రసంకల్పుడు. తాను కటకమును జయించినేని మహావీరుడని యొరులెవ్వరు బలుకకయే తాను దప్పకననుకోవచ్చును. అది కాక, తన సేనల కింతవరకు మూడు చిన్న రాజ్యములను వశపరచుకొనుటయందు నెక్కువ విశ్రాంతియు, వినోదమును లభించినవి. తన జీవితమున నింతవరకు విజయపరంపర లేకాని, అపజయ మెరుగడు. తాను రణ సంఘాభరముగలవా డగుటచే ఒడ్డె, కళింగ రాజ్యముల వశమొనర్చుకొనుట చరితార్థత. తాను కటకచూరకారుడుగావలయును ఇట్లాతని కా ప్రయాణములో నాలోచనలు

కొనసాగినవి.

కాటయవేమిడు తన రాజ్యముపై దండెత్తుచున్న వార్తలు నరసింహదేవునికి దెలిసినవి. అతడు సర్వసైన్యమును సమాయత్త మొనర్చుకొని యుద్ధమునకు సంసిద్ధుడై యుండెను.

అప్పుడు కాటయవేమిడు స్వయముగ సేనలను నడిపించెను. దండనాథులకు తాము కటకము నెట్లు ముట్టడింపవలసి యున్నదో విస్తరించి చెప్పెను. అల్లాడరెడ్డి సేనల మధ్యను, తాను అనిమొన యుడును, యల్లయ వేమిడు, వీరభద్రుడు కడగటను నుండునట్లు నిశ్చయించెను.

పడునైదు దినములకు కొండపిటి సేనలు కటకము జేరుకొన్నవి అట్లా నగరము పొలిమేరలు చేరుకొనిన గట్టలో యుద్ధము ప్రారంభ మైనది. సరసింహదేవుడు స్వయముగా గొడియ సేనలకు సర్వసైన్యాధిపతియై కాటయవేమిని మార్కొనెను.

విలుకాండ్రును, విలుకాండ్రును బాణ పరంపరలు గురియుంచుండిరి కాల్బలము, కాల్బలమును డీ కొనిరి. ఆశ్వీకులు, నాశ్వీకులు మార్కొనిరి. వీరబదరును సామన్య రణ పీఠులు అనేక యుద్ధములయందు బిరుదు లొందిన పీఠులైన ధానమ్మలును, ఖడ్గపీఠులును, ఆశ్వీకులును, గజదళములును నిరువాగుల యందును కడల నుంచబడిరి.

ఆ భయంకర సంగ్రామము నాలుగవనాటి సాయం కాలమునకు తీవ్రరూపము దాల్చినది. రాతిమరలు, పాషాణ స్ఫోటములను శత్రుకూటముల తలలపై యొడళ్ళపై

మొత్తుచున్నవి బిరదులందిన ఖడ్గవీరులు, ధానుష్కులు, గజబలవీరులు గూడ డీ కొనిరి. కుంభస్థలములను విదళింపగ కొన్ని యేనుగులు విషాద ఘోర మొనర్చుచు, శత్రువుల గుండె లవింపుచుచు బర్వతములవలె నేలగూలు చుండెను. కొన్ని తమ తుండములకు కట్టిన కత్తులతో ప్రక్కల యుద్ధ మొనర్చు శత్రువీరుల నరకుచుండెను. కొన్ని పరవీరులను పాదములతో పడగొట్టి పిప్పియగునట్లు నేలరాచు చుండెను. ఉభయనేనలలోని కాల్యలము విలుకాండ్రు గుట్టపు దళము లందును వందలకొలది మరణించుచుండిరి. యుద్ధభూమియందు నెత్తు రేరులై ప్రవహించుచుండెను. శిరములు తెగినమొండె ములు, కత్తుల నింకను త్రిప్పి త్రిప్పి నేల గూలు మొండె ములు, మడుగై న నెత్తురులో నేలమీదపడి నిశ్చల నేత్ర ముల వెలయించు శిరస్సులు, జతలు జతలుగను, ఖండ ఖండములుగను తెగిన కాళ్ళు, చేతులు మున్నగు నవయవ ములును నెచ్చట జూచినను రణరంగమున బీభత్స భయానక దృశ్యములే దర్శనీయము లయ్యెను. ఐనను, విజయలక్ష్మీ ననాథు లెవరో తేలలేదు. సాయంకాల మారుగంటలకు ప్రతిదిన మెట్లో అట్లే యుద్ధ మాగినది.

ఐదవరోజున ఉదయవేళ ఆరుగంటలకు యథాక్రమ రము యుద్ధమారంభ మైనది. రణము మొదలైన యొక గంటకే రణరంగము పీనుగుల కునికి పట్టునది. గ్రద్దలు, రాబందులు, కాకులు, నక్కలు ఆ విశాల యుద్ధ మైదాన మందు స్వేచ్ఛగా సంచరించుచు, కండుగభోజన మొనర్చు చున్నట్లున్నది.

నాటి మధ్యాహ్న కాలమందు కాటయవేళు చమూ పతియు, నరసింహదేవుడును ముం దేనుగులపై నెక్కి యుద్ధము జేసిరి ఆ యేనుగులకు గట్టిన యిరుప్రక్కల తొట్టెలయందలి యుద్ధభటులు ముందు జచ్చిరి. తరువాత నా మదేభముల మెడక్రింద వ్రేలుచున్న తొట్టెలలోని శూలపాణులు జచ్చిరి. ఏనుగుల తుండములు సగమునకు తెగిపడినవి. అవి భయంకర దుఃఖ ఘోరకారరావ సంకుల ముగా నొకదానితో నొకటి డీకొన్నవి. అంతవరకును బాణపాతముల నొకరిపై యొకరు గురియించు కొనుచున్న వారిద్దరును, ఏనుగులు రెండును మిక్కిలి సమీపమునకు రాగా కత్తులతో కుంభస్థలములను జీల్చిరి. కొంచె మించు మించు రెండేనుగులు నొక్కసారి నేలగూలి చావునకై తన్నుకొన్నవి. అవి పడునవ్వడు కాటయవేళు, నరసింహ దేవు లిద్దరును క్రిందకురికి గుట్టములెక్కి మరల నొండురులు దాకిరి. గుట్టము లొకదాని మీదకు మరొకటి ముందు కాళ్ళెత్తి తీరముగ నకిలించుచు మార్కొన్నవి. ఖడ్గఘాత ములతో వారిరువురకును నొసటను, భుజములయందును రక్త మాగక కారుచున్నను కత్తులు “తంగు, తంగు”న శబ్దించు చున్నవి. వారిద్దరు నొకరి నొకరు చంపుకొను చిక్కని కోరికతో దీర్ఘ కరవాలములతో నొక్కసారి పురఃవీడనము జేయగా అశ్వము లా కత్తిపోట్లకు నేల గూలినవి. వారు గుట్టములను గూడ విడిచిపెట్టక తప్పలేదు. అవ్వడు వారు సాధారణ పదాతి వీరభటులవలె నొకరిపై నొకరు విజృంభించిరి. ఒకరు కొట్టిన కత్తిచెట్టు నొకరు తప్పించుకొని పొడు

చుకో యత్నపడుచుండిరి; చురుకుగ తప్పించుకొనుచుండిరి. ఇంతలో సరసింహదేవుడు కాటయవేముని వామ భుజమందు కత్తి గ్రచ్చిలాగెను; అతని బుజము నెత్తురు కారుచుండెను. కాటయవేముడు దానితో రుద్ర సన్నిభుడై యా బడ్డరాజు డాలు నెగురగొట్టెను; వెంటనే వాని యెడమ భుజమున ఖడ్గముతో తాను పొడిచి లాగెను. శ్రీఘముగ నాతని కత్తిని రెండు ముక్కలుగా విరుగగొట్టెను. అతడు నివ్వెర పోయి నెత్తురు కారుచు నట్లే నిలచెను. కాటయవేము డాతని జాట్లు వట్టి ముందునకు లాగి తన కుడికాలితో రొమ్ముపై నొక్కి తాపు తాచెను. దానితో సరసింహ దేవుడు నేలపై బడెను. అప్పుడు రాణ్యహేంద్రవర దండ నాథు లిరువు రతనిని బందీ జేసిరి

తన ఆనందము మిన్నముట్టగా కాటయవేము చమూ వతి యింకను. యుద్ధ మొనర్చుచున్న గొడియ పై నికుల గుండెలు దద్దరిల్లనట్లు సింహనాద మొనర్చి “సంగ్రామ వారుడై” నిలచెను.

తమ ప్రభువు పట్టుబడిన వార్తను వినిన బడ్డ, కళింగ పై న్యములు యుద్ధమున కల్గింపడెను. సంధిచిహ్నముగా గొడియ మంత్రులు ధర్మదార పట్టించిరి. యుద్ధ ముగినది.

బందీయైన సరసింహదేవునితో కాటయవేముడు మాట లాడెను. అతి డాతని పరాక్రమమును గొనియాడెను. సర సింహదేవుడు సత శిరస్సుడై, “నేను మీకు సామంతునిగా నా రాజ్య మేలుకొనుట కంగీకరింపు” డనెను. ఉదారుడైన కాటయవేము డాతని ప్రార్థన సంగీకరించెను.

తరువాత సరసింహదేవుడు విడుదలచేయబడి సగౌరవముగా పురమునకు బంపబడెను.

గౌడాధిపతి కాటయవేముని, అల్లాడరెడ్డిని, అల్లయవేముని, వీరభద్రయ్యను రాజలాంఛనములతో కటకపురి ప్రవేశము జేయించెను. వారి వెంబడినే కొండవీటి, రాణ్య హేంద్రవర సేనలును బురప్రవేశ మొనర్చినవి.

వీరుడైన సరసింహదేవుడు తన రాజధానియందు వారి కుచిత సత్కారము లొనర్చెను. ఒక్క యిరువది దినములు తెలుగువారి సేనలు వినోద విహారములతో, స్వర్ణ తుల్యమైన భోగములతో సచ్చట గడపినవి. కొండవీటి నుండియు రాణ్యహేంద్రవరమునుండియు సేనావినోదములకై వచ్చిన వేశ్యాంగనలు నాట్యప్రదర్శనములు జరిపిరి; గాయకులు పాడిరి. నటీనటులు దేశినాటకము లాడిరి. వారితో బాటు నారాయణయ్య రామాయణ, భారతగాథ లితివృత్తములుగా భాగవతము లాడించినాడు. అట్లే ఓడ్రవేశ్యలును, నటీనటులు సనేకములై సచిత్రవిచిత్ర నాట్యప్రదర్శనములును, నాటకప్రదర్శనములనుజరిపివిశేషలనానందాఁబుధి నోలార్చిరి.

ఇరువదిదినములకు కాటయవేముడు తిరుగు ప్రయాణమున కాజ్ఞాపించెను. సరసింహదేవుడు రత్నములను, వస్త్రవైభూర్యమును, సువర్ణము సనేక పేటికలతోడ నొసగి కాటయవేముని సత్కరించెను. అతడు హృషీతుడయ్యెను. వీరవాహినులతో నా మహానేనాని బయలుదేరునప్పుడు సరసింహదేవుడు వచ్చి “మీవంటి వీరశిఖామణి కెన్ని కానుకలొసగినను దనివి సేయదు. మీ ప్రభువైన కుమారగిరి భూ

నాథునకు నా కానుక గా మూ కలింగారణ్యములలో దొరుకు శ్రేష్ఠమైన యేనుగుల సుదనందలను గానుక వెట్టుచున్నాను. ఇది మూకు ప్రత్యేక సంపద" యనెను. దానికి కాటయ వేముడు మిక్కిలి యానందించి, "మీరు జెప్పినది నిజము. మేము మా గజబలమునకు గావలసిన మత్తే భములను సింహాళ ద్వీపమునుండియే దిగుచుతిచేసికొనుచున్నాము. మా మిత్రుడవచి శివప్రయ వాసిన సింహాళమునుండి మూకునమకూర్చును. మీ కానుకతో మా కుమారికి ప్రభువు మిక్కిలి సంతోషించు"నని చెప్పెను.

సేనలతో కాటయవేముడు పయనించెను. సరసింహ దేవుడు కటకము దాటి కొన్ని క్రోసు లాయనను సాగనంపి వెడలిపోయెను.

కొండవీటి రాణ్యహేంద్రవర సైన్యముః తో కాటయ వేముడు తిరిగి నచ్చుచు ముఖలింగము, శ్రీ కూర్మమును దశించి యచ్చటి శివకేశవులకు పూజలు చేయించెను.

కాటయవేముడు అల్లారరెడ్డి కటకముం దుండగనే యువవీరులైన అల్లయవేముడును, వీరభద్రయ్యయు చిక్కనముద్రము అను నుంచినీటి సరస్సు యొడ్డున విజయస్తంభమును వేయించి వచ్చిరి.

ఆ సేనలు విశాఖపురియను దనపదమునకు జేరుకొని యుండ నియమించి, కాటయవేముడు సల్లాడరెడ్డియు, నాయన కుమారులును సింహాద్రిపై వేంచేసియున్న వరాహసరసింహ స్వామిని దర్శించిరి. ఆ స్వామి నారాధించి కానులు క్షు

ముగా జదివించి, యా కోండ్ ప్రకృతి వైభవమును గొని
యాడి, విశాఖపురి జేరుకొనిరి.

అచ్చటనుండి సర్వసైన్యముతో కాటయ వేముడు
రాణ్యహేంద్రవరమునకు బయలుదేరెను.

ఏడు

కాటయ వేముడు విశాఖ జనపదమునుండి రాణ్యహేం
ద్రమునకు తిరిగి వచ్చుచు దాగిలో నొడ్డాది మత్స్యవంశీయు
లను, ఎలమంచిలిని పాలించుచున్న చాళుక్యరాజులను గూడ
జయించెను. కళింగ రాజ్యముపై దండయాత్ర పోవునప్పుడు
తన దండనాథులు జెప్పినను వారు మిక్కిలి చిన్నరాజులని
నిర్లక్ష్యము జేసెనుగాని, తాను “కటక చూరకారుడై”న
యుత్సాహముతో తిరుగు ప్రయాణములో పీరిని లోంగదీసి
కొని కొండపీటి రాజ్యమునకు రాష్ట్రాధిపతులుగా వారు
వారి రాజ్యము లేలకొనునట్లంకగీరించి, పారొసగిన ధన
మును, కానుకలను గొని పదునైదు దినములకు నిరిగి గాజ
మహేంద్రవరము జేరుకొనెను.

అచ్చట నేనాధిపతి నాలుగు నెలలనుండి, అల్లాడరెడ్డి
సహాయముతో రాణ్యహేంద్రనీనుకు సంబంధించిన రాచ
కార్యములను బరిష్కార మొనర్చుచుండెను. అతడు
తూర్పు దండయాత్రలతో మిక్కిలి అలసియుండుటచేతను,
అల్లాడరెడ్డి తనను కుమారగిరి ప్రభువును జూచినట్లే చూచి,

తుల్యమైన బంధు భావమును జూపుచుండుటచేతను, విశ్రాంతిగ నుండెను. ఆతనికి రాజకార్యములనుండి తీరిక గలిగిన వేళలందు కుమారగిరికి వేడుక చెలికాడైన నారాయణయ్యతో కాలక్షేపము జేయుచుండెడివాడు. నారాయణయ్య సంగీత నాట్యప్రదర్శనములను జరిపించుచు కాలయ వేమున కా నాలుగు నెలలును నానందముగ కాలము క్రమించునట్లు చేసెను.

అట్లు నాలుగు నెలలు గడువగా, కొండవీటి తూర్పు రాష్ట్రముగు రాణ్యహేంద్రపురమునకు సంబంధించిన రాచరికపు సమస్య లన్నియు బరిష్కరింపబడినవి. కాని, ఆతని మనమున దెప్పడును, పెదకోమటివేముడు దనపై జూపుచున్న శత్రుభావమును, రాజ్యభ్రష్టుడై దేశములు దిరుగుచు; నెచ్చట నైన తనకు బలమైన మిత్రుడు దొరికిన యెడల నాతనిని కని మనంగవలెను. యత్నించుచున్న అన్నదేన చోడుడును, మెదలుచునే యుండిరి. తాను మహావీర్య సంపన్నుడై గజపతియైన నరసింహదేవునిగూడ యుద్ధమున నోడించినవాడు. అందుచేత తాను వంకరబుద్ధి గలవాడును, నీర్వాళువులు నైన పెదకోమటివేముని, అన్నదేనచోళుని నరకు గొనసక్కురలేదని తనకు దానే సమాధానము. జెప్పుకొని ఆ యాలోచనలను విడచుచుండెడివాడు. అట్లాడ రెడ్డియు, నారాయణయ్యయు నేకాంతముగ దనదగ్గరనున్నప్పుడెల్ల వారినిగూర్చియే మాట్లాడుచుండెడివాడు.

ఒకనాడు అట్లాడ రెడ్డియు, మిత్రుడైన నారాయ

ణయ్యయు దానును మాట్లాడుకొనుచుండిరి. అతడాలోచనా మగ్నుడై కొంతసేపటివరకును మాటలాడలేదు.

నారా: మీ రెప్పుడు వారిద్దరిఁ గూర్చియే ఆలోచించుచుందురు. మీ బుద్ధిబలమునకును, పైనిక బలమునకును, జాలని వారినిగూర్చి తరచుగ నాలోచించుట యనవసరము.

అల్లా: పెదకోమటి నేమిడు కుమారగిరి ప్రభువును సింహాసన భ్రష్టుని చేయుటకు మీ రాటంక మనుకొనును. అది కాదనిముగా, మీ రనిన అతనికి గిట్టదు. అట్లే, అన్న దేవచోడుడు రాజ్యము మీవలన బోగొట్టుకొనినాడు గనుక, మరల తన పితృర్జిత మనుకొనునట్టి నిరవద్యప్రోలు రాజ్యము నెట్లయిన దిగి నశపరచుకొననలె ననియు, గోదావరి పశ్చిమ సీమ కంతకు దా నేలికయైనచో బాగుండు ననియు ననుకొనుచున్నాడు. గాసికి షోడు, వానికి యుభయ గోదావరి సీమలలోని చిన్న రాజులైన హైహయలున, ఉండిరాజును భార్యపలన సన్నిహిత బంధువు లగుటయు గలిసివచ్చినది. కాని, నే నెప్పుడును వానిపై నను, వాని బంధువర్గముపై నను నొక కన్నువేసియే యుంచితిని. మీ రింత ఆలోచింప వలనరము లేదు. మనల నాత డెప్పుడును జయించలేడు.

కాట. వే: మీ రట్లనవలగు. అవకాశము నచ్చి నప్పు డల్పబలులుగూడ మహాబలవంతు లగుదురు. వీ రిరువుర నెప్పుడును గనిపెట్టుకొనియే యుండవలయును. అట్లు కానిచో మహాకముప్పు దప్పదు.

నారా: మునము వీరి విషయమై జాగరూకులమై యుండు టవసరమేగాని, మనము గజశతు లంతటి మహాబల సంపన్నులను కలిచితిమి. అది యెట్లన, దారిలో ఎన్ని రాజ్యములను వశపరచుకొని, యాటగా, పాటగా వేశ్యాంగ నల సర్తనముల జరిపించుచు, వీధి భాగవతము లాడించుచు, దేశి సంగీతముల వినుచు జయించితిమి. ఇక మీకు కష్టమైన దేమి!

కాట. వే: వీ రిరువురను జయించు టొక క్లిష్టసమస్య గాదు గాని, వీ రెప్పుడును వెన్నుపోటు బొడువ జూతురు.

అల్లా. రెడ్డి: మీ రట్లనినను, వా రిద్దరికంటె మీ రాజ్యతంత్ర జ్ఞానము మిన్నయే కదా?

నారా: అల్లాడ నేనాపతియు, ఆయన నలువురు కుమారులును మీ కండగానుండ, వారు మిమ్మేమియు జేయ లేరు. నేను మీ కొక్కమాట చెప్పెదను. లోకాతిశాయి యగువానిని వానియందున్న విశేష శక్తి కారణముగ వాని కేవిధముగను దుర్బలు కానివారు ద్వేషింతురు. అందు చేత, మీ ప్రతిభయే మీకు విరోధి. మీ ప్రతిభకు వారు మిమ్ము ద్వేషించుచున్నారు. లోకమందు విశేషగుణ సంపన్నుల కెప్పుడు నిట్టి బాధ తప్పదు.

అల్లా. రెడ్డి: మన నారాయణయ్యజెప్పినది సత్యము.

కాట. వే: నిజము కావచ్చును.

అల్లా. రెడ్డి: మీరు లీలగ తూర్పు రాజ్యములను జయించితిరి. కొల్లలుగాధనమును రాజులయొద్ద కానుకలుగా

గడించితిరి. కుమారగిరి ప్రభువును మహారాజు నొచ్చితిరి. ఆయన కోరిక తీర్చిరి. ఇంత సంతోషసమయమున మీ కీ యాలోచన వలదు

కా. వే: నే నిప్పు డా విషయ మాలోచించుటలేదు. మీరు చెప్పినట్లు నేను కుమారగిరి నాకు భావమరదియే కాక, ప్రియమిత్రుడగుటచే త్రికరణశుద్ధిగ నాయన కొఱకై నా జీవిత మంకితము జేసితిని. నా కంతమున ప్రాణము లున్నంతవరకు నాతని యధికారమును ధిక్కార మొనర్చిన వారిని సహింపను. అతడు నాకు ప్రాణములో ప్రాణము. దాని కాలని యదాత్త గంభీరమై, కళామయమైన శీలమే కారణము. ఒక్కొక్కప్పుడు నే నాతనిని డొడ్డాంబికకంటె నెక్కుడుగ ప్రేమించితి ననిపించును.

నారా: ఇది యదార్థము. రాజ్యముగదందరును నిదియే యనుకొందురు, మీ రొకరి కొకరు ప్రాణము నంటివారని

కాట వే: ఒక స్త్రీని ఒక పురుషుడు ప్రేమించును; ఒక పురుషుని ఒక స్త్రీ ప్రేమించును; ఒక పురుషుడు మరొక యొక పురుషుడు ప్రేమించుట అతని యందలి ఉదాత్త గుణములకు ప్రేమించుట యగును. అనగా, శరీరావధుల కతీతమైన యొక మహాభావమును ప్రేమించుటని నిశ్చితమగు విషయము. అం దానందము దప్ప స్వార్థము లేనిచో దైవీయమగు ప్రేమ యగును. అది స్నేహము; అన్ని వంటిది; దానికి చద లంటవు. శరీరావధులను దాటునేని యిట్టి ప్రేమ వరస్పరము పురుషులయందు నుండ

మృను. కనుక ప్రేమ దైవపదార్థము. అట్టిమమ్యలు దేవతలవంటివారు. అదిఅరుదైన విషయము. కాళిదాస మహాకవి హాకడలో నాకెప్పుడు నీ తీరు పాత్రచిత్రణ కనిపించును.

అల్లా. రె: పూ మనస్సు సర్థము జేసికొనుట కష్టము.

నారా: ఇప్పుడు సరిగా కుమారగిరి ప్రభునివలెమాటలాడితిరి. ఆయన యూహలు గూడ నిట్లే మానవ మనస్సముద్రాంతర్భాగములయందు సంచరించును. విశాలాకాశ గోళములం దెగురును.

కాట. వే: నీ మిత్రుడెంతటి సుకుమార స్వభావముగలవాడో నీకు తెలియునుగదా, నారాయణయ్యా!

నారా: ఆ..... తెలియును.

అల్లా. రె: ఆయనవంటి కళామయజీవి, నత్పురుషుడు గలగు టరుదు.

కాట. వే: నారాయణయ్యా, నే నొక నిశ్చయము జేసితిని.

నారా: ఏమని?

కాట. వే: రేపటి యుదయమే మనము సేవలను దరఖించుకొని కొండపీటికి ప్రయాణము సాగింపవలయును. అందుచేత నీవు దండనాథులకు నా ఆజ్ఞగా చెప్పుము.

నారా: చిత్రము.

అల్లా. రె: మరీనాలుగురోజులండి పోవచ్చునులెండు.

కాటా వే: అట్లుకాదు. మీరు చూపుచున్న యభిమానమును, ఆదరమును గణనీయములు. ఇప్పటికే నాల్గు నెలలు గడచినది అచ్చట అప్పన పెద్దియు, రాయని బాచన్నయు మిక్కిలి భారమును మోయుచున్నారు - వారు అచ్చటకు పోయినగాని వారి కార్యభారము దగ్గదా.

అంతలో నారాయణయ్య సెలవు గైకొని వెడలి పోయెను. అల్లాడరెడ్డియు ప్రధానియొద్ద సెలవు గైకొని వెడలి పోయెను.

కొందవీటి నేనలను దరలించుకొని కాటాయ వేముడు వదునైదు దినములకు ససంతునివలె, తిరిగి రాజధానికి వచ్చెను. రాజధాని యందలి పురుషులును, స్త్రీలును, రాజో

గులు నతని విజయములకు మహానంద పరచుకొని స్వాగతమిచ్చిరి. ఆ ప్రజల ఆదరాభిమానములకు సంతసించెను. తాను మహా విజేతయై రాజ్యము విస్తరిల్ల జేసికొందులకు నారు ముగ్ధులై పూర్వ మెన్నడును లేని మహోత్సవములతో, వేడుకలతో నన్ను ఘోరప్రవేశము జేయుచుట ఆతనికి గర్వకారణమైనది

ఆతనికి శత్రువక్షము వారైన మామిడి పెద్దన్నకును, మామిడి సింగన్నకును, పెదకోమటివేము డనిన ఎంత గట్టి అభిమానమున్నను కాటాయ వేముని బలరాత్రమములకు, శౌర్యప్రతాపములకును నాతనిని మిక్కిలి యభినందించిరి.

కాటాయవేముడు నేరుగ రాచదేవిడిలోనికిపోయెను. అచ్చట కుమారగిరి భూపాలుడు తనకై కాటాయ వేముడు

సమకూర్చిన మహావిజయములకును, తెచ్చిన శత్రురాజ్య
సీరిసంపదలకును మిక్కిలి ఆనందించి, ఆతని నాదరపూర్వక
ముగా శాగించుకొని తన ప్రేమాతిశయమును బ్రకటించి
నాడు అప్పన పెద్దియు, రాయని కాచన్నయు గూడ మేను
మరచిన ఆనందమును బట్టలేక ఆ మహావీరుని అభినందన
పూర్వకముగా పరివర్తంగ మొనర్చిరి.

కుమా: నాకై మీరు పూనుకొనిన రెండు వసులును
సక్రమముగ వెరవేరినవి. ఇచట మన అప్పన పెద్ది మంత్రి
రాజకార్యాలను మీరు లేని లోటు లేకుండ నడపుచుండు
టయే కాక; నా యూహలు చూపు గొన్నట్లు, గృహరాజ
సౌధ నిర్మాణమును బూర్తిచేసిరి. మీ రాకకై మేము
స్వాతివానలకు ముత్యపుచిప్ప, నలె నెదురు జూచు
చున్నాము. ఇప్పుడు గృహరాజ సౌధ ప్రవేశమును, వనం
తోత్సవములును నొకే పర్యాయము భరువలయును.

కాట. వే: మీ రెల్లు తెలపిట్టిన నట్లే జరుపవచ్చును.
మీ సుందరోహ క్రపంచమును దివినుండి భుషికి దెచ్చుటకే
నేను వుట్టితిని. అనచి తిప్పయసెట్టికి కబురుపెట్టి మన గృహ
ప్రవేశమునకు, వనంతోత్సవములకును గావలసిన సుగంధ
ద్రవ్యమును బండ్లమీద మోటుపల్లి రేవునుండి దిగుమతి
చేయించి పంపించునట్లు చెప్పి వంపుడు.

కుమా: కస్తూరి, కర్పూరము, వుసుగు, జవ్వాజి,
గొజ్జంగి నీగు, హరిచందనము మున్నగు పదార్థము లన్నియు
మా పినతిండ్రుగారి కాలమునందు నలె దెప్పించి, వనంతో

తృవములలో ఈ రాజధాని నమరాతీ పట్టణము గావింప
వలయును. అచ్చట అందగతైలయినఅప్పరోంగనలగు రంభ,
తిలోత్తమ, మేనక, లీలావతులు నాట్యము జేసినట్లు, రాజ
మహేంద్రపరము, మండపేట, పలీపల, గిత్తూరామము,
గుంటూరు, విజయవాడ, నెల్లూరు మున్నగు ననేక నీమల
నండి సౌందర్యవతులు, నాట్య విద్యా ప్రభవపేతులు,
గానసంస్థలు నయిన వేశ్యంగనల, ఎచ్చి నేత్ర తిర్పణ
ముగ నర్తంపవలయును. కవులు ససంతగీతిము లాలపింఛ
వలయును. చిత్రలేఖనాభోగమైన ఆనందము తో, తద్గతిభావ
సౌందర్యముతో తెలుగుజాతి మనఃకువ రోద్గతిమై బ్రహ్మ
సంద తుల్యమయిన, ఆనందము పెల్లుబికి తెలుగుజాతి కిసిమె
పత్తి మబ్బవలయును.

అప్పు పె: ప్రభువు భావనా బలము సుందరమే కాక
పరమ సుకుమారము.

రాయ బా: నిజమ. ప్రభువు అదృష్టవంతుడు.
ఆయన పినతండ్రుగారి రోజులొ నభివృద్ధి చెందిన రెడ్డి
రాజ్య సిరిసంపద లీనాడు కాటయ వేమసి తూర్పునాటి
దండయాత్రలతో నభివృద్ధి జేచుటయే కాక, అంతికంట
నార్థికమైనవి. కొండవిటి రాజ్యము లలితకళా సరిస్వతీ సల
యమై యొప్పురుచున్నది.

కాట. వే: నేను పేటికలలో భద్రపరచి తెచ్చిన
యైశ్వర్యమున కొంత భాగము మాత్రమే మనము భోగము
లకు వెచ్చింపవచ్చును.

రాయ. బా: మూడు వంతుల రత్న రాసులను, బంగా

రహను, వజ్రములను శాశ్వత ఖజానాలో వేసి, యొకవంతు తాత్కాలికోపయోగమునకై నిత్యోపయోగమున ఖజానాయందుంచగలుగుదుము.

కుమా: అట్లే చేయవచ్చును.

ఈ విధముగ వా రాలోచించుకొనిన వెనుక, కాటయ వేముడు దాను దెచ్చిన ధనపేటిక లన్నింటిని ఆయవ్యయ శాఖవారి కప్పగించి, తన మేడలకు బోయెను. అచ్చటనుండి కొంతసేపు తన విశ్రాంతిభవనమునం దుండి, తరువాత దొడ్డాంబిక, వారివారాంబికల మేడలకు బోయెను.

నాడు తమ పతి తూర్పునాట గొప్ప విజయములను బొంది బహుకాలములు తిరిగివచ్చుటచేత, రెండు సంతోష సాగరములు బొప్పింగి తమ కెరటాల మాస్తాలో చలియలి కట్టపై బటచుకొన్నట్లు లాతని హృదయమున కెగ్రణాకీ, యాక్రమించుకొని, మహానందము నొందిరి.

దొడ్డాంబిక, వారివారాంబికల హృదయము లా నవ నసంతాగము లతో రాగరంజితములై పల్లవించినవి; మనోహరములయిన పంట పుష్పములమీద రాగ పుష్ప రసము నకై నిరంతరము ను వ్రాలు పుష్పంధయ ప్రౌఢ మనోజ్ఞ మూర్తియై కాటయవే ము దొప్పారెను. దక్షిణ పనస ప్రౌఢ మూర్తి బల్లిదుడై బంధుర లతానికుంజములందును, వనము లందును, మాధురీ నిహిత కించి దుష్ట శీతలగతి వర్తించుచు సుఖాస్పదుడై నట్లు కాటయవేముడును సుఖాస్పదుడయ్యెను. పరభృత కంఠ నిర్యాతామృత పంచమస్వర మహిమాయత

హృదయుడయి యా మహావీరుడు మదన నసంతులను నిర్దళు
నెచ్చెలులను దనకు సామంతుల నొనగించుకొని రాజ్యపాలనా
సామర్థ్యమె తయో, రాగ సామ్రాజ్యపాలనా దక్షతయు
సంతటిదై యా నసంత దినములలో ప్రళాంత శృంగార
సీమా కర్యటన్నవ దినాధినాథుడయి భాసిల్లెను.

“తానెల్ల కృషుడును స్వర్గనాథుడు గాడు. తన శావమరి
దియు, ప్రభువు నయిన కుమారగిరియే నాకకతి తా నా
య్యిద్రునకు కేసాధికతియు, మంత్రి బృహస్పతియు నై
యున్నాడు. అంతియే కాన తా నాతడు కాడు. తన భుజ
బలమును, బుద్ధిబామును కుమారగిరి నింద్రునిగా జేసినవి
అది రాజ్యమందలి ప్రజలందరకును దెలియును. తన కాపు
లయిన అప్పన పెద్ద, రాయని శాచన్నలకు దెలియును.
కడకా విషయము తనకు ప్రతిస్పర్థులయిన పెడకోసుటి వేమ,
అన్న దేవచోళులకును దెలియును వీరును వారును నననేల.
అది తన ప్రియుర్రాండయిన యిల్లాండ్రుకును తనకును
మిక్కిలి దెలియును ఎద్దాని యందలి సత్తి మెవ్వారికి దర్శ
నీయమైనను, నశృష్టము బెట్టిపుట్టనివాని కశృష్టము బట్టదు;
అశృష్టము బెట్టిపుట్టినవాని కశృష్టము పుట్టిన కాలముదు
దరదృష్టము బట్టదు. అది పుట్టుటగాని, ఇది పుట్టుటగాని
మానవుల యదుపాక్షంలో లేదు” అని తనకు సుఖవ్యవ
ధాన సమయమం చాత డొకనాడు వసంతకాలమన దల
పోసికొనుచుండెను

ఇంతలో ననచి తిప్పయిసెట్టి తన్ను చూడవచ్చినట్లు

కబురు వచ్చినది. ఆత డప్పుడే హరిహరాంబిక మేడల
యందు తన కుమార్తె అయిన హరిహరాంబను, అని తల్లిని
దగ్గర కూర్చుండ బెట్టుకొని చిన్నపిల్లలతో బ్రొద్దుబుచ్చు
చుండెను. వారు తన ప్రణయ వసంత వనమం దావిర్భవించిన
రెండు ఫలములు; తనకు రెండు ప్రతిరూపములు; తన
సుందర రూపమునకు పునఃరూపములైన రెండు కరువువోసిన
బొమ్మలు. తా నా పిల్లలను తన కంట నదృష్టవంతులను
జేయవలెను. తన పిల్లలకైనను తా నఖండమగు నదృష్ట
మును దెచ్చిపెట్టలేడు. ఎందులకు? వారు తన సంతానమే
కదా! అది పూర్తిగ తన చేతులలో లేదు. కొంతవరకు
దాను వారి నదృష్టవంతులను జేయగలడు. వారి నదృష్ట
వంతులను తనకు జేతనయినవరకైనను జేయవలయు నన్నచో
వారిరువురిను అల్లాడరెడ్డి కుమారులగు అల్లయవేమునకు
హరిహరాంబను, వీరభద్రయ్యకు అనితల్లిని ఇచ్చి వివాహము
జేయవలయును. వారు వారి తండ్రి యంతటి వీరులు. తనకు
తూర్పునాటి దండయాత్రలో ఆ కుమారకు లిద్దరును దమ
తండ్రితో సమానముగ తనకు నండగా నిలిచిరి. వారు తనకు
పితృత్యాయమైన గౌరవమునునెఱపినారు. అయినను నిదిఇప్పటి
మాట కాదు; ఇంకను పది సంవత్సరముల నాటిది. ఇట్టి
యూహలతని యేకాంతమున సాగుచునే యున్నవి. ఇది
వరకు రాజ్యాపేంద్రవర కుర్రమునం దున్నప్పుడుగూడ తన
కీర్తి యానొనచనలే వచ్చినవి. ఇది తన మేధస్సుకొక రుగ్మత
కాదు గదా! కావచ్చును; కాకపోవచ్చును" అనుకొనుటతో
నతని కవి ఇంక రాలేదు,

అవచి తిప్పయిస్తెట్టి తన కొరకు వచ్చినా డనిన వార్తనుచురచి యాలోచించినాడు. ఆ యాలోచన ముగగా అతడు తనకై ఈ హర్మ్యమును వేచి యుండునని గుర్తు వచ్చినది అప్పుడు వెంటనే లేచి వెళ్ళినాడు.

అవచి. తి: నా హా విజేతకు నమస్కారము.

కాట. వే: ఏదియో నాకు క్రొత్త బిరుదు నొసగు చుంటివే!

అవ. తి: నేను మీ వంటి మహనీయులకు బిరుదు లివ్వగల దక్షత గలవాడను కాను గదా! ఉన్నది యంటిని.

కాట. వే: అట్లందువేమి! నిరతసేవా వశీకృత శివు డవు; కోటిశ్వరుడవు విశేషించి కుమారగిరి ప్రభువున కావుడవు. బిరుదు లిచ్చు దక్షత నీ వంటివారికి గాక మరి మెవరికుండును?

అవ. తి: అభిజ్ఞాన శాకుంతలాది కవి ప్రభుని నాటక ములను వ్యాఖ్యానింపగల మీవంటి రసజ్ఞులయిన పండితులు సమర్థులు-లేదా, నాట్య సంగీతాది శాస్త్రముల యందు కూలంకష ప్రవృత్తిగల కుమారగిరి ప్రభుని వంటి పండితులు; సహృదయులును దక్షులు. నాకేమి తెలియును?

కాట. వే: కప్పలి, జోంగులు అను నావలపై విదేశ వాణిజ్య చక్రమును, దేశీయ వర్తకమును నొక్కచేతిమీద త్రిప్పచున్న గణనీయత దెలియును.

అవ. తి: వాణిజ్యమును మా వైశ్యసంఘముగాని, బలాంజ్య సమయములుగాని, మాల్య, మహారాష్ట్ర వర్తక సంఘములుగాని చక్కగా నడపగలుగుటకు మీరే కారకులు గదా! మీ మానుగారియైన విరాష్ట్రవోతారెడ్డి మహానాటకము. ఆయన మా వర్తక సమయముల నన్నింటిని స్వయం సత్తాధికారము గలవిగా జేసిరి. మా పన్నుల భారమును దగ్గించిరి. ఆయన 'కా దండము'లను, 'కద్దాయములు' నను పన్నులను తగ్గించుటచేతనే మేమిట్లు బ్రదుక గలుగుచున్నాము. మీరు రాజ్యమును శత్రుదూర్భేద్యము జేసి, శాంతి భద్రతలు నెలపుకొనినట్లు చేసినారు అట్టిచో మా వాణిజ్య మభివృద్ధి జేయఁజేమి' అందుచేతనే మమ్ము మహా విజేత యుంటిని.

కాటయ వే: (ఇంక నతని పొగడ్త వినుట కిష్టపడఁ) అది సరేకాని మా వర్తమానము చేరినదా?

అవ. తి: ఆ, చేరినది. అప్పుడే మా వాణిజ్య సమయముల కాజ్ఞలుగూడ నిచ్చుటైనది.

కాటయ వే: ఏ యే పదార్థజాలమును విదేశములనుండి దెప్పించుట కేర్పాట్లు జరిగినవి?

అవ. తి: అనవేమారెడ్డిగారి కాలమున వనంతోత్సవములకై నా తండ్రి దేవయసెట్టి యే విశిష్ట వస్తువులను దెప్పించినాడో; మరియు నవి యన్నియు దెప్పించుచుంటిని. ఏల కులు, లనంగములు, మిరియములు, కస్తూరి, వునుగు, అగరు,

జవ్వాజి, చందనము, హిమాలయపు, కుకుమపువ్వు, కర్పూరము మున్నగు సన్నిద్రవ్యములను పంజార, సింహశము, జలనోంగీ, హరుమంజి, గోప, యాగప, భోజి, చీని, రమ, తరుణాసీరి, తవాయి ఆదిగాగల విదేశములనుండి వెప్పించుచుంటిని ఆ గణనీయమైన సస్తుసమూహముతో కుమారిగారి ప్రభువు కర్పూర వసంతరాయ డనిపించుకోవలయును. అలా నా కోరిక.

కాటయ వే: కా. ము. నీ కోరిక తీర్చుకొనుమా.

అవ. తి: మీ కొక్కిమాట చెప్పవలయును.

కాటయ వే: ఏమి?

అవ. తి: మొన్న నేను మోటుపల్లికి పోయిసప్తదాక రహస్యము దెలిసినది. పెదకోమటి వేముడును, అన్న దేవ చోడుడును గలిసి కొండవీటిపై దండెత్తుటకు నేనలను సను కూర్చుకొనుచున్నారట. మీరు అప్రమత్తులయి యుండవలయును. అదీ విశేషము.

కాటయ వే: (నవ్వి) నేనును వారిని గురించితో ఆలోచించుచున్నాను. చందనోలునుండి వారెప్పుడు నచ్చినను బుద్ధి చెప్పి వంకగలను

అతి. తి: అది రణరంగమున గదా!

కాటయ వే: అదియే నేననుచున్నది ఈ ఖర్యాయము వారిద్దరను దేవాములు జగ్గరితములుగా గొట్టి కంప దలచితిని. పూర్వములే నీవర్యాయ మీ చీడపురుగులను విడువదలచలేదు.

అవ. తి: బాగుగనున్నది. మరియొక విన్నపము. ఈ రహస్యము నేను జెప్పిన టైపరికిని జెప్పవద్దు. ఇది యాతనికి చెలిసినచో పెదకోమటి వేముడు నన్ను బ్రతుకనీయడు.

కాటయ వే: నీవు మా కాపుడవు నేను నిన్నేల బాహిర వైతనను? అట్లు కలలోనైన తలవకుము.

అవ. తి: చిత్తము.

తిప్పయ కాటయవేమునియొద్ద సో వ్రసీసికొని వెడలి పోయెను.

తరువాత నా ప్రధానమంత్రి, వెలుగోటి రాయన నాయకుని, గజరాజు తిప్పనాయకుని మినహాయించి సర్వ సేనాపతులను రప్పించి వారు పసంతోత్సవ సమయం లందు గూడ అప్రమత్తులై మెలగవలె ననియు, నెప్పుడైన సంగ్రామమునకు సిద్ధముగ నుండవలెననియు రహస్యముగ చెప్పి పంపెను.

శ్రీ చక్రవర్తుల శ్రీనివాసులును, శ్రీ కందాళ అయ్య వారలును 13 చైత్రశుద్ధ విదియనాడు నిర్ణయించిన ఉదయ మారు గడియల ముహూర్తమునకు, కుమారగిరి భూకాంతుడు మంగళవాద్యములతో దేవేంద్రుడు వైజయంతి దివ్య హర్యమున శచీ సమేతుడై ప్రవేశించినట్లు, మల్లికాంబా ననాథుడై గృహరాజ సౌధమున బ్రవేశించెను.

బ్రాహ్మణులు వేదమంత్రములను జదివెరి. ఆ ప్రభువు

మల్లికాంబతో పీటలమీద కూర్చుండి సమంత్రముగా నాది
లక్ష్మీ కామేశ్వరీదేవిని మనసార పూజించెను. ఆ జగన్మాత
తన సిరుల నినుమడిచి జేసిన దులకు చేతులు జోడించి సమ
స్కరించు కొనెను. మంత్రిలు, సామంతులు, దండనాథులు,
బ్రాహ్మణులు, ప్రమాఖ రాజోద్యోగులు వారి భార్యలు నంద
రును నా గృహప్రవేశమున కచ్చట జేరుకొని, ఆ సుందర
భవనము నందలి గోడలమీద చిత్రింపబడిన గోపాలదేవుని
చిత్రవిచిత్ర జీవిత విశేషములను ఆకర్షణీయముగ సమర్ప
బడిన సాలభంజికలను, చక్కగ నిలిపిన వాయు యంత్రము
లను, అందముగా నిర్మించిన జాలకములను, ద్వారములను,
గదులను జూచి యానందించిరి.

మేడ కెదుట తూర్పువై పున నొక కమలాకరమున్నది.
ఆ తామర చెరువులోని కమలము లన్నియు విచ్చుకొని
యుదయ పడనుని యందు దమ సువాసనను గలిపి, యన్ము
వారికి కైమోడ్చు లొనరించుచున్నట్లు ఆ మేడ కిక్కిరి
నుండియు, ద్వారముల నుండియు లోపల ప్రవేశించి యాది
లక్ష్మీ కామేశ్వరీ సుందర విగ్రహము నంతను స్పృశించు
చున్నవి. అచ్చట పూజచేయుచున్న కుమారగిరి భూనాథుని
వేస సురభిళి పరివేష్టనము లొనరించుచున్నవి. ఆ మేడ
యొంటి స్తంభముమీద నిశ్చలముగ నెల్ల మనోజ్ఞముగ నిలచి
నదో అట్లే కుమారగిరి ప్రభుని మధురభక్తి యుతమైన
కళామయ జీవితసాధము భావనాబలముమీద నిలచినది.

ప్రభువు అమ్మవారిని పూజించి, పీటలమీదనుండి

లేచిన వెనుక బ్రాహ్మణులకు ఘనముగ దక్షిణ లొసగి నత్కరించెను భూదాన, గోదాన, సువర్ణదాన, వస్త్రదాన, అన్నదానము జేసినాడు.

సాధారణ ప్రజలు మొదలు సామంతులవరకు సందరును, తరు ప్రభువుయొక్క సుందరసౌధ భావ సమున్నేషమునకును, అప్పనపెద్ది మంత్రి శ్రద్ధాభుజై దానిని నిర్మింపజేసిన విధానమునకును నాశ్చర్యచకితులైరి. ఆ మేడకు చూడు వైపును చెంగలువల తీవలల్లుకొనిన నీరాకరము లున్నవి. వెన్నెల గాత్రుల యందా విచ్చుకొనిన కోక సదనమూహముల మీదకుండి వచ్చు గాలి, వాయు యంత్ర ప్రచాలి తమై యన్ని గదులయందు నావరించుకొనును. పగలు పద్మినీ కాంతుడైన భాస్వంతుడును, నిశాసమయములందు కోకనద కాంతుడైన చంద్రదేవుడును తమ సతులతో నా సౌధరాజమందు వేంచేసియున్న ఆదిలక్ష్మీ కామేశ్వరిని దర్శించి; స్తుతించి పోవుచున్నట్లనిపించును.

కుమారగిరి రాజు తన కృతజ్ఞత తెలియజేసికొనుటకోయన గృహప్రవేశమును, పూజలు, బ్రాహ్మణ సత్కారమును ముగిసిన వెనుక అప్పనపెద్ది మంత్రిని సమీపమునకు బిలిచి చీనీచీనాంబరములును, కసిడియు తాంబూల ముంచిన క్రొత్త పళ్ళెరము దుంచి, కాటయవేమాని జూచి సవ్యును నాయన కొసగి “ఈ సౌధ నిర్మాణ విషయమందు మీరు పొందిన శ్రమ కిది మా సత్కార” మనెను. అప్పనపెద్ది “మహాప్రసాద” మని యా పళ్ళెర ముందుకొనెను, తరువాత

నా ప్రభువు రాయల భాస్కర ముత్రిగుమానాదును దన కత్యంతము సన్నిహితుడనైన రాయసమును, కవితె సంప్ర తియునైన రాయని బాచన్న నెల్లీ నత్కరించి “ప్రధాని తూర్పునాటి దండయాత్రల ముగించుకొని నచ్చునరకును కొండవీటి దుర్గాధిపత్యము పహించిన గాని కిది సత్కార” మని యాయన కాదరిపూర్వకముగా నొసగెను. అప్పటి కా శుభకార్యము ముగిసినది.

మూడురోజులు గడచినవి. ఆనాడు చైత్రశుద్ధ పంచమి. వనంతోత్సవములు నాడు మొదలైనవి. కొండవీటి రాజధాని యందేవైపున నే ఇల్లు జూచినను మామిడితోరణములతో విరాజిల్లుచున్నవి. ఏ యువతీ యువకులుగాని, ఏ దంపతులుగాని, ఏ పృథ్వి దంపతులుగాని వయోభేదము లేకుండ నందరును తలకు స్నానములుజేసి నూత్ని పరిధానములు గట్టుకొని తమ లోగిండ్లయందు పూజామందిరములలో శుచిగా శివాశివులను, లక్ష్మీనారాయణులను, శచీపుర దరులను, రతీమన్మథులను సమంత్రముగా నావాహన జేసికొని నిజభుకొని త్రయోదశివరకు ప్రతిదినమును తొమ్మిది పిండి వంటలతో నా దంపతులకు హేమాద్రి ప్రోక్తమైన వ్రత కల్ప విధానమున బూజించుచు నైవేద్యము లిడుచుండిరి.

కుమారగిరి ప్రభువును, కాటయవేముడును దమ ఇల్లాండ్రతో రాచదేవిడిలోని వారి సౌధములయందలంకరింపబడిన పూజామందిరములలో మన్మథదేవుని నెచ్చలియైన వనంతుఁ విగ్రహమును, రతీమన్మథుల విగ్రహములను

నిలుపుకొని నినదినము చెత్రశుద్ధ త్రయోదశిదరకును శ్రద్ధా
 సక్తులతో పూజించి, మధ్యాహ్న సమయములయందు సభా
 భవనమున రాచవారందరును; మంత్రిలు సామంతులు
 నందరునుజేరి నాట్యప్రదర్శనములపోటీలను నాటకములపోటీలు
 వేశ్యలచే గొల్లకలాప భామాకలాపముల పోటీప్రదర్శ
 నలు దిలకించుచుండిరి. ఇంద్రజాలికులు తమ విద్యా ప్రదర్శ
 నలు జేసి ప్రేక్షకుల నాశ్చర్య సాగరమున నోలలాడించు
 చుండిరి. అప్పడప్పుడు దేవిడిలో పోటీకున్న ప్రదర్శనములు
 జరుపబడుచుండెను. ఇట్లు ఎనిమిదిరోజులు తమ ప్రత్యేక
 విద్యా ప్రాచుర్యమును జూపి రాజ్యమునందు నలుమూలల
 నుండియు వచ్చిన వేశ్యలు, నటులు, విటులు, గాయకులు,
 మల్లుగు నైంద్రజాలికులు కుమారగిరి ప్రభువుచే ప్రథమ,
 ద్వితీయశ్రేణులుగా సత్కరింపబడి పరితోషించుచుండిరి.
 ప్రతిదినమును ప్రదోషవేళ కిరర కార్యక్రమము లన్నియు
 ముగిసి, సత్కారములు జరిగిన వెనుక నొక రెండుగంటలు
 విశ్రాంతి యుండును. ఆ సమయమునకు రాచవారు సక్రము
 లుందురు గనుక మరల స్నానము లాచరించి, పూజముగించు
 కొని యల్పాహారమును భుజించి సభాభవనమునకు వత్తురు.
 అచ్చట కుమారగిరి ప్రభువు, కవిపండిత సభలు జరిపించును.
 అది పూర్తియైన వెనుక నా పండితులను, కవులను పారి
 తోషికముల నొసగి పంపివేయును. అటువెనుక ప్రతిరోజును
 గొందరు సంస్కృత కవులను రెండుగంటల అచ్చటనే నిలిపి
 కుమారగిరి తాను వ్రాయుచున్న 'వసంత రాజీయ' మను

నాట్యశాస్త్రమునుండి కొన్ని భాగము లొక గంట వినిపించుచుండెను. తరువాత శ్రద్ధాని కాటయవేము డాయన రచియించుచున్న 'కుమారగిరి రాజీయ' మను కాళిదాస నాటక త్రయ వ్యాఖ్యాన మొకగంట వినిపించుచుండెను. ఇట్లేనిమిది రోజులు గడచెను.

అది వసంత సవరాత్రములలో తొమ్మిదవరోజు. నాడు త్రయోదశి. రాజధాని యందలి స్త్రీ పురుషు లెల్లరును మజ్జనమాడి వారి వారి తాహతులకు తగినట్లు క్రొత్త పుట్టములను గట్టుకొనిరి. స్త్రీల క్రొత్త వలుహులలో సనేకములయిన రంగుచీరెలును, కంచుకములును, చూపర కన్నులు మిరుమిట్లుగొల్పునట్లున్నవి. రాజ్యమునందలి సావనను గృహస్థులు వెలిపట్టు, నీలిపట్టు, హొంబట్టు, పులిగోరుపట్టు ఉదయరాగపుపట్టు, నేత్రపట్టు, వజ్రపట్టు లను నెన్నియో రకముల పట్టుపత్రములనే కాక, అందు నలుపు, పసుపు, ఎరుపురంగుల పట్టు ధోవతులను గట్టుకొనిరి. రాచస్త్రీలు పట్టుచీరలలో పంసావళులు, హరిణావళులు, జలపంజరములు, రత్నకీలితములు, తారామండలములు నను బట్టుచీరల నాకర్షణీయ విధానమున నవదరించుకొని, వాని కనువైన పట్టురైకల ధరించిరి బ్రాహ్మణస్త్రీలు శ్రీరామ శోభలు, ద్రౌపదీ స్వయంవరంబులు, కర్పూరగంధులు, శ్రీతోపులు, రుద్రాక్షపన్నెలు, పూజాబంధములు నను చేతచీరలను ధరించి ముచ్చటగ నుండిరి. ఇతరజాతుల స్త్రీలందరును కామవరములు, సూరవరములు, కంటకి వన్నెలు,

పుప్పొడివన్నెలు నను నందమైన వలువల ధరించి వానికి జతయైన రంగు రైకల దొడగిరి. పేదలైన కుటుంబములలోని వనితలు చందసకాపులు, బొమ్మించులు, పట్టెడికాపులు ఎగు చీరలు ధరించి వానికి నప్పు చక్కని రైకల బిగించు కొనిరి. వేశ్యాంగనలు రాజ్యము నందలి ప్రసిద్ధములయిన తూర్పునాటి సీమలనుండియు, దక్షిణోత్తర సీమలనుండియు వసంతోత్సవములకు వందలకొలది వచ్చియుండిరి. వారు వేటచాళ్ళు, తా రామండలంబులు, లక్ష్మీవిలాసములు, మదన విలాసములు, శురగావళులు, గజావళులు, శ్రీస్త్రిష్టవిలాసములు, వసంత విలాసములు నను పేరులుగల జగన్మోహనములయిన చీరలు గట్టుకొని వానికి కుదిరిన రంగు రైకలుధరించి మన్మథ దేవుని సేవలో ప్రధాన నేనా దళమా యనిపించునట్లుండిరి.

ఇక మగవారిలో గాచవారు, మంత్రులు, దండనాథులు ఎన్నో రకముల నన్న బట్టపంచెలను ధరించిరి. సాధారణులైన కుటుంబములు చేనేతలు, అద్దకములు, చెంగావులు నైన దోవతులు దొడిగిరి. గాచవారు నిండుచట్టలను, సామాన్య లటచట్టలను ధరించిరి. కూలియు నాలియు జేసికొని జీవించు సామాన్య జీవనాలుగూడ నా వసంతవేళ కొత్త చెంగావులను ధరించి, ఎట్టన యుత్తరీయములను బైనివేసి కొని రాచవారి ననుసరించి వారును, రకరకముల పూసల పేరులతో, వెండి, రాగి కంటెలతో, కర్ణాధరణములతో, కంకణములతో, కడియాలతో నొప్పుచుండిరి.

పురస్త్రీలందరును కళ్యాణపు బొట్టలు, చుక్క-
బొట్టలు, కుంకుమబొట్టలు, తళుకుబొట్టలు బెట్టుకొని మొగ-
ముల నంద మినుచుడించుటకై మొగలి పుప్పొడిని, లొద్దుగ
పుప్పొడిని ముఖములకు పూసికొని తళతళలాడుచుండిరి.
పునుగు, జవాది, కస్తూరి మేస సలదుకొని గుబులు గొన-
చుండిరి.

వేశ్యలు, వారి విటులు జతలు జతలుగ కొండవీటి
వీధులలో హేలగా చేతులు జేతులు బట్టుకొని వచ్చుచు వడ-
కలు వోపుచు, పట్టణమునకు పడమటి పోలిమేరలోనున్న
సుందరోద్వానమునకు బోయిరి.

ఆ వేశ్యలు, వారి ప్రియులు బోవుటతో జతలు జత-
లుగా పురస్త్రీలందరును వారి భర్తలతో నిస్సంగోచముగా,
లీలగా మాట్లాడుకొనుచునే వీధుల నె బడి నేగి యా-
తోటకు జేరుకొనిరి.

బీదవారు, ధనికులు నను భేదభావ మారోజున నెచ్చ-
టను గానగాను, అందరి స్త్రీలు, పురుషులు ఉదయము
10 గంటలకు భోజనాదులు పూర్తిచేసికొని, తినుటకు కావల-
సిన మధుర పదార్థములను జీతపట్టుకొని యా విళాలోద్వా-
నముల కేగిరి.

ఆ పట్టణపుబావులలో, తోటలలో, పునుగు, జవాది,
కర్పూరము, కుంకుమపువ్వు, కస్తూరి, చందనము, కన్నీర

మున్నగు సువాసనా ద్రవ్యములతో తావులు గుణాశించుచుండును.

అంతలో శుభ్ర వసనముల ధరించి, యలంకరించుకొని రాచవారిందరును స్త్రీ పురుష భేదములేక దాదులచే పెద్దపెద్ద పశ్చేరములతో కావలసిన సుగంధ ద్రవ్యములు మొదలగు పదార్థములను గైకొని, వారి పతులు వారి కొంగులు బట్టుకొని వచ్చినట్లు రాగా, కాలినడకనే యా ఐనమును జేరుకొనిరి.

అచ్చట బ్రాహ్మణులైన పురోహితులు మన్మథునకు మందిరము గట్టిరి. ఆ మందిరమునకు అరటిచెట్లను స్తంభములుగా నిల్పిరి. తొమ్మిది వేదికలు వేర్పరించిరి. ఒక్కొక్క వేదికను పునుగు, జవాబి, కస్తూరి, కర్పూరము, అగరు హిమాంబువు, ఘృన్యణము, చందనము, పచ్చకళ్ళరములతో మెత్తి యొక్కొక్కదానిపై శివపార్వతులను, లక్ష్మీనారాయణులను, సరస్వతీదేవిని, శివీపురందరులను, శ్రీవల్లీసుబ్రహ్మణ్యులను, రతీమన్మథులను గంధర్వదంపతులను, కిన్నెరదంపతులను, విద్యాధర యుగళమును నిల్పి మందిరముల నన్నింటిని ముత్యములతో, రత్నములతో, వజ్రములతో నలంకరించిరి.

పురవీధులలో బోయిన స్త్రీ పురుషు లందరును ప్రేమగీతముల నాలాపించుచు బోయిరి.

ఆ వెనుక తన పట్టచుహిషి యైన మల్లికాంబ తోడను, భూలోకాస్పరోఽగనయైన లకుమూ కళామయమూర్తియు, వారిరువురి ననుసరించి యా దక్షిణ నాయకు

డైన కుమారగిరి ప్రభుని ప్రయురాలై న యితః సుందరీ మణులును దానదాసీ జనులతో వెడలిరి. ఆ తరువాత కాటయవేముని ఇల్లాండ్రగు దొడ్డానికి, హరిహరాంబికలును వారి పెనుక కుమారగిరి కాటయవేములును తోటలకు బోయిరి. వారు పోవునప్పుడు భల్లులు వారి బిరుదావళులు జదువుచుండిరి. ఆ బిరుదుల పఠనము మధుర సాహితీ బంధురమై వినువారి కానందజనకముగ నున్నది.

ఆ తోటలలో చక్కగ నలంకరింపబడి, నిర్మించిన డేరాలతో కుమారగిరి ప్రభువు ఆయన ప్రయురాలై మండిరి మరికొన్ని డేరాలలో కాటయవేముడు ఆయన ఇల్లాండ్రు సుండిరి.

వేశ్యలు నర్తించుచుండిరి. వారి పాట శిఖామణులు వారి నభినందించుచు డిరి. నేళితాళములు సాగుచున్నవి. గాయకులు పాడుచుండిరి. కొందరు స్త్రీలు వారి యందము నద్దమలలో జూచుకొనుచు దమ ప్రయులను వెక్కిరించుచుండిరి. కొందరు శంఖములు పూరించుచుండిరి. కొందరు స్త్రీలు, పురుషులు, రుంజులు, పెపిరీలుగొని వాయిదించుచుండిరి. కొందరు మద్దెలలు, డోళ్లు వాయిదించుచుండిరి. జననందోహముల పల్కులు, అరుపులు, నవ్వులు, వాద్యఘోషలు, గానములు నన్నియు గలిసి ధ్వనికల్లోలివి సాగుచున్నది. ఏ వైపు జూచినను ఆనందదేవతా బహుయాప నాట్యమై తేజోలు చున్నది.

అప్పుడు కాస్తోక్త కథాసమాగా కుమారగిరి ముందు రతీమన్మథులను మిగిలిన జంటలను తోమ్మది మందిరములం

దును అప్పుడే వేశ్యాంగనలు కోసి తెచ్చిన ఘృష్ణములతో పూజలొనర్చి వెలుపలికి రాగా, ఆయన దేవేరియు, ప్రియూ సదృశీప్రియమైన లకుమాదేవియు, తక్కుగల ప్రియురాండును ఆయనపై వసంతము జల్లిరి. ఆయన వారిపై జల్లెను. అప్పుడు అనేకములయిన వాద్యములు పెద్దగా వాయింప బడినవి. స్త్రీ పురుషులందరును వారి వారి భార్యలపై ప్రియులైన వేశ్యాంగనలపై వసంతములు జల్లిరి. ఒకరి నొకరు పూజించుటతో సయ్యాటముగ గొట్టుకొనిరి. స్త్రీలు పరువెత్తుచుండగా వెంటడించి పుష్పగుచ్ఛములతో గొట్టు శృంగార పురుషులును; పురుషులు పరువెత్తుచుండగా వారిని కదంబకములతో జరచుచు నవ్వుకొను స్త్రీలును వై యీ వసంతయు మనమథ సామ్రాజ్యముగా చిలసిల్లినది.

మధ్యాహ్నము పన్నెండు గంటలైనది. శుమారగిరి ప్రభువు మల్లికాంబ; లకుమాదేవులతోడను; కాటయవేడు దొడ్డాంబిక, హరిహరాంబికలతోడను వారికై ప్రత్యేకింప బడిన సమీప సరోవరములలో జలక్రీడలు సలిపి యొక గంటకు తిరిగి వచ్చిరి. వారట్లు తిరిగి వచ్చువరకును క్రీడా కరాయణులైన కొండవీటి స్త్రీ పురుషులెల్లరు వారు దెచ్చి కొనిన శుభర పదార్థములను భుజించి విశ్రాంతి నొందిరి.

ప్రభువు, ప్రధానమంత్రి వారి ప్రియురాండును గూడ వారికై రాచనగరునుండి గొనిరాబడిన తినుబండారముల నారగించి విశ్రాంతి నొందిరి.

మధ్యాహ్న అపరాహ్నములయందు జననందోహమం

తయు వేశ్యాంగనా జాబరపాటలు, ఏల పదములు, తొమ్మిద పదములు వినుచు వారి అభినయములను గాంచుచు గూర్చుండిరి.

తరువాత కుమారగిరి ప్రభువు తాను మస్మథ దేవునకు పూజచేసిన కర్పూరము, కస్తూరి, జవాబిముద్దలు, అగరు, ఘృతము మున్నగు సువాసనా ద్రవ్యములను దానును, కాటయవేముడును, మంత్రులును, సామంతులును, దండనాథులు, వారి స్త్రీలును అవచి తిప్పయసెట్టి రాసులు బోసిన ఆయా పదార్థములలో గలిపి ప్రజలందరిపై నను వెద జల్లిరి. ఆ రాసులన్నియు పూర్తి యగువరకును బ్రజలపై దోసిళ్ళతో జల్లిరి. ప్రజ లా విల్లువైన పదార్థములను ప్రభుని ప్రసాదముగా నందుకొనుచు క్రిందపడినవి ఏరుకొనుచు దాచుకొనిరి.

చతుర్దశినాడు కూడ కార్యక్రమ మట్లే సాగినది. నాడు ప్రభువు కర్పూరఖండముల నందరికు బంచిపెట్టెను.

మరుసటి దినమే దవన పున్నమి. ఆనాడుగూడ మదన దేవుని నేవించి ప్రభువు ప్రజలనుగూడ డోలోత్సవను జరుపుకొనిరి అప్పుడు మామిడిచెట్ల కొమ్మలకు గట్టబడిన ఉయ్యాలలో నొకరి తరువాత నొకరు దంపతు లూగిరి, ఆడిరి; వారు మస్మథ స్తవముల నాడిరి.

ఆ రాత్రి వెన్నెల వెల్లువలలో సముద్రమం దీది సోలుచు నడుగులు తడబడుచు నా స్త్రీ పురుషు లెల్లరు

రాచవారు బయలుదేరగనే ఇండ్లకు జేరుకొని మృష్టాన్న భోజనము లారగించి, సుఖించి నిద్రవోయిరి.

ఎనిమిది

కొండవీటి వసంతోత్సవములు జరుగుట కొక నెల క్రితము భక్తిరాజు కుమారుడగు అన్నదేవచోడుడు చందవోలునకు వచ్చెను. చందవోలున పెదకోమటి వేమారెడ్డి యతని నిదివరకు వలెనే మిక్కిలి సత్కారపూర్వకముగా నాదరించెను అన్నదేవచోడునకును సతని సేవలకును దగిన వసతు లేర్పాటుచేసెను. పెదకోమటి వేమునకును అన్నదేవచోడునకును నొక్కటే ధ్యేయము. ఇద్దరును బహుకాలము నుండియు కాయవేమునిపై పగపూనియుండిరి. ఇరువురకును రాజ్యభ్రష్టతకు నాతడే కారణము. అతని నీ పర్యాయమైన నిద్దరును నోడింపవలయును ఓడించుటయే కాదు; అతనిని చంపివేయవలయును. అప్పుడుగాని గోదావరితీర మన్యప్రదేశములు పట్టినను నిరవద్యప్రోలు నాదిగాగల రాజ్యమంతయు అన్నదేవచోడుని రాజ్యములో తన తండ్రి రోజులలోవలె నుండదు. అట్లే పెదకోమటి వేముడు తాను కొండవీటి సింహాసన మాక్రమింప దలపెట్టి తన కది రావలెనని పూర్వము తగవు జెట్టెను. అప్పుడు పవిత్ర చరిత్ర యగు వేమసాని అనవేముని యభిప్రాయమైన లిఖితపూర్వక శాసనమును సభలో జూపనిచో దాను నిలవంతులైన వెలుగోటి రాయపనాయకుని యొక్కయు, గజరావు తిప్పనాయకుని యొక్కయు సైనిక సహాయము తోడను, మామిడిపెద్దన్న

మామిడిసింగన్న మొదలగు మేధావుల రహస్యకార్యకలాపములతోడిను కుమారగిరిని సోదెలోనికికూడ రాకుండజేసి, రాజ్యమును కై ననము జేసికొనెడువాడు. అది కాక లోగడ నొకమారు దిన్ను సమ్మొకొనిన బలవంతుడగు మిత్రునికాదని బంపివేసినాడు. ఇప్పుడతడు వచ్చెను. ఆతని నిప్పుడుగూడ బంపివేసినచో దనకంటె కాటయవేముని సాధించుటకు గొంచె మైన అండయూడదు. ఇది యిట్లుండ కాటయవేముని కొండ వీటి పెత్తనము నాగు నాటికిని బెరుగుచున్నది. దీనికితోడతడు తూర్పున కళింగము, కటకములవరకు జయించి యశేష ధనమును, గీర్తిని గడించినాడు. కాటయవేముని, కుమార గిరిని ఇప్పుడు దాను అన్నదేవచోడుని సహాయముతో హఠాత్తుగ పైబడి యోడించి, కసిమసంగనేని ఇనుముడించిన కొండ వీటి రాజ్యలక్ష్మి తన్ను వరించును. వారిరువురును జత్తురేని, ఇక దనకంటె దగ్గిరవారసు డుండడుగదా ! ఇది యతని యాలోచన. అందుచేత తానేవో గ్రొత్తనేనలను సమకూర్చు కొనినట్లేగాని ఆన్న వేవచోడుని మాత్ర మొక రహస్యమంది రమున నుంచెను.

ప్రతిదినమును రాత్రులం దిద్దరును నా రహస్యగృహమున సమావేశమై తమ కార్యక్రమమును జర్పించుకొనుట, మరుచటి దినము దాని నాచరణయందు బెట్టుట, యొక నెల రోజులనుండియు జరుగుచున్నది. అన్నదేవచోడుడు అచ్చటికి వచ్చియున్నట్లు చందవోలు వీరభటుల కెవరికిని దెలియదు. ప్రజల కా విషయము బట్టలేదు. ఆతని నేనలువచ్చి కము వారికి దెలియును.

ఇంతలో కొండవీడునందు ఇచ్చుడిపెద్దలును మామిడి పెద్దన్నయు దొరసాని యగు వేమసానియుగూడ యరణించి నట్లు పెదకోమటికి కేముసకు వార్తలందినవి. అతడు గోడ మీద పిల్లివాటముగ నుండు ఇచ్చుడిపెద్దడును, కుమార్గిరి గద్దెయొక్కటకు ముఖ్యకారకుండున వేమసానియు జనిపోవుటచే దనకు గొంత వీడవదలిన దనుకొనెనుగాని, తనపై మిక్కిలి ప్రేమాభిమానములుగల శైవమంత్రి పెద్దన్నకూడ మరణించుటచే విపాదమొందెను. ఇనను మామిడి సింగన మంత్రాంగ ప్రాధమైన ధిషణాగతబుద్ధి గనుక, తన కాలోచనలలో నహాయపడగలవా డున్నాడనుకొని యూరటజెందెను.

పెదకోమటివేము డొకనాడు తన విశ్వాసమును వార గొన్న ముగ్గురు గూఢచారులను బిలిపించి మామిడిసింగన్న కును, తిప్పారాయకునకును దాసును నన్నదేవచోడుడును కొండవీటిపైకి నొక వారమురోజులలో దాడి చేయుచున్నట్లును అందుచేత దమపక్షము వారైన శైవును, సైన్యాధిపతులనుగూడ రహస్యముగ బిలిపించి యుభయనేనలును డీకొనునప్పుడు, దమ పక్షములవారి సందరను దన నేనతో గలియున స్ట్రైర్పాటు జేయవలసినదనియు కబురుపెట్టెను ఈ కబురుపెట్టుట-ఒక వారము దినములకు పెదకోమటివేముడు, దాసు, అన్నదేవచోడుడు కొండవీటిపై దండెత్తిపోవుచు రసగా జరిగినది.

చందవోలు, పెదకొండాపురము నేనలును కాల్యలము, అశ్వబలము, గజబలముగా బయలుదేరి యొకనాటి

యుదయము నైశాఖమందు గ్రీష్మాయత్ర సుష్మమువలె
నుండగ కొండవీటి మి.ఖముగ సాగినవి. దారిలో పెదకోమటి
వేముడును అన్నదేవచోడుడు నొక్క యుద్ధ సన్నద్ధమైన
గజమునెక్కి మాటలాడుకొనుచు సైన్యములకు వెనుక భోవు
చుండరి.

అన్న. దే.చో: మన మిద్దరిమీను గాటయవేట నికంటె
వ్యక్తిగతముగ పరాక్రమవంతములు

పెదకో.వే: అది సత్యమేకాని, ఆతడు మనకంటె అని
మొన యడు నేనలను మోహించుట యంచును, గణ
మును నడిపించుటయందును సర్పరి.

అన్న. దే.చో: మీ రట్లునకొనుచున్నారగాని నాయభి
ప్రాయము వేరు.

పెదకో.వే: మీ యభిప్రాయమేమి ?

అన్న. దే.చో: వాని కందును మనము నీసిపోవువారము
కామని.

పెదకో.వే: ఒక్కమాట చెప్పెదను. శత్రువుయొక్క
బలమును సరియైన అంచనా వేసికొనినచో దానివలన మనకు
దుష్ఫలితము వచ్చును.

అన్న. దే.చో: నేనట్లు లెక్కగట్టుటలేదు. అతనికి కాల
మనుకూలించుటచే నన్నునివద్యప్రోలిననుండియు, కామసరము
నుండియు లోగడ తరుమ గలిగినాడుగాని లేనిచో నది యతని
వల్లనగు చాతుర్యముగాదు; బలమంతకంటెనుగాదు.

పెదకో.వే: మీరు ఇరువది సంవత్సరములనుండి
వరుసగ, కొండవీటి రాజులను జయించు యత్నములు జేయు
మన్నారు. ఈ యిరువది సంవత్సరములను వైఫల్యమును

బొందుచునే యున్నారా! ఇది ఒక్కటే మనకు అను
వైన కాలము సీరితో మనించి కళానయ జీవితమును గడపు
చున్న రాజును, శూర్పు దండయ్యత్రులలో అంతట విజయ
ములు సాధించి 'శీవితముల'ను బొందిన బిరుదముగలుగు,
వసంతోత్సవములు మొదలింతవరకు అలసముగానున్నట్లు
దెలిసికొంటిని. దానితోడు మనములలో నాయ దీప్తముగల
నేనాధిపతు లచ్చటనున్నారు. వారి సహాయము మనకుం
డును. అందుచేత మనమీ పూనిక చేయుచున్నాము. అందు
చేత నీ తడవ మనము విజయము సాధింపగల మనుకొను
చున్నాను.

అన్నదే. చో: మీరు విషయ విమర్శనము జక్కగ
జేసితిరి. కట్టుకట్టగరాదు, కట్టి విడువగరాదుగా! ఈ
పర్యాయము మన యంతో ఆతని యంతో తేలనే వలయును.

ఇద్దరును గర్వభూత చేతస్కులైనను నిద్దరిలో పెద
కోమటివేముడు మిక్కిలి విషయ పరిజ్ఞానముగలవాడు. అన్న
దేవచోడుడు దాని మహావీరుడనను గట్టి విశ్వాసముతో
ముందంజవేయువాడేకాని శత్రువునకుదనకునుగల తారతమ్య
మును స్పష్టముగ దెలిసికొనుట కతని యహంకారము
అడ్డువచ్చుచుండెను అది యతని యందలి సీరస గుణము.
అతడు గొప్పవీరుడు గాకపోలేదు. కాని, ఆతని ఈ గ్రుడ్డి
తనము నాస్కారము జేసికొనియే అసవేమారెడ్డి మొదలు
కాటయవేమునివరకు నతనిని యుద్ధములందు పరాజితు
నొనర్చుచునే యుండిరి. ననలు పోయి పోయి చిలుకలూరును
జేరుకొన్నవి.

అంతకు పూర్వమే కాటయవేము కీ విషయమిరిగిన వాడగుటచే కొటప్పకొండ పోలీసు, చీకటిలూరువసు రిండు మైళ్ళు వెనుకను రెండు నిర్లసం ను చినాడు ఒక్క వాహిని కొండపీటినుండి గురి యా ముడిమొలనుందని వారు వచ్చు బారిలో నుంచెను. గడరావుజైని సరిసంహదేవు డొసగిన ఆటంకముల గడములను గావలయునని కీ కొనవచ్చు నేనల కెదురుపెట్టెను.

పెదకోమటి వేముడును, అన్న దేవబోడుడును నేనలతో చిలుకలూరు సమీపింపగ నే ముమ్మసను మొనసి కొండపీటి పైస్యము మహావేగముతో ప్రసక్తి నుండియు, గడబలముతో నెదురునుండియు నొక్కొక్క కీకొని హతాత్కల్లలము గావించినవి. అది యుద్ధము చేయుట కాక కొండపీటి వీర భటులు కద్రుల చి ప్రేలున ఒక్కని చొప్పున తలలు తరు గుటయే పని యయ్యెను. పెదకోమటివేము కీ యుద్ధమాస్త్రకై తాను సింహళి ద్వీపమునుండి వెప్పించుకొనిన యేనుగు లన్నియు నీతని పోటులతో జచ్చినవి. అశ్వికబల మన్నిటి కంటె విప్రంభించినను పెదకోమటివేము దినుకొనినట్లు కొండ పీటి నేనాధిపతు లెవ్వరును దనపక్షము వహించలేదు. ఏదారుగుగూ దండనాథులకు పెదకోమటి వేముడనిన నిష్ట మైనను, కాటయవేమునకు ద్రోహము కాహాటముగా జేయుటకు వా రిచ్చగించు పోవుటచే కొండపీటి నేనలలో నుండి చండవోలు నేనలతో వారు గలియలేదు. కాటయ వేముడి యుద్ధమునకు ముందే వెలుగోటి రాయపనాయకుని, గడరావు తప్పనాయకుని గుర్తుారు పరగణానుండి కదల

రాదని యాజ్ఞాపించి, నారిని కనిపెట్టి యుండుటకు దగిన వీరు లను రహస్యముగ నియమించి యుండెను. దానితో ఆ యిద్దరు వీరులును స్పందించిపోయిరి.

కొండవీటి నేనలు చందవోలు సైన్యమును, పెద కొండాపూలము నేనలను చిత్రప్రభ చేసిరి కాటయవేము డొక్కడే, యశ్వరూఢులై యుద్ధ మొనర్చుచున్న పెద కోమటివేముని, అన్న దేవచౌడుని యా యుద్ధము నాటి యుద్ధాన్నా కాలమున కీకొని శీఘ్రయుద్ధ మొనర్చెను. అతడు నేర్పరియై వారెక్కించ గుట్టిములను కడ్డముతోగొట్టక నందు చిక్కినపుడెల్ల చారిగువ్వురి మేనులు మిక్కిలి గాయపర చెను. అతనిధాక కా యిద్దరును కలాయనము జిత్తగించిరి. వారి నాశడు నాలుగుక్రొనుగుగకును వెనుకకు దరుచుచు, నరచుచు “ఏనాటికై నను మిగు నాకు పాటిగాకు. ఎప్పు డైనను నా చేతులలో మీ కిదియే గతి” యని చెప్పి నన సవరాలనోడిగ గుట్టమును మరలించుకొని తొగినచ్చెను. వారు కలాయనము జిత్తగించుట జూచి నారి నేనలు కొన్ని కకావికల్లైనవి. చావగ మిగిలినవారు చంచనోలు దారి బట్టిరి. కొండవీటి వాహినలు విజయభేరులు ప్రకాశించు కొనుచు తిరిగి రాజధాని చేరుకొన్నవి.

పెదకోమటి వేముని నేనలను, అన్న దేవచౌడుని మన్నెపునేనలను గూడ నన సైన్యములు లీలగానోడించుట కుమారగిరి ప్రభునకు అత్యాశ్చర్యమును నానందదాయకము నైనది. ఆయన కాటయవేముని, మిగిలిన నేనాపగులను, నారి శూరత్వమును మిక్కిలి కొనియాడెను.

ఈ యుద్ధమైన వారిము దినములకు కుమారగిరి ప్రభువు కొండవీటి సభగావించి అప్పనపెద్ది మున్నగు మంత్రులను, దన సేనాపతులను, పండితులైన బ్రాహ్మణోత్తములను, దుర్గాధిపతులను, రాష్ట్రాధిపతులను, సీమల నాయకులను రావించి సభగావించెను. కుమారగిరి ప్రభువా సభ నెదుల కేర్పాటు జేసినాడో తెలియక రాజధాని యందలి పెద్దలందరును దిక్కుమకలు పడిరి.

రాచస్త్రీలు, వేశ్యలు, పురప్రముఖుల ఇల్లాండ్రు, దండ నాయకుల భార్యలు, ముగ్ధిపుంగవుల ఇల్లాండ్రు నందరును సుఖాసీనులై కూర్చుండిరి. స్త్రీజనము యవనికల వెనుక చతురస్రముగానున్న అట్టప్రదేశము యందు కూర్చుండిరి. ఏనాడును కుమారగిరి యెరు చేసినను కాలయవేమునకును అప్పనపెద్ది ను క్రికిని, గాఁకుని జూచన్నకును దెలియకుండ నేరుయుజేయకు. అట్లేవట్లున ప్రభువీనాడు సభనల పెట్టిగాడో ఎరికిని దెలియకు కాలయవే. ఉన్నపెద్దని, అప్పనపెద్ది రాయగజాచని పెట్టారని నొరకడిగిరి. ఎరికిని తెలియదు. ఆవులైన రాజోద్భోగులకే కారణము తెలియనవ్వ డిక్ సామంతులకు బ్రజలకు నేట తెలియును?

ఆ విశాల సభాంగణమున నందరును వారి వారి యంతిష్ఠుల క్రకార మానసముల యందు కూర్చుండిరి.

అప్పుడు కుమారగిరి భూనాథుడు కొంత యాలస్య ముగా సభకు వచ్చెను. ఆయన సభాంగణము ప్రవేశింప గనే భట్టువారు కుమారగిరి వంశీయుల ప్రతాప సంబంధ మైన బిరుదుగద్యులను, శ్రవోఽంకారముగ జనువుచుండిరి.

వరుసగ ప్రోలయవేమారెడ్డి, అనవోతారెడ్డి కుమారగిరుల శౌర్యప్రతాప దానదయాది గుణముల సుందరమైనగద్యలు వినువారి కొడళ్ళు పుకరించినవి. అందరును లేచి నిలబడిరి.

ప్రభువా గద్యలు వినుచువచ్చి తన రత్న సింహాసనమం దాసీనుడయ్యెను. అప్పుడు సభ నిశ్శబ్దముగ నున్నది. ఎవ్వడైనను కొండవీటి రాజుల సభయందు సభాకార్యక్రమమును మంత్రులు నడపుట పరిపాటి. ఇప్పుడది ఏమి కార్యక్రమమో వారికిని తెలియదుగదా! ఇక కార్యక్రమమును నడుపుటయనున దేమున్నది? అందరును ఈ సభ యెందుల కని ప్రశ్నించువారేకాని సమాధానము జెప్పవారులేరు. అందరును గుసగుసలు వోపుచుండిరి. మరల సభ నిశ్శబ్దము.

మెల్లగ నవ్వు మోమెత్తి కుమారగిరి మాటలాడుటకు బ్రారంభించెను. “ఈ సభకువచ్చిన మిమ్మందర నభినందించుచున్నాను. ఇది యెందుల కేర్పరుపబడినదో యని మీలో మీరనుకొనవచ్చును. ఇది బహుకాలముగా నా మనమున నున్న ఒకానొక ప్రత్యేకభావము నెవరికి నింత వరకును జెప్పని విధముగ నే నిదియు జెప్పలేదు; ఇంతవరకును జెప్పదలచలేదు. ఇంతవరకును మా తాతగారు, తండ్రిగారు, పినతండ్రిగారుగూడ మన మాతృదేశ రక్షణకొరకు జీవితము లంకితమొనర్చిన ఆదర్శపురుషులైన వీరులకు ‘వీరజీవిత’ ములుగా కొంత పొలమిచ్చుటయు, నిష్కముల నొసగుటయు, కొన్ని యూళ్ళిచ్చుటయు గలదు. ఇంతవరకెన్నడు నే రాజును జేయని యీ కార్యమును నేను జేసి తీరవలయునని సంకల్పించితిని. రాబోవు కాలమున దీనికి గొందరు వివ

రీత వ్యాఖ్యానము గతేయనగును వినున దీక్షి చేను జగదను.
 ఇది నా ప్రగాఢ విశ్వాసము ఆయన మా వంశ మర్యాద
 ను ప్రతిభాసింపజేసెను జాగ్రత్తస్సెక్కు సుష్మత్వనస్థల
 యందున ఆయన స్వామిభక్తిచే ప్రకటి చెయి. ఆయన
 ఎంతటివీరుడో అంతటి యుద్ధాత్మశీలి, మాకు మహామూర్తి;
 సర్వనేనాని; గొప్ప వికేత; కాలిదాన నాటకశ్రయ వాఖ్యాత;
 శాశ్వతకీర్తి. ఆయన గొప్ప రాజ్యతంత్రజ్ఞుడు; కటక చూర
 కారుడు; కలియుగార్జునము; మాయక్కగారగు దొడ్డాంబికకు
 భర్త; ఆయన కాటయవేమూరెడ్డి. ఆయనకు తూర్పునాటి
 రాజ్యమంతయు 'వీరజీవితము' గా సర్వాధికారములతో గాన
 మొనగనుచున్నాను ఇది ఎప్పుడిప్పుడియో చేన నునస్సులో
 ననకొనచుంటిని అది ఇప్పటికీ ఫలమూషిమునకు వచ్చినది.
 దీనికి మీ రందరు పంగికరితురనియు, హర్షింతురనియు
 భావించుచున్నాను" అని రాయని బాచన్నను బిలిపించి
 ఆయన బంగారు లేఖనితో దానశాసనమును వ్రాయించి,
 కాటయవేముని ను సమహాసనముదగ్గరకు బిలిచి, గౌరవపుర
 స్కరముగా రత్నాంబరానులతో సత్కరించి సభచాలించెను.

ఆ తరువాత పది దినములకు కాటయవేముడు
 దొడ్డాంబిక-హరిహరాంబికతోడను; అనితల్లి, హరిహరాంబ
 లను తన కుమార్తెలతోడను గలసి కుమారగిరి తన కొనగిన
 రెండువందల యేనుగులపై దన వస్తుసంభారములను వేసికొని
 రాజమహేంద్రవర సీమకు రాజై వెడలిపోయెను.

కొన్ని ప్రసిద్ధ గ్రంథములు

1.	శ్రీనాథుడు	డా. కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తి	30-00
1 A.	ఈశ్వరార్చన కళాశీలుడు	,,	6-00
2.	తిక్కన [కావ్యశిల్పం]	డా. కేతవరపు రామకోటిశాస్త్రి	20-00
3 A.	సాహిత్యదర్శనం	ప్రొ. కె. వి. ఆర్. నరసింహం	30-00
3.	తిక్కన భారత దర్శనం	నందూరి రామకృష్ణమాచార్యులు	20-00
4.	ప్రాచీన పక్షిణ భారత చరిత్ర	,,	25-00
5.	కవిత్వయం	,,	5-00
6.	తెలుగులో కొత్తవెలుగులు	తూమాటి దోణప్ప	5-00
7.	వ్యాసప్రభాస	కె. సత్యవతి	4-00
8.	సాహిత్యకేముది	గుంటూరు శేషేంద్రశర్మ	3-00
9.	మహాసేనాని	యం. వి. యస్. శర్మ	6-00
10.	కవలలు	విశ్వనాథ సత్యనారాయణ	6-00
11.	యశోవతి	,,	6-00
12.	పంటలు - పిండిపంటలు	మాలతీచందూర్	16-00
13.	మానీడిక్	పింగళి లక్ష్మీకాంతం	15-00
14.	ఏడుకురుమాళ్ళమేడ	సింగరాచార్య	15-00
15.	శిశిరం వచ్చాక	విద్వాన్ విశ్వం	7-50
16.	ఆండ్రా కార్మెగీ	వాదిలాల	6-00
17.	ప్రాంక్లిన్ రూజ్వెల్టు	మహీధర	8-00
18.	జ్యోతిర్గమయ	చెలికాని నరసింహారావు	16-00
19.	యుగధర్మం	కప్పగంతుల ముంకికృష్ణ	7-50
20.	గోపీచదువు	,,	2-50
21.	వామిరా	శ్రీ సోరి నరసింహశాస్త్రి	4-00
22.	మహామంత్రి తిమ్మరుసు	పి. వెంకట్రాజు	2-50
23.	కవిసార్వభౌముడు	సోరి నరసింహశాస్త్రి	7-50
24.	తంజాపురాంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర	కె. సత్యవతి	7-00